

**T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
FOTOĞRAF ANA SANAT DALI**

**II. DÜNYA SAVAŞIN'DAN BUGÜNE ORTA DOĞULU KİMLİĞİ VE
MAGNUM FOTOĞRAF AJANSI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**HAZIRLAYAN
Akın AKIN**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. A.Beyhan ÖZDEMİR**

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “II. DÜNYA SAVASŞINDAN GÜNÜMÜZE ORTA DOĞULU KİMLİĞİ VE MAGNUM FOTOĞRAF AJANSI” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2006

AKIN AKIN

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsünün...../...../..... tarih
ve
..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin .....
maddesine göre Fotoğraf Anasanat Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Akın AKIN'ın
"II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Orta Doğulu Kimliği ve Magnum Fotoğraf
Ajansı"
konulu tezini incelemiş ve aday...../...../..... tarihinde, saat..... 'da jüri
önünde
tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra .....
dakikalık süre içerisinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan
Anasanat
dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek
tezin
..... olduğuna oy..... le karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

**YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

**Tez No:
Kodu:**

Konu Kodu:

Üniv.

* **Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.**

Tezin Yazarının
Soyadı: **AKIN**

Adı: **AKIN**

Tezin Türkçe Adı: **II. DÜNYA SAVAŞINDAN GÜNÜMÜZE ORTA
DOĞULU KİMLİĞİ VE MAGNUM FOTOĞRAF AJANSI**

Tezin Yabancı Dildeki Adı: **Middle Eastern Identity and the Magnum
Photography Agency From the II. World War Until
Today**

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: **Dokuz Eylül Üniv.**

Enstitü: **Güzel Sanatlar Enstitüsü**

Yıl: **2006**

Tezin Türü:

Yüksek Lisans: **X**

Doktora:

Tıpta Uzmanlık:

Sanatta Yeterlilik:

Dili: **Türkçe**

Sayfa Sayısı: **135**

Referans Sayısı: **148**

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: **Yrd. Doç Dr.**

Ünvanı:

Adı: **A. Beyhan**

Adı:

Soyadı: **Özdemir**

Soyadı:

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1- **Orta Doğu**

2- **Fotojurnalizm**

3- **Magnum Fotoğraf Ajansı**

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1- **Middle East**

2- **Photojournalism**

3- **Magnum Photography Agency**

.../.../2006

İmza

ÖZET

Orta Doğu 20. yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanmış bir kavramdır. Bu kavram zaman içerisinde, kullanılan ideolojisine ve amaçlarına göre farklı kapsam ve anlamlara sahip olagelmiştir.

Sınırları muğlak da olsa bu kavramın temsil ettiği mekan dünya tarihi açısından her zaman önemli oldu. Üç tek tanrılı dinin doğduğu, yazının keşfedildiği, tarımın ilk kez yapıldığı, devlet kavramının hayat bulduğu bir coğrafyadır Orta Doğu. 7. yüzyılda doğan İslamiyet bir yüzyıl içerisinde neredeyse bu coğrafyanın tamamında hakim din haline geldi. Değişik hanedanlıkların elinde 8 ile 18. yüzyıl arasında yaşanan parlak dönemin ardından son iki yüzyılda bu coğrafyanın bitimsiz çatışmaların, savaşların ve işgallerin mekanı haline gelişine şahit olundu. 1798 yılında Napoleon'un Mısır'ı işgali bu yeni dönemin başlangıç noktası olarak görülebilir.

Son iki yüzyılda dünyada yaşanan bir başka gelişme de fotojurnalizmin gelişimidir. Önceleri gazetelerde çizim ve gravürlerin kullanımıyla başlayan görselleşme fotoğrafın da katılımıyla doruk noktasına ulaştı. Özellikle 1920'ler fotojurnalizmin modern anlamda kurumsallaştığı yıllar oldu. Fotojurnalizmde yaşanan hızlı gelişmeler, basın için görsel malzemeler üreten fotoğraf ajanslarının da doğumuna yol açtı. İşte bu ajansların en önemlilerinden birisi de Magnum Fotoğraf Ajansıdır. 1947 yılında dört genç fotojurnalistin önderliğinde kurulan Magnum'un son 60 yılda dünyanın dört bir yanında yaptığı çalışmalarla insanlığın ortak hafızasına yaptığı katkı tartışılmazdır.

Elbette ki fotojurnalizmin öncüsü olan bu kurumun Orta Doğu gibi sürekli haber kaynağı haline gelmiş bir coğrafyada çalışma yapmamış olması düşünülemez. Tam tersine kuruluşundan itibaren pek çok Magnumcu için Orta Doğu vazgeçilmez bir çalışma alanı olagelmiştir.

Son 60 yıl fotojurnalizm anlayışında büyük değişimlere yol açtı. Özellikle televizyon rekabeti fotojurnalizmi yeni açılımlar yapmaya zorladı. Magnum'un Orta Doğu'da tanıtıkları hem bu coğrafyanın son 60 yılına hem de fotojurnalizmin geçirdiği değişime dair bize önemli ipuçları sağlıyor.

ABSTRACT

The concept 'Middle East' came into usage at the beginning of the 20th century. As time went by, this concept took different meanings and a different coverage according to the ideology and intentions of its user.

Although the boundaries of this concept are ambiguous and the geography it represents has always been very important for the world history. The Middle East is the geography where the three major monotheistic religions came to life, where writing was invented, where agriculture was first put to practice and where the concept of state was born. The religion of Islam, which came to life in the 7th century, became the main religion for almost the whole of this geography. After the brilliant period between the 8th and the 18th centuries under the sovereign of different dynasties, people witnessed this geography becoming the setting of never-ending conflicts, wars and invasions in the last two hundred years. Napoleon's invasion of Egypt in 1798 may be seen as the starting point of this period.

Another development seen in the past two hundred years is the development of photojournalism. Visualization began with illustrations in newspapers and reached its supreme together with the contribution of photographs. Especially the 1920's were the years in which photojournalism came to be what it means today. The rapid developments seen in photojournalism gave way for the photography agencies to come to life; these agencies produced visual material for the press. One of the very important examples is the Magnum Photography Agency. It was founded by four young photojournalists in 1947. The contributions it has made to the common memory of people are indisputable.

Indeed, one can not imagine that an agency which was the pioneer of photojournalism hadn't worked in a geography which has become a continuous source of news. On the contrary, for many of the Magnum photographers the Middle East has been a very important working area since the establishment of the agency.

In the last 60 years the understanding of photojournalism has been through big modifications. Especially the competition of television forced photojournalism

to develop new visions. The works of Magnum in the Middle East gives very important clues about the last 60 years of this geography and the changes photojournalism has been through.

ÖNSÖZ

Fotoğraf, hayatıma gerçek anlamda Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesinde lisans eğitimi aldığım sırada girdi. Karanlık odada, solüsyon içerisinde bir görüntünün belirme mucizesini ilk gördüğümden beri çok zaman oldu. Ancak fotoğraf söz konusu olduğunda hala aynı heyecanı taşıyorum.

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf Bölümünde aldığım yüksek lisans eğitimiye fotoğrafla ilgimde yepyeni bir aşama oldu. Bu üç yıllık eğitimim sırasında bana heyecan veren pek çok yeni şeyler öğrendim ve yeni insanlar tanıdım.

Tez aşaması geldiğindeyse fotoğrafın beni en çok cezbeden alanı fotojurnalizmle ilgili bir şeyler yapmak istediğimi iyi biliyordum. Bir de kültürüne ve tarihine çok meraklı olduğum Orta Doğu çalışmanın içeriğine dahil olduğunda zorlu ama son derece keyifli bir tez dönemi geçirdim.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde bana her anlamda yardımcı olan pek çok değerli insan oldu. Başta tez danışmanım Yrd. Doç Dr. A. Beyhan Özdemir'e, benden zamanlarını ve bilgilerini esirgemeyen hocalarım Prof Dr. Simber R. Eskier'e, Yrd. Doç. Dr.Birsel Mataraya'ya, aynı dönemde tez çalışması yürüttüğümüz için çileli günleri birlikte paylaştığımız Arş. Gör. M. Çağatay Göktaş'a, teknik desteklerinden dolayı değerli dostum İbrahim Gülgönül'e, bana yardımlarını hiç esirgemeyen çocuklukta dostum Turgay Tuna'ya, son anda teze yaptığı katkıyla bu çalışmayı daha bir anlamlı kılan Serra Somersan'a ve üç yıllık yüksek lisans sürecinin her anında yanımda olan anneme teşekkürü borç biliyorum.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
TUTANAK	III
YÖK DÖKÜMANTASYON MERKEZİ VERİ FORMU	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
FOTOĞRAF LİSTESİ	X
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	4
1. ORTA DOĞU	4
1.1 ORTA DOĞU KAVRAMI	4
1.2 ORTA DOĞU TARİHİNE GENEL BAKIŞ	8
1.2.a-II. DÜNYA SAVAŞINA DEĞİN ORTA DOĞU'YA GENEL BAKIŞ	8
1.2.b-II. DÜNYA SAVAŞINDAN GÜNÜMÜZE ORTA DOĞU'DA YAŞANAN BAŞLICA GELİŞMELER	21
1.3. BİR SÖYLEM OLARAK DOĞU	32
II. BÖLÜM	45
2. FOTOJURNALİZMİN DOĞUŞU	45
2.1 FOTOĞRAFTAN ÖNCE YAZILI VE GÖRSEL BASIN	45
2.2 FOTOĞRAFIN YAZILI BASINDA KULLANIMI	47
2.3 MODERN ANLAMDA FOTOJURNALİZMİN DOĞUMU 1920'LER 30'LAR	50
2.3 a- WEİMAR CUMHURİYETİ, YAZILI BASIN VE FOTOJURNALİZM	50

2.3 b- 1933 SONRASI GELİŞMELER	59
III. BÖLÜM	61
3. MAGNUM FOTOĞRAF AJANSI	61
3.1 KURUCULAR	61
3.1 a- DAVID SEYMOUR (CHIM)	61
3.1 b- HENRI CARTIER BRESSON	65
3.1 c- GEORGE RODGER	69
3.1 d- ROBERT CAPA	73
3.2 MAGNUM'UN DOĞUŞU, İLKELERİ, TARİHİ	78
IV. BÖLÜM	84
4- MAGNUM GÖZÜYLE ORTA DOĞU'YA BAKIŞ	84
4.1. KURUCUKLARIN ORTA DOĞU'SU	86
4.1 a- CAPA ve ORTA DOĞU	87
4.1 b- CHIM ve ORTA DOĞU	94
4.1 c- RODGER ve ORTA DOĞU	101
4.2 ORTA DOĞU'LU MAGNUMCULARIN ORTA DOĞU'SU	107
4.2 a-MICHA BAR AM'IN ORTA DOĞU'SU	107
4.2 b- ABBAS'IN ORTA DOĞU'SU	113
4.3 YENİ NESİL MAGNUMCULARIN ORTA DOĞU'SU	120
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	128
EK FOTOĞRAFLAR	131

FOTOĞRAF LİSTESİ

1	Gilles Peress , İran, 1979	1
2	Robert Capa , Altalena'nın bombalanması, İsrail, 1948	88
3	Robert Capa , Kudüs yakınları, 1949	90
4	Robert Capa , Göçmen Gemisi, Haifa, 1949	92
5	Robert Capa , Merkez Cephe, İsrail, 1948	94
6	David Seymour , İlk Çocuk, İsrail, 1951	96
7	David Seymour , Kudüs, 1953	97
8	David Seymour , İsrail, 1954	98
9	David Seymour , Port said, 1956	101
10	George Rodger , Şam, 1941	102
11	George Rodger , Kudüs, 1952	104
12	George Rodger , Ürdün, 1952	105
13	Micha Bar Am , Sina, 1956	109
14	Micha Bar Am , İsrail, 1961	110
15	Micha Bar Am , İsrail, 1966	111
16	Micha Bar Am , Gazze, 1987	112
17	Abbas , İran, 1971	114
18	Abbas , Tahran, 1979	116
19	Abbas , Tahran, 2001	117
20	Abbas , Mekke, 1991	118
21	Abbas , Kudüs, 1995	119
22	Paolo Pellegrin , Gazze, 2005	123
23	Alex Majoli , Filistin, 2000	123
24	Maxime Du Camp , Abu Simbel, 1850	131
25	M. Thibault , Paris, 1848	132
26	Berliner Illustrierte Zeitung ,	133
27	Münchner Illustrierte Zeitung ,	134
28	Arbeiter-Illustrierte-Zeitung	135

GİRİŞ

Fotoğraf 1: Gilles Peress, İran, 1979

Gilles Peress'in 1979 yılında İran'da çektiği fotoğrafta " Ben bir İranlı olarak, muhabirler, gazeteciler, kameramanlar, sizden dünyaya hakikati anlatmanızı istiyorum" yazıyordu.

Aslında bu sözler, hem fotojurnalizmin 100 yıla yakın tarihinde en büyük iddiasına hem de insanların ondan en büyük beklentisine ışık tutuyor: "gerçeği anlatmak, tanık olmak."

Fotojurnalizm, gazetelerde gravür kullanımıyla başlayan bir sürecin, fotoğrafın keşfi ve basında fotoğraf kullanımının gittikçe yaygınlaşmasıyla doruğa ulaşması sonucu doğdu. Özellikle 1920'ler fotojurnalizmin yeni bir ruh kazandığı, modern anlamını bulduğu yıllar oldu. Teknik gelişmenin, sınırları gittikçe kaldırmasının yanı sıra zamanla oluşan estetik anlayış fotojurnalizmin bu yükselişine zemin hazırladı.

II. Dünya Savaşı dünyanın tüm dengesini değiştirmiş, büyük bir yıkım getirmişti. Ancak savaşın sona ermesiyle beraber insanlar tekrar hayata sarılma ve

yeni bir başlangıç yapma arzusuyla doluydular. İşte bu yeni dönemde özellikle Amerika'dakiler başta olmak üzere, insanların görsel iştahını doyumak, ellerinde küçük portatif makineleriyle dünyanın dört bir yanından görüntü toplayan genç maceraperest fotoğrafçılara düşüyordu.

Bu gençlerin öncü isimlerinden Robert Capa, Chim, Henri-Cartier Bresson ve George Rodger, bugün artık dünyanın en önemli fotoğraf kurumlarından kabul edilen Magnum Ajansın kurucuları oldular. Magnum ilk nesil üyelerinden Erich Hartman'ın ajansa kabul edildiği ilk günle ilgili şu anısı Magnum'un bakışını özetliyor:

“ Fotoğrafçıların nasıl çalıştığını ve dünyayı nasıl tasavvur ettiklerini görmem için ofiste dolanmama izin verilmişti. Fark ettim ki yaptıkları sadece betimleyici fotoğraflar çekmek değildi. Onlar baktıkları üzerine yorum yapıyorlardı. Şöyle diyorlardı: “ burada bulundum, buna baktım ve bu da onun hakkında düşündüğümdür.”” (Miller,1997:81)

İşte böyle bir anlayışla II Dünya Savaşı sonrası yola çıkan Magnum 60. kuruluş yılını kutlamak üzere. Bu 60 yıl çok farklı vizyonlara sahip pek çok önemli fotoğrafçıyı bu çatı altında bir araya getirdi, fotoğraf tarihinin pek çok unutulmaz karesinin doğmasını sağladı.

Magnum'un kuruluşundan bugüne geçen bu süre Orta Doğu içinde çok hareketli bir dönemi işaret ediyor. Bu 60 yıl pek çoğu dış güçlerin belirlemeleriyle sınırları çizilmiş yeni ülkelerin var olma çabalarıyla geçti. Orta Doğu'da savaş ve çatışmanın günlük hayatın parçası haline geldiği, barışın ise kural dışı olduğu bir dönem yaşandı ve hala yaşanmakta.

Parlak bir geçmişin mirasçısı olan bu bölge, son iki yüz yıldır, dünyadaki gelişmelerin belirleyicisi değil bu gelişmelerin etki alanı olabildi. Orta Doğu'nun içerisinde olduğu durum, onu önemli bir haber kaynağı haline getiriyor. Haber bültenlerinde, Orta Doğuyla ilgili herhangi bir haberin yayınlanmadığı bir günün olması neredeyse imkansızdır. İşte bu yüzden Orta Doğu uzun süredir fotojurnalistler için vazgeçilmez bir çalışma alanı olageldi.

Bu çalışma dört ana bölümde yürütüldü. İlk bölümde Orta Doğu üzerinde duruldu. Bölüm bir alt başlık olarak Orta Doğu kavramının doğuşunu ele alarak

başlıyor. Kavramın tarihi, tanımı, bu tanımlamada yaşanan değişiklikler, genişleme ve daralmalarıyla gerekçelendirilerek ele alındı.

Orta Doğu'nun uzun tarihine genel bir bakış ise ilk bölümün bir başka alt başlığı. Özellikle çalışmaların odak noktasını oluşturan son 60 yıllık dönem daha detaylı incelendi.

İlk bölümde son olarak ele alınan konu Batı'da gelişen Doğu üzerine söz söylemenin tarihidir. Bu bölümde Oryantalizmden ve bir söylem olarak Doğu'nun yaratılışından bahsediliyor.

İkinci bölümde ise fotojurnalizmin tarihi ele alınıyor. İlk olarak fotoğraf kullanımına kadar geçen sürede yazılı basının görselleşmesi, illüstrasyonlar ve gravürler konu ediliyor. Daha sonra fotoğrafın kullanılmaya başlaması ve yaygınlaşması ele alınıyor. Bu bölümdeki alt başlıklardan birisi de 1920'lerde fotojurnalizmin modern anlamda doğuşu. Bölümde Weimar Cumhuriyeti, dönemin ruhu, teknik gelişmeler ve son olarak II. Dünya Savaşı'na giden süreçte basının konumu ele alınıyor.

Üçüncü bölüm Magnum Fotoğraf Ajansı ile ilgili. Kurucular, Bresson, Capa, Chim, Rodger'ın 1947 yılında Magnum kurulana kadar olan yaşam hikayeleri Magnum'u var eden değerlerin anlaşılması açısından konu ediliyor. Bu bölümde son olarak Magnum'un doğuşu, ilkeleri ve tarihi kısaca ele alınıyor.

Son bölüm ise önceki bölümlerde bahsedilen Orta Doğu, Magnum ve Fotojurnalizm kavramlarının buluşma noktasına yani Orta Doğu'nun son 60 yıllık tarihinin Magnum tarafından kaydına ayrıldı.

Bu bölümde kurucuların çalışmaları, Orta Doğulu Magnumcuların ve yeni nesil fotoğrafçıların Orta Doğu tanıklıkları konu edildi.

Çalışmanın, okuyucunun zihninde küçük de olsa bir şeyleri aydınlayacağı umudundayım.

I. BÖLÜM

1. ORTA DOĞU

1.3 ORTA DOĞU KAVRAMI

Orta doğu konusunda yapılacak bir çalışmanın, öncelikle “Orta doğu” kavramını açıklayarak ve bu kavramın zaman içerisinde geçirdiği ve halen geçirmekte olduğu değişimleri kısacası kavramın tarihini inceleyerek başlaması gerekir. Herhangi bir konuda yapılacak bir çalışmaya kavramsal bir çerçeve çizerek başlamak, doğru bir yöntemdir, hele eğer ele aldığımız konu Orta doğu gibi çok tartışmalı bir kavramı içeriyorsa bu mutlak bir zorunluluğa dönüşür. Orta doğu coğrafi bir kavram olmanın ötesinde ideolojik bir tanımlamadır. Kavramın ilk akla getireceği sorular, “**kimin**” veya “**nerenin doğusu?**” ve “**kimin**” veya “**neyin ortası?**” olmalıdır. Bu bizi artık çok bilindik bir başka kavrama “**eurocentrism**”e (Avrupa Merkezcilik) götürür. Ancak konunun bu yönüne gelecek bölümlerde daha detaylı bakacağız, bu bölümde öncelikle ele alacağımız konu, bu kavramın en basit tanımlamasıdır.

Tayyar Arı(2004:25) , “Geçmişten Günümüze Ortadoğu” adlı kitabına şu tanımlamayla başlar:

“Orta Doğu, en geniş anlamda batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır’dan başlayarak, doğuda Umman Körfezi’ne kadar uzanan ve Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman’ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ni kapsayan, ayrıca İran, Afganistan ve Pakistan’ında dahil edildiği, güneydeyse Suudi Arabistan’dan Yemen’e uzanan Arap yarımadasını çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin’in yer aldığı bir coğrafya olarak tanımlanabilir... Bununla beraber daha dar anlamda, ama daha yaygın kullanım itibariyle batıda Mısır, kuzeyde İran ve Türkiye’nin yer aldığı, doğuda yine Umman Körfezi’ni, güneyde ise Aden Körfezi ve Yemen’i içine alan bölge Orta Doğu olarak tanımlanabilir. Orta Doğu’dan söz edildiğinde daha ziyade dinsel anlamda Müslümanların, etnik anlamda ise Türk, Arap ve

Farslar'ın çoğunluğu oluşturduğu bir bölgeden söz edilmektedir. Bununla beraber, İslamiyet'in yanında Yahudilik ve Hıristiyanlık da diğer önemli dinler olarak bölgedeki siyasal gelişmelerde her zaman önemli bir role sahip olmuşlardır. Bölgenin ağırlıklı olarak Araplar, Türkler ve Farslardan oluşan yapısında, Kürtlerin ve Yahudilerin de belirleyici bir rol oynadığını ve oynamaya devam ettiğini söylemek mümkündür”

Boston Üniversitesi öğretim üyesi Charles Lindholm (1996:31) ise “İslami Ortadoğu” adlı kitabında **“Ortadoğu Neresidir?”** adlı başlık altına, tanımlamanın farklı versiyonlarının varlığına dikkat çektikten sonra, benzer bir şekilde şöyle yazmıştır:

“Ortadoğu'nun mekansal yayılımını, geçici olarak da olsa, 38 kuzey enlemi üzerinde merkezlenmek üzere, yedi milyon mil karelik bir alan üzerinde güneybatıdan kuzeydoğuya uzanır şekilde sınırlayabiliriz. Bölge batıda Fas'ın Atlantik kıyılarıyla sınırlanmaktadır ve doğuya, Kuzey Afrika boyunca İran üzerinden Arabistan'a doğru uzanır ve nihayet Güney Pakistan ve Güney Afganistan'da orta ve güney Asya'ya dahil olur. Kuzeyde sınır üç iç denizle, Akdeniz, Karadeniz ve Hazar deniziyle ve nihayet Hindikuş dağlarının tepeleriyle doğal olarak çizilmektedir.”

Tayyar Arı'nın geniş Orta Doğu adı altında çizdiği sınırlar, hemen hemen Charles Lindholm'un çizdiği sınırlarla çakışmaktadır. Bu son zamanlarda çokça bahsi geçen Büyük Orta Doğu Projesi'ne konu olan alana da denk düşen bir tanımlama. Orta Doğu söz konusu olduğunda benzeri ve farklı sınırlarla karşılaşmak olağan. Bunun en tipik örneğini internette yapılacak bir aramada görebilirsiniz. Örneğin kimi siteler Türkiye'yi Orta Doğu'da gösterirken, kimileri Avrupa'da gösterebilir. Aynı karmaşa, Mısır, Gürcistan, Pakistan gibi ülkeler içinde geçerlidir. Peki, ilk kez kim ve ne amaçla kullanmıştır “Orta Doğu” kelimesini?

1902 yılında Alfred Thayer Mahan (1840-1914) adlı Amerikalı bir deniz tarihçisi, İngiltere'nin önemli emperyalist yayınlarından National Review'da bir makale yayınladı. Makale, gittikçe daha güçlenen ve agresifleşen İmparatorluk Almanya'sının deniz filosundan ve Rus Çarlığı'ndan gelebilecek bir tehdide karşı

Basra Körfezi'nin stratejik önemiyle ilgiliydi. Mahan makalesinde “orta doğu” kelimesini kullanmıştı. Aslında bu kavramla sınırları tam olarak belirlenmiş bir alan tanımlamaya çalışmamış sadece Süveyş Kanalı'dan Singapur'a izlenecek bir deniz rotasında arada kalan bölgeden söz etmişti. Mahan'ın makalesinde henüz petrolün Orta Doğu ile ilgili stratejilerde adının geçmediği bir dönemde Basra Körfezi, öncelikle Avrupa ile Hindistan arasındaki bağlantıdaki stratejik yeri dolayısıyla değerlendirilmişti. National Review'da Eylül 1902 tarihinde çıkan bu makaleden bir süre sonra, The Times of London bir dizi yazı yayınladı. Valentine Chirol tarafından yayınlanan yazılardan birisi, Tahran'da yazılmıştı ve başlığı, “The Middle Eastern Question”, (Orta Doğu Sorunuydu). (<http://mena.binghamton.edu/karlkbarbir.htm>). Chirol bu yazısında Basra Körfezi'nin öneminden ve Almanya'nın inşa etmeye çalıştığı Bağdat demir yolunun Basra'ya kadar uzatılmasının İngiltere'nin bölgedeki ve Asya'daki çıkarlarına verebileceği zararlardan bahsetmişti. Kavram gittikçe daha fazla kabul gördü ve kitap adlarında da yer almaya başladı: Angus Hamilton'un 1909 yılında İngiltere'de yayınladığı “Problems of Middle East”, (Orta Doğu'nun Problemleri) örneğinde olduğu gibi. 1911 yılından itibaren, Hindistan'ın kral naibi Lord Curzon'da resmi konuşma ve yazışmalarında, Hindistan'a yakın yerlerden bahsederken “Orta Doğu” kelimesini kullanarak bir anlamda kavrama resmi bir nitelik kazandırmıştır.(Roderic, H. Davison, aktaran Davud Dursun <http://www.stradigma.com/>).

Roderic Davidson I. Dünya savaşı sırasında şöyle yazmıştı: “Orta Doğu kavramı, İngilizce sözlüklerde, Mahan-Chirol kullanımına göre sabitlemiştir. Yakın Doğu'nun merkezi Türkiye, Orta Doğu'nun Hindistan ve Uzak Doğu'nun da Çin'dir. Tüm Doğu üç parçaya ayrılmıştır. (<http://mena.binghamton.edu/karlkbarbir>).

Aslında yakın ve uzak doğu kavramları daha da eski bir geçmişe sahiptir. XV. yüzyılda başlayan coğrafi keşifler döneminde itibaren, Japonya, Çin ve Malezya'nın içerisinde bulunduğu bölge “Uzak Doğu” olarak adlandırılmıştı, genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun işgal ettiği alanaysa “Yakın Doğu” denilmekteydi. 1902 yılında yayınlanan bir başka kitapta (The Nearer East), D. G. Hogarth adlı İngiliz arkeolog ve seyyah da kendi Yakın Doğu tanımlamasının

sınırlarını çizmiştir. Ona göre Arnavutluk, Karadağ, Güney Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Mısır, İran'ın üçte ikisi ve Osmanlı Devleti'nin Asya'daki bütün toprakları ile Hint Okyanusu ve Hazar Denizi arasında uzanan dağlık ve çöllük bölge Yakın Doğu olarak adlandırılmaktaydı (Davud Dursun <http://www.stradigma.com/>).

Orta Doğu kavramının resmîyet kazanması ise I. Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşmiştir. İngiltere Sömürgeler Bakanlığı bünyesinde "Middle Eastern Department" adlı bir teşkilat kuruldu. Osmanlı hakimiyetinden çıkan ve Milletler Cemiyetinin onayıyla İngiliz Mandası haline getirilen Filistin, Mavera-i Ürdün ve Irak yönetimleri bu teşkilata bağlandı. İngiliz Coğrafi Adlar Daimi Komisyonu (Permenant Commission on Geographical Names) Yakın Doğu'yu sadece Balkanlar olarak tanımlarken, Türkiye, Mısır, Arap Yarımadası, Körfez Bölgesi, İran, Irak'ı da dahil ettiği alanı Orta Doğu olarak tanımladı. Böylece İstanbul Boğazı'ndan Hindistan'nın doğu kıyalarına kadar olan bölge Orta Doğu olarak tanımlanmış oldu. II. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere tarafından Kahire merkezli Middle East Air Command adıyla bir birim oluşturuldu ve İngiltere'nin bölgedeki mandaları Irak, Mavera-i Ürdün ve Filistin'in yanı sıra Malta ve Aden'in kontrolü de bu birime verildi. Daha sonra İran ve Eritre de bu birime bağlandı.(Davidson 669-671, aktaran Davud Dursun<http://www.stradigma.com/>).

II. Dünya Savaşı sonrası, özellikle İngiliz/Fransız dillerinde, Orta Doğu kavramının kullanımı gittikçe yaygınlaşırken, Yakın Doğu kavramının kullanımı azalmaya başladı. Arkeoloji gibi bazı disiplinler hala Orta Doğu yerine Yakın Doğu kavramını kullanmaktadır. Ayrıca başka ülkelerde de hala farklı yaklaşımlar görülebilir. Örneğin Almanya'da hala "Naher Osten" Yakın Doğu kavramı sıklıkla kullanılmaktadır, benzer bir durum fazlasıyla Rusya için de geçerlidir. (http://en.wikipedia.org/wiki/Middle_East)

Bu kavram karmaşasını aşmak için Birleşmiş Milletler gibi bazı resmi uluslararası kurumlar da Güney Batı Asya ya da Batı Asya gibi kavramları kullanmayı tercih etmektedir. Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşlardan Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (Economic and Social Commission for Western Asia)-ESCWA bu tür bir kullanıma örnek verilebilir.

Sonuç olarak günümüzde, Orta Doğu kavramı içeriğinin tüm muğlaklığına karşın yaygın bir kullanıma sahiptir. Pek çok uluslararası kurumda, kitaplarda, haber bültenlerinde, kitap isimlerinde, enstitü isimlerinde, okul isimlerinde (hem Orta Doğu Teknik Üniversitesi hem de Yakın Doğu Üniversitesi'nin varlığı da ironik bir durumdur), vb. yerlerde Orta Doğu ismiyle karşılaşırız. Aslında bu karmaşanın temelinde, dar anlamda Orta Doğu daha geniş anlamda Doğu kavramının, zaman içerisindeki serüvenine eşlik eden ideolojik yaklaşımlar, çatışmalar ve tahakküm mücadeleleri yatar.

1.4 ORTA DOĞU TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.2.a-II. DÜNYA SAVAŞINA DEĞİN ORTA DOĞU'YA GENEL BAKIŞ

Bu çalışmanın asıl ele aldığı dönem Orta Doğu'nun son altmış yılı. Ancak bugün yaşananları doğru bir şekilde anlamak için çok uzak geçmişten günümüze Orta Doğu'nun tarihini çok genel de olsa ele almak gereklidir.

Orta Doğu bir anlamda bugün egemen olan medeniyetin köklerinin atıldığı bölgedir. İlk yazı bu topraklarda yazıldı, ilk alfabe ve para da burada kullanıldı. İlk şarap ve bira burada mayalanırken, tarihin tanık olduğu ilk imparatorluk da burada kuruldu. Özellikle, Nil ve Fırat-Dicle çevresinde yapılmaya başlayan tarım insanlık tarihi açısından büyük bir devrimdir. Mezopotamya ve Mısır'da doğan bu iki medeniyet çevre bölgelere de yayılarak gelişti. Tıp, astroloji, geometri, cebir gibi alanlarda çok önemli gelişmeler yaşandı. Ziggurat, Piramit gibi büyük mimari kompleksler inşa edildi.

Bunlar ve bunların dışında Orta Doğu'da bugünümüzü belirleyen pek çok yenilik yaratıldı. Ancak denebilir ki Orta Doğu'da gelişen ve bugün başta bu bölge olmak üzere tüm dünyayı en çok etkileyen şey, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışıdır. Dünya nüfusunun önemli bir kısmı, Orta Doğu'da doğmuş üç tek tanrılı din, Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam inancını paylaşıyor ya da en azından bu dinlerin çok etkin olduğu kültürlere mensuplar. Özellikle söz konusu Orta Doğu olduğunda, din olgusunun etkisi daha da artıyor. Din ve mezhep ayrımına dayalı çatışmaların ve savaşların hiç son bulmadığı, çok farklı grupların ve aidiyetlerin var olduğu bir coğrafya Ortadoğu. Irkla bir tutulan bir dine mensup olmanın vatandaşlık hakkına sahip olmak için yeterli görüldüğü İsrail gibi bir devlet, mollalar rejimi İran ve

Vahabi Suudi Arabistan hep bu bölgede yer almakta. İleride daha detaylı olarak, bu dini yapının bugünün Orta Doğusuna yansımalarına değineceğiz. Ama öncelikle bu üç dinin doğum ve gelişim süreçlerine bakmakta fayda var.

Bu üç tek tanrılı dinin en eskisi, Musevilihtir. Bu inanca göre M.Ö 1750'lerde bugünkü Irak sınırları içerisinde yer alan Ur kentinden Harran'a göç eden İbrahim'e bir gece rüyasında rab(yehova) "Nil'den Fırat'a kadar olan bölgeyi kendine ve nesline verdiğini, kavmini çoğaltacağını ve onu bir millet yapacağını, dolayısıyla buradan Kenan olarak da bilinen El-Halil (Hebron)'a göç etmesinin doğru olacağını" bildirir. Daha sonra İbrahim önce Kenan'a sonra Mısır'a ve sonra tekrar Kenan'a yerleşir. Burada karısı Sara ve hizmetçileri Hacer'den birer çocuğu olur. Bugün Yahudiler kendilerini Sara'nın çocuğu İshak'ın soyundan kabul ederken, Araplar da Hacer'in çocuğu İsmail'in soyundan geldiklerini öne sürerler.

Tevrat'a göre İshak'ın oğlu Yakup'un ismi Yahova (tanrı) tarafından İsrail olarak değiştirilmiştir. İsrail'in oğullarından Yusuf dolayısıyla kavmi Mısır'a yerleşir. Burada uzun süre yaşarlar ve çoğalırlar. Ancak daha sonra Musa zamanında, İsrailoğulları tanrının emriyle Mısır'ı terk ederler. Mısır'dan çıkış olayına "Exodus" denir. Exodus'un M.Ö 1176'da yaşandığı tahmin edilmektedir.(Arı,2004:36)

40 yıl çöllerde süren yolculuktan sonra tekrar Kenan'a yerleşirler. Burada Davut öncügünde M.Ö 1030 yılında ilk Yahudi devletini kurarlar. Davut'un ölümü üzerine kavmin başına geçen Süleyman zamanında bugün "Ağlama Duvarı" olarak bilinen duvarın bir parçasını oluşturduğu, Yahudilerce kutsal tapınak inşa edilmiştir. Süleyman'ın ölümü üzerine Yahudi devleti, Güneyde Yahuda ve kuzeyde İsrail diye iki devlete bölünür. İsrail Asurlular tarafından ve daha sonra Yahuda da Babilliler tarafından yıkılır. Babilliler İsrailoğulları'nın bir kısmını Babil'e götürürler.

Daha sonra sırasıyla Pers ve Büyük İskender hakimiyetine girdikten sonra, M.Ö 140'da ayaklanan Yahudiler tekrar bir devlet kurmayı başarmışlardır. 70 yıl kadar hayatta kalmayı başaran bu devlet Roma işgali sonucu yıkılmıştır. M.S 66 yılında tekrar ayaklanan Yahudiler, Romalılar tarafından MS 70 yılında dünyanın çeşitli yerlerine sürülmüştür. Bu sürgün "Diaspora" olarak bilinir. Bundan sonra

1948 yılında tekrar İsrail devleti kuruluncaya değin Yahudiler hep başka devletlerin yönetimi altında yaşamışlardır.

Orta Doğu'da doğan bir başka tek tanrılı din ise Hıristiyanlıktır. Roma hakimiyeti altındaki Filistin'de tahmini olarak miladi takvimin başlangıcından üç dört sene önce Bethlehem (Beytullahim)'de doğan İsa'nın peygamberliğini ilan etmesi ve havarileri aracılığıyla yeni dini yaymaya başlamasıyla doğmuştur. İsa, tutucu Yahudiler tarafından dışlanmış, en sonunda çarmıha gerilerek idam edilmiştir. İsa'nın idamı yıllarca Yahudiler ve Hıristiyanlar arasında süren düşmanlığın da önemli gerekçelerinden olagelmiştir. Ancak İsa çarmıha gerildikten sonra dini hızla yayılmaya başlamış, özellikle Roma vatandaşı olan Yahudi kökenli Tarsus'lu Pavlus'un çalışmalarıyla Roma'ya kadar ulaşmıştır. Uzun süre Romalıların tüm baskılarına rağmen yayılan din, en sonunda Roma imparatoru Constantin tarafından yayınlanan M.S 313 tarihli **Milano Fermanı**'yla devletin resmi dini haline geldi. 325'de toplanan I. İznik Konsülün'de Hıristiyanlık'ın bugünde geçerli olan iman ilkeleri belirlendi. Öncelikle Roma İmparatorluğu'nun hakim olduğu Akdeniz çevresinde başat din haline gelen Hıristiyanlık daha sonra kuzeydeki "barbar" kavimlerin de kabulüyle Avrupa'nın her yerine yayılmıştır. Müslümanlığın doğuşuna kadar Orta Doğu'nun da hakim dini Hıristiyanlık olmuştur. Bugün üç ana mezhebe bölünmüş olan Hıristiyanlık dünya üzerinde en yaygın dindir. (<http://www.hristiyan.net/kilisetarihi.htm>)

Orta Doğu'da doğan 3. ve son tek tanrılı din İslamiyettir. Müslümanların inancına göre, İslamiyet 571 yılında Mekke'de doğan Muhammed'e 43 yaşında Cebrael tarafından ilk vahinin iletilmesi üzerine doğmuştur. Muhammed önce yakınlarına bu ilahi mesajı iletmiş, daha sonra çevreye yaymaya başlamıştır. Ancak o dönemde ticaretle ve şehirde bulunan Kabe'ye yapılan ziyaretlerle geçimini sağlayan Mekke'de tam bir kabul görmemiş ve Medine'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra gittikçe güçlenen İslamiyet önce Mekke'yi ele geçirmiş, dört halife döneminde ise tüm Arap yarımadasına yayılmıştır. İslamiyetin doğduğu dönemde çevresinde hakim iki güç bulunmaktaydı: Bizanslılar ve Sasaniler. İslamın yayılışı bu iki devleti de geriletmiştir. Büyüyen devlet, iç çatışmalara da sahne olmuş, dört halife devrinin son halifesi Ali'nin öldürülmesiyle Emevi Hanedanlığı başlamıştır. Bu hanedanlık sırasında sınırlar İspanya'dan Hazar

Denizi'nin doğusuna kadar genişlemiştir. Emevi Hanedanlığı başkent olarak Şam'ı tercih etmişti. (Robinson, 2005:12)

Yüz yıldan az süren Emevi hanedanlığının yerini Abbasiler aldı. Ülkenin başkenti yeni kurulan Bağdat'a taşındı. Sadece İspanya ülkeden ayrıldı ve Emevi hanedanlığının bir tür devamı olarak yaşamaya devam etti. Bu dönem özellikle İslam medeniyeti açısından çok parlak bir dönem olmuştu. İspanya'da Kurtuba (Kordoba), maşrik (doğu)'da Şam, Bağdat, Kahire gibi şehirler önemli kültür merkezleri haline geldi. Bu dönemde Arapçanın kullanımı iyice yaygınlaştı, Müslüman nüfusunda Araplar dışındaki halklarda artış görülmeye başladı (Hourini,2005:..57-60) .

Ancak 508 yıl süren Abbasi Hanedanlığı da 1258 yılında Cengiz Han'ın torunu Hülagü'nün Bağdat'ı işgal etmesi, Halife Mustasım ve yakalanan hanedan üyelerini öldürtmesiyle sona erdi. Büyük İslam devleti pek çok farklı hükümlerlik altında parçalara bölündü. (Arı,2004:..58)

İslamın yayıldığı bu toprakların çoğuna tekrar hakim olan güç ise bu sefer Arap kökenli değil, Abbasiler zamanında Müslümanlaşmaya başlayan Türklerdendi. Osmanlı İmparatorluğu en geniş sınırlarına ulaştığında, Cezayir'den Yemen'e, bugünkü İran'dan Macaristan'a kadar uzanıyordu. Ancak bu dönem Orta Doğu'nun hakim konumunu yitirmesine, kültürel ve bilimsel üstünlüğün yavaş yavaş batıya geçmesine sahne oldu. Osmanlı'nın başkenti de zaten Şam ya da Bağdat değil, eski Doğu Roma ve Bizans başkenti olan İstanbul'du.

8. ile 18. yüzyıl arasında süren İslam'ın parlak dönemi, Avrupa'nın çeşitli nedenlerle sağladığı gelişmeler üzerine Batı karşısında mağlubiyetlerle sona erdi. Bu gelişmeler arasında, İlki 1096 yılında yapılan haçlı seferleri'nin batıya getirdiği yenilikler, Endülüs Emevi devletinin Avrupa'ya özellikle kültürel alandaki etkileri, batıda Rönesans ve reform hareketleriyle yaşanan değişimler ve coğrafi keşiflerin getirdiği zenginlikler sayılabilir.

1798 tarihi Orta Doğu açısından yeni bir döneme işaret etmektedir. Napolyon bu tarihte Mısır'ı işgal eder. Bu Orta Doğu'nun bugün içinden çıkılmaz bir karmaşaya dönüşmesine giden yolda çok etkili olan Batılı kolonizasyon döneminin de başlangıcı olmuştur.

İngiltere ve Rusya bu işgal dolayısıyla zedelenen çıkarlarını korumak için Osmanlı İmparatorluğu'na Fransa'ya karşı yardım ettiler ve 1801 yılında Fransa Mısır'dan çıkmak zorunda kaldı. Bundan sonra Orta Doğu'nun kaderi, hep bölge dışı güçlerin çıkar ilişkilerine bağımlı oldu. Mısır'a gönderilen Kavalalı Mehmet Ali Paşa otorite boşluğundan ve Osmanlı'nın zayıflığından faydalanarak kendi hanedanlığını inşaa etmeye koyuldu. Batılı bir anlayışta, modern bir ülke yaratma hayalinde başlangıçta başarılı da oldu, Osmanlı'nın topraklarını ele geçirmeye başladı, Lübnan ve Suriye'yi işgal etti, hatta Anadolu'ya yürüyüp Osmanlı ordusunu Konya'da yenilgiye uğrattı. Ancak yine Rusya, Fransa ve İngiltere arasındaki çıkar oyunları, Mehmet Ali Paşa'nın durdurulmasına yol açtı. 1840 yılında İngiltere Beyrut'a bir filo gönderdi ve Osmanlı birlikleriyle bir olup Mehmet Ali Paşa'nın Suriye ve Lübnan üzerindeki denetimine son verdirdiler. Daha sonra Batılı devletler bir araya gelerek Londra Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda, Mehmet Ali Paşa'nın Sudan hariç işgal ettiği topraklardan çekilmesine ve sadece babadan oğla geçen paşalık unvanıyla yetinmesine karar verdiler. Osmanlı padişahı tarafından daha bağımsız bir konum olan Hidiv unvanı verilen bu yönetim, çoğu dönem göstermelik de olsa Mısır'ı 1952'deki Hür subaylar darbesine kadar yönetti. Mısır Hidivler'i bir şeyler yapmaya çalışsalar da artık ülke özellikle ekonomik açıdan batıya tamamen bağımlı hale gelmişti. 1869'da trafiğe açılan Süveyş Kanalı'nı işleten şirketteki Mısır hisselerinin %44'ü 1875 yılında borçların bir kısmını ödeyebilmek için İngiltere'ye satıldı.

1882'de ise çıkan bir ayaklanmayı bastırmak bahanesiyle İngiltere fiili olarak Mısır'ı işgal etti. Sözde, Hidivler Mısır'ı yönetmeye devam ettiler ve Mısır hala Osmanlı toprağı olarak görüldü ancak gerçek yönetim İngiliz valilerin ve yüksek komiserlerin elindeydi. İngiltere I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yönetimini daha resmi bir hale getirdi ve Mısır'ı protektorası ilan etti. 1952 yılına kadar süren bu İngiliz yönetimi, Mısır'ı İngiliz endüstrisi için pamuk sağlayan bir ülkeye dönüştürdü. (Arı,2004.96-100)

Osmanlı'nın Orta Doğu'dan el çektilmesi ve kolonizasyon hareketi Mısır'la sınırlı kalmadı. Daha önce tarihin hiçbir döneminde var olmayan yeni devletler ve yeni sınırlar Emperyalist güçlerin çıkar çatışmaları dolayısıyla keyfi bir şekilde çizildi. Aslında özellikle İngiltere'nin başı çektiğı bu parçalama hareketi bölgenin

bugün dahi batılı güçlerin etkisinden kurtulmasını engellemesi bakımından emperyalist güçler için akılcı bir politikaydı.

Bugünkü Suriye-Lübnan bölgesinde, Osmanlı yönetimi zamanında Şam, Halep, Sayda ve Trablus eyaletleri bulunuyordu. Özellikle bugün Lübnan'ın bulunduğu bölümdaki Katolik – Hıristiyan Maruni nüfusu batının bu bölgeyle geçmişten beri ilgilenmesine yol açmıştı. Bu bölgedeki bir diğer etkin güç ise İslamiyet'in çok farklı bir yorumuna mensup Dürziler'di. Önceden de bahsettiğimiz gibi Mehmet Ali Paşa bu bölgeyi bir süre Osmanlı'nın elinden almış ama daha sonra İngiltere'nin de müdahalesiyle, bölge tekrar Osmanlı yönetimine geçmişti. 1860 yılında çıkan ayaklanmanın ardından, büyük batılı devletlerin de müdahalesiyle, Lübnan nizamnamesi yayınlandı ve bugünkü Lübnan'ın bulunduğu bölge ayrı bir mutasarrıflık kabul edildi. Bu bölge Osmanlı vatandaşı olan bir Hıristiyan mutasarrıf tarafından yönetilecekti.

Bölgedeki Osmanlı hakimiyetine kesin olarak son veren olay I. Dünya Savaşıydı. Zaten bu savaş öncesi özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya başta olmak üzere büyük batılı devletler Orta Doğu üzerinde etkilerini gittikçe arttırmaya başlamışlardı. I. Dünya savaşı sırasında İngiltere hem diğer büyük devletlerle hem de bölgesel güçlerle çeşitli gizli antlaşmalar yaptı. Özellikle Osmanlı Sultanı adına Hicaz'ı yöneten Mekke Şerifi Hüseyin'le Osmanlılar'a karşı bir Arap ayaklanması başlatması için anlaşmışlardı. Şerif Hüseyin'in hayali Büyük bir Arap krallığı kurmak ve bunun başına geçmekti. Ancak İngiltere diğer taraftan Fransa'yla gizli bir antlaşma da yapmıştı. Sykes-Picot antlaşmasıyla iki ülke Osmanlı'nın Orta Doğu'daki topraklarını paylaşmışlardı (Arı,2004: 135-136)

I.Dünya Savaşı, bir yandan Arap ayaklanmaları, bir yandan Büyük devletlerin saldırıları, bir yandan da Osmanlı'nın müttefiki Almanya'nın yenilgiye uğraması sonucu, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu oldu. San Remo konferansında Orta Doğu'nun yeni haritası çizildi. Sevr'le Anadolu parçalara ayrıldı. Orta Doğu içinse yeni dönemim adı manda yönetimleriydi.

Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nde yer alan 12. maddeye göre manda yönetimi şöyle tarif edilmişti: “Son savaşın sonucu olarak daha önce kendilerini yöneten devletlerin egemenliğinden çıkmış ve henüz çağdaş dünyanın güç koşullarında kendi kendine ayakta duramayacak halkların gelişimi için medeniyetin

kutsal vasiliğinin oluşturulması ilke olarak kabul edilmiş ve vasiliğin uygulanmasındaki güvencelerin bu sözleşmeyle gerçekleştirilmesi öngörülmüştür". Bu durum Fransa ile İngiltere'nin aralarında önceden imzaladıkları, Sykes-Picot antlaşmasını da uygulayabilmelerini sağladı. Buna göre Suriye ve Lübnan Fransız, Filistin ve Irak İngiliz mandası haline geldi. Bu İngilizlerle işbirliğine giden Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in de büyük Arap Krallığı hayallerinin sonu demek oldu. Şerif'in oğullarından Faysal Suriye'de krallığını ilan etti ancak Fransa'nın müdahalesi, Faysal'ın ülkeden uzaklaştırılmasıyla sonuçlandı. Fransa mandalarında sıkı bir yönetim tarzı benimsemişti. Geçici bir manda yönetimi değil kalıcı bir egemenlik kurmak istiyordu bu yüzden etnik ve dinsel sorunları kolaylıkla derinleştirebileceği bir yapılanma oluşturdu. Daha önce Osmanlı döneminde Lübnan mutasarrıflığı olan bölgeye Akdeniz kıyısında bulunan Trablus, Sayda, Sur ve Beirut'u da ekledi. Böylece daha önceki Lübnan bölgesinde hakim olan Maruni çoğunluğunu, yeni katılan bölgelerle daha da artan Müslüman ve Dürzi nüfusu nedeniyle yönetimi elinde tutabilmek için dışarıya tamamen bağımlı hale getirilmiş oldu. Fransa 1926'da kabul ettiği anayasa ile Lübnan'a parlamenter demokrasi ile yönetilen bir cumhuriyet görünümü verdi. Ancak yinede asıl yönetim Fransız Yüksek komiserinin elindeydi. Fransa'da 1936 yılında Halkçı Cephe hükümetinin Leo Blum yönetiminde iktidara gelmesi Lübnan'a bağımsızlık yönünde haklar tanınmasına yol açtı. Bunun üzerine 1937 yapılan seçimle Maruni Emile Edde cumhurbaşkanlığına getirildi, başbakanlığa da Müslüman Hayrettin Ahdap atandı. Böylece günümüze kadar devam eden cumhurbaşkanı Hıristiyan, başbakan Müslüman geleneği başlamış oldu.

Fransa Suriye'de ise daha sıkı bir yönetim tesis etmişti. Çıkan ayaklanmaları sert bir şekilde bastırdı. Aynı şekilde Leo Blum Hükümeti'nin başa gelişi Suriye için de bağımsızlık yolunda umut oldu. Fransa iki ülkeyle de bu yolda antlaşmalar yaptı ancak bir yıl sonra Halkçı Cephe'nin iktidardan düşmesi bu iki antlaşmanın da Fransa Meclisi tarafından onaylanmasını engelledi. Fakat , ok bir kere yandan çıkmıştı, Fransa'nın tüm baskılarına rağmen özellikle II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Fransa'nın içerisine düştüğü durum iki ülkenin de bağımsızlığına giden süreci hızlandırdı. 1941 yılında İngiltere'nin de baskısıyla De Gaulle bu ülkelerin bağımsızlığını kabul etti ancak daha sonra bundan caymaya ve askeri

olarak da müdahale etmeye çalıştıysa da 1946 yılında önce Suriye'den sonra da Lübnan'dan tüm askeri varlığını çekmek zorunda kaldı. Böylece 1941 yılında kağıt üzerinde kabul edilen bağımsızlık 1946 yılında pratiğe de dökülmüş oldu. (Arı,2004: 170-172)

İngiltere kendi mandalarında daha farklı yöntemler izledi. Çok sıkı denetimler yerine buralarda kendi ekonomik çıkarlarını (özellikle Orta Doğu'da yeni bulunan petrolü elde etmek ve Hindistan'daki sömürgelerine giden yolun güvenliğini sağlamak) korumak için yeni devletçikler yarattı ve bunların başına kendine uygun yöneticiler getirdi. Bağdat, Musul ve Basra'yı birleştirip Irak'ı kurdu. Bu durum bugün yaşanan çatışmalarda tüm dünyanın da öğrendiği gibi özellikle üç etnik ve dinsel gurubun (Şiiler, suniler ve Kürtler, tabi bazı diğer azınlıklar da var) bir araya getirilmesiydi. Ancak bunların yönetimindeki zorluğu gören İngiltere, Fransa'nın Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ı Suriye'den çıkarmasını fırsat bilip, onu Irak'ta kurduğu ülkenin Kralı ila etti. Hem böylece Irak bir Arap tarafından yönetiliyor görüldüğü için daha kolay idare edilebiliyordu. İngiltere aslında Irak'a özellikle iç işlerinde kolaylıklar sağladı, hatta 1932 yılında kağıt üstünde de olsa Irak'ın bağımsızlığı ilan edildi ve Milletler Cemiyeti'ne kabul edildi. Zaten İngiltere için önemli olan özellikle petrol üzerindeki imtiyazlarını koruyabilmektir.

İngiltere'nin yarattığı bir başka yeni ülke de Ürdüdü. Çoğunluğu çöllerle kaplı olan ve göçebe Arap bedevilerin yaşadığı bu bölgede düzeni sağlamak ve istikrar yaratmak için bu küçük ülke yaratıldı. Şerif Hüseyin'in diğer oğlu Abdullah da bu ülkenin krallığına getirildi. İngiltere bu ülkeye belli özerklikler tanıtmışsa da genel olarak ülke üzerindeki etkinliğini korumuştur. Her zaman "uyumlu" bir yönetim göstermiş olan Ürdün, bunun ödülünü 1946 yılında bağımsızlığını kazanarak aldı.

İngiltere'nin ikili oynadığı bir başka yer de bugünkü Suudi Arabistan'dı. Bir yandan Şerif Hüseyin'le anlaşırken bir yandan da İbn-i Suud'la ittifak yapmıştır. İbn-i Suud'un temsil ettiği vahabi bir Arap devleti kurma projesi ta 18. yüzyılda 1744'te Nejd Emiri Muahmed İbn-i Suud ile Muhammed İbn-i Abdulvahap arasında kurulan ittifaka dayanıyordu. Suud ailesi çeşitli dönemlerde bugünkü Suudi Arabistan'ın belli bölgelerini ele geçirmiş, Osmanlıyla çatışmış bazen yenilmiş, bazen de tekrar etkin olmuştu. 3 Mart 1924'te Türkiye'nin hilafeti

kaldırması üzerine Şerif Hüseyin kendini halife ilan etti. Bunun üzerine ilk tepkiyi Nejd Emiri Abdül Aziz gösterdi ve Mekke'yi işgal ederek Hicaz Emiri Şerif Hüseyin'in egemenliğine son verdi. 1926 yılında, Abdul Aziz, kendini Hicaz kralı ve Nejd sultanı ilan etti. İngiltere bunu çıkarlarına uygun buldu ve Cidde antlaşmasıyla belirlenen sınırlar içerisinde bu unvanı tanıdı. 1932 yılında adı Suudi Arabistan olarak değiştirilen ülke Milletler Cemiyeti'ne kabul edildi. (Haruni,2003: 370-384).

Bölgede ağırlığıyla bahsedilmesi gereken iki ülke daha vardır. Bunlardan ilki, bu bölgedeki diğer ülkelerden farklı olarak Osmanlı idaresi altına girmemiş, çok köklü bir tarihe ve kültürel mirasa sahip olan İran'dır. 13.yy.dan itibaren Safevi Hanedanlığı tarafından yönetilen İran, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğudaki en önemli rakibi oldu. Özellikle Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim arasında 1514'te yaşanan ve Yavuz'un galibiyetiyle sonuçlanan Çaldıran Savaşı bu iki devlet arasındaki mücadelede önemli bir yere sahiptir. Şah İsmail zamanında ülkede Şiilik yaygınlaşmıştır, hatta dönem dönem Osmanlı ile Safeviler arasında el değiştiren Bağdat dolayısıyla Irak'ta da Şiiliğin yaygınlaşmasında da etkili olmuştur.

Safevilerin dağılmasından sonra ise, bir süre karışıklık yaşayan İran'da 1794'de Ali Şah'ın yönetimi ele geçirmesiyle Kaçar Hanedanlığı dönemi başlamış oldu. Bu hanedanlık din işlerine fazla karışmamış, bu işleri din adamlarına bırakmıştır. Böylece ülkede, şiiliğin daha da gelişmesine ve din önderlerinin sayısının artmasına yol açtı. Zamanla bu önderler arasında oluşan hiyerarşi, daha yetkili olanlara Ayetullah unvanı verilmesi geleneğini başlattı. Bugün İran'da iktidarda olan mollaların siyasi ve ekonomik anlamda güçlenmeye başlaması bu dönemde görüldü. Kaçar Hanedanlığı merkezi yönetimde de çok güçlü değildi, bir tür feodal yapılanma söz konusuydu. Merkezi yönetim zaman zaman Rusya'dan yardımlar almak zorunda kalıyordu. Zaten bir süre sonra Rusya İran'ın iç işlerine daha yoğun şekilde karışmaya başladı, hatta bazı bölgelerini işgal etti. Daha sonra İran'a müdahale eden güçler arasına İngiltere'de katıldı. Bir anlamda İran bu iki ülke arasında otorite mücadelesinin sergilendiği alana dönüştü. Bazen İngilizler İran'dan bir imtiyaz alıyor, akabinde aynı imtiyaz Rusya tarafından da talep ediliyordu, ya da tam tersi. 20. yüzyılın başında Osmanlıda olan gelişmelere benzer olaylar İran'da da vuku buldu. Şah ayaklanmalar üzerine yetkilerini bir meclisle

paylaşmayı kabul etmek zorunda kaldı. Şah ile meclis arasındaki çatışmalar, ülkede istikrarsız bir tabloya yol açtı. Bunun üzerine İran'daki çıkarlarını korumak adına, İngiltere 1911 yılında ülkenin güneyini işgal etti. Rusya'da buna ülkenin kuzeyini işgal ederek karşılık verdi.

I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan gelişmeler Kaçar hanedanının otoritesini iyice zayıflattı. Aslında Rusya'da yaşanan Bolşevik Devrim, Rusya'nın İran topraklarını terk etmesine yol açmıştı. İngiltere ise özellikle petrol çıkarları dolayısıyla İran üzerindeki etkisini koruyordu. Ülkedeki karışıklığı önlemek için Albay Rıza Han yönetimindeki bazı ordu birlikleri müdahale etmişti. Daha sonra Rıza Han önce Genelkurmay başkanlığına, sonra başbakanlığa, en sonunda da Şah Ahmed'in ülkeyi terk etmesi üzerine ülkenin tek lideri konumuna geldi. 1925 yılında şah unvanını alan Rıza Han, Pehlevi hanedanının da başlangıcı oldu. Şah ülkede batılılaşma yönünde yenikler yaptı. Ulema sınıfının gücünü azalttı, hatta hukuk konularında ve ekonomik açıdan ellerindeki yetkilerin ve gücün büyük kısmını aldı. Batılı anlamda bir eğitim sistemi kurmaya çalıştı. Yurt dışına burslu öğrenciler gönderdi, kadınların peçe giymelerini ya da örtülü olmalarını tamamen yasakladı. Tabii bunları yaparken özellikle kendine bağlı bir ordu ve sivil bürokrasi yarattı. Bu sınıflara yüksek ücret ve başka ayrıcalıklar sağlayarak sadakatlarını güvence altına aldı.

Ekonomik alanda da yenilikler yapmaya çalıştı. Ancak yaşadığı en büyük güçlük, ülkenin petrol bölgesi Kuzistan'da hakim olan İngiliz şirketine söz geçirememesiydi. 1901'de sağlanan antlaşmanın revize edilmesi yönündeki isteği, sadece şirketin 1963'te bitecek imtiyaz hakkının 1993'e kadar uzatılması karşılığında, İran'a petrol'den verilen gelirin, %16'dan %20'ye çıkarılmasıyla sınırlı kaldı. İngiltere ile ilişkilerini dengeleyebilmek için Almanya ile yakınlaşmaya başlayan İran II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, tekrar hem İngiltere hem de Rusya tarafından işgal edildi. İran ordusu bu işgallere karşı etkili olamadı ve Şah tahtını oğlu Muhammed Rıza Pehlevi'ye bırakarak ülkeyi terk etti.

Orta Doğu'nun İkinci Dünya Savaşı öncesi tarihine değindiğimiz bu bölümde son olarak, bu tez açısından çok önemli bir yere sahip olan Filistin topraklarının tarihini kısaca ele alacağız. Çünkü bu bölge belkide Magnum'un varolduğu son 60

yılda hem Magnum hem de diğer fotojurnalistler tarafından en çok fotoğraflanmış yer oldu.

Filistin tüm diğer komşuları gibi uzun süre Osmanlı hakimiyetinde yaşadı. Bu yörenin kaderini değiştiren, Fransız Devrimi sonucunda ortaya çıkan milliyetçilik akımları ve özellikle Rusya’da görülen Yahudilere karşı toplu saldırılar ve zorunlu göç hareketlerinin etkisiyle gelişen Siyonizm hareketi oldu. Bu hareketin lideri, Macar asıllı Avusturya’lı Avukat ve Gazeteci Teodor Herzl’di. Herzl 1896 yılında bir Yahudi devletinin gerekliliği tezini ilk kez ortaya attığında çok fazla yandaş bulamamıştı. Ancak bir yıl sonra İsviçre’nin Basel kentinde I. Siyonist Kongre’yi toplamayı başardı. Bu toplantılarda bir Yahudi devleti kurma amacını gerçekleştirmek için bazı kararlar aldılar. Özellikle bu kararlar, Filistin’in tanrı tarafından Yahudilere bahşedildiği, kurulacak devletin yerinin burası olması gerektiği ve buraya Yahudi göçünü özendirmek için gerekli maddi desteğin sağlanması gibi konularda alındı. Ancak Herzl, Yahudiler’in bunu tek başına gerçekleştiremeyeceğinin farkındaydı. Bunun için büyük emperyalist devletlerden destek aradı. Önce şansını Almanya ile denedi. Almanya’ya Osmanlı süzerenliğinde ve Almanya garantörlüğünde bir Yahudi devleti kurmayı önerdi ancak bir sonuç alamadı. Bunun üzerine İngiltere’ye yanaştı, ilk olarak Sina ve Kıbrıs’ta bir Yahudi kolonisi oluşturmayı önerdi. Böylece hem Yahudiler bir vatana kavuşmuş olacak, hem de İngiltere’nin kolonilerini daha kolay yönetmesi sağlanmış olacaktı. Ancak İngiltere bunu farklı bir şekilde yanıtladı. O sıralarda Rusya’dan çok fazla Yahudi göçü aldığı ve Afrika’daki kolonilerine gönderecek insan bulma sıkıntısı çektiği için Herzl’e Uganda’yı önerdi. 1903’te 6. Siyonist Kongre’de Herzl’in bastırması üzerine, birçok delegenin karşı çıkmasına karşın bu teklif kabul edildi.(Çalışkan, Fahreddin: 2000: 20)

Ancak hem Afrika’daki kolonistlerin karşı çıkması hem de 1 yıl sonra Herzl’in ölümü sunucunda Uganda seçeneği ortadan kalktı. Ama Herzl’in bu devleti büyük bir emperyalist gücün güdümünde kurma anlayışı temel ilke olarak kaldı. Böylece olası yerel direnişlerle baş etmek daha kolay olacaktı. Bunun ideolojik kılıfı ise, Herzl’in deyimiyle, Yahudi devleti, “barbarlığın karşısına dikilen uygarlığın bir ileri karakolu”olacaktı. (Maxime Rodinson s14 aktaran Çalışkan, 2000:21)

Yahudi devleti önündeki önemli bir engel de genel olarak Yahudi nüfusun Siyonist harekete kendini çok yakın hissetmemesiydi. 1880-1929 yılları arasında Rusya, Avusturya-Macaristan, Polonya ve Romanya'dan 4 milyon civarı Yahudi göç etti ancak bunların sadece 120 bini, Siyonist örgütlerin maddi ve manevi desteğini de alarak Filistin'e yerleşmişti. Genel olarak Amerika ya da Kanada'ya göç ettiler.(Çalışkan, Fahreddin: 2000:21)

Birinci Dünya Savaşının çıkması Siyonistlerin isteği yönünde gelişmeleri getirdi. İngiltere Süveyş Kanalı üzerindeki gücünü korumak ve Hindistan sömürgelerine giden yolu güven altında tutmak istiyordu. O yüzden Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletinin çıkarlarına uygun olduğuna karar verdi. Böylece İsrail devletinin kuruluşuna giden yolda çok önemli bir aşama olan Belfour Deklarasyonu kabul edildi. Bu deklarasyon, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Arthur James Balfour adıyla anılmaktadır. Bakan 2 Kasım 1917 günü, İngiltere'deki Siyonist Teşkilatları Federasyonu'nun başkanı İngiliz Yahudisi Baron Lionel Walter Rotschild'a kendi adıyla anılan ve İngiliz hükümetinin, Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasına destek verdiğini açıklayan bu metni gönderdi. Kısaca şöyle yazıyordu:

“Kabineye sunulmuş ve onaylanmış olan aşağıdaki sempati bildirisini Majestelerinin Hükümeti adına size iletmekle bahtiyarım. Filistin'de bulunup da Yahudi olmayan toplulukların medeni ya da dini haklarına ya da Yahudilerin herhangi bir başka ülkede haklarına ya da siyasi statülerine hanel getirebilecek hiçbir şeye sebebiyet vermeyeceği açıkça belirtmek şartıyla, Majestelerinin Hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasını, sempatiyle karşılamakta ve bu amaca varılmasını kolaylaştırmak için azami çaba göstereceğini belirtmektedir.” (Cleveland William, aktaran Arı,2004 :123)

Bu deklarasyonda kullanılan yuvarlak laflar, İngiltere'nin gerektiğinde, taraflara karşı kendini savunabilmesini amaçlıyordu. Ancak açıkça bu deklarasyonla Teodor Herzl'in hayali gerçek oldu ve büyük bir devletin koruması altında, Filistin kolonileştirilmeye başladı. Savaşın bitimiyle Filistin İngiliz mandası haline geldi. Yahudilerin Filistin'e göçüne İngiltere izin vermişti.1918

yılında Filistin'deki Yahudilerin genel nüfusa oranı %8'di, bu rakam 1922'de %11'e, 1931 yılında %17'ye, mayıs 1948'de ise bu oran % 31'e ulaşmıştı.(Arı,2004: 209-210)

İngiltere'nin oluşturmaya çalıştığı manda yönetiminde yaşananları protesto eden Arapların yer almaması, Yahudilerin ağırlığının daha da artmasına yol açtı. Dünya Yahudi Kongresinde oluşturulan Yahudi bürosunun dayanacağı ilkeler kararlaştırıldı: Filistin'e giderek artan Yahudi göçünün gerçekleştirilmesi, kamu mülkü şeklinde Filistin'de toprak alınması, Yahudi emeğine dayalı tarımsal kolonizasyon (özellikle komün anlayışıyla işletilen Kibutzlar buna iyi örnektir.) Filistin'de İbrani dili ve kültürünün diriltilmesi.

Araplarla Yahudiler arasındaki çatışmalar da giderek artmaya başlamıştı. Arapların dağınık görüntüsünün tersine Yahudiler daha düzenli örgütlenmişlerdi. Daha sonra İsrail ordusuna dönüşecek olan Haganah örgütü 1920 yılında kuruldu. 1937'de Haganah'tan ayrılan bir grup İrgun'u, 1940'da da İngiltere'nin manda yönetimine karşı daha sert olunmasını savunan bir grupsa Stern'i kurdu.

Hem giderek artan Arap-Yahudi çatışması, hem de göçlerle güçlenen Siyonistler nedeniyle, İngiltere, mandasında kontrolü kaybetmemek için çözümler aramak zorunda kaldı. 1937 yılında Filistin'i üçe bölen bir taksim raporu çıkardı. Bu raporla bir Arap devleti ve bir Yahudi devletinin yanı sıra İngiltere'nin kontrolü altında kalacak bir bölge öngörülüyordu. Ancak Araplar bu öneriyi reddetti. Yahudiler de karşı çıksalar da, bu gelişme, olayların istedikleri doğrultuda ilerlediğini gösteriyordu.

1939 yılında tekrar bir taksim girişimi daha oldu. Bu yeni planla yine Filistin üç ayrı bölgeye ayrılıyor ve bu bölgelerde Yahudilere toprak satışı ve Yahudi göçünü kurallara bağlıyordu. Ancak bu planda iki tarafça da reddedildi.(Arı, 2004:218)

İşte, Filistin'de II. Dünya Savaşına bu koşullar altında girilmiş oluyordu. II. Dünya savaşının bitimi ise tüm dünyada olduğu gibi Orta Doğu'da da yeni bir dönemin başlangıcına işaret eder.

1.2.b-II. DÜNYA SAVAŞINDAN GÜNÜMÜZE ORTA DOĞU'DA YAŞANAN BAŞLICA GELİŞMELER

Çalışmanın bu bölümünde Orta Doğu'nun II. Dünya Savaşından günümüze yaşadığı önemli bazı gelişmeler ele alınacak. Önceki bölümde çok genel olan bakış açısını bu bölümde daha özele indirgemenin faydalı olacağını düşünüyorum. Çünkü bu bölüm doğrudan, bu tezin asıl konu aldığı zaman aralıyla ilgili. Örneğin, bölgenin tümünde yaşanan gelişmelerden, Magnum fotoğrafçılarının daha sıklıkla çalıştığı ve Magnum'un kurumsal tarihinde de önemli bir yeri olan, Orta Doğu sorunu denildiğinde de ilk akla gelen, İsrail ve çevresinde yaşananlar ele alınacak. Bunun yanı sıra bölgede son 60 yılda yaşanan önemli gelişmelere sahne olan Mısır, İran, Lübnan ve Irak'a da değinilecek.

İlk olarak, Orta Doğu'da II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan en önemli gelişmeye İsrail'in doğumuna ve bugüne kadar geçirdiği sürece bakacağız. Geçen bölümde siyonizmin doğumundan ve Filistin'e ilk göçlerden, ilk çatışmalardan söz etmiştik. II. Dünya Savaşı bitiminde, 1946 yılında Amerikan başkanı Truman, Filistin'in ikiye ayrılmasını ve biri Arap diğeri Yahudi iki devlet kurulmasını desteklediğini açıkladı. Bunun üzerine İngiltere de 1947'de konuyu Birleşmiş Milletler'e havale etti ve bir yıl sonra Filistin'den çekileceğini açıkladı. Birleşmiş Milletler aynı yıl bir taksim planı önerdi. Plana göre iki yıllık bir geçiş süreci sonunda iki bağımsız devlet kurulacaktı ve Kudüs uluslar arası bir şehir olacaktı. Ancak toplam nüfusun sadece %31'ini teşkil eden ve toprakların bundan da azına sahip olan, Yahudilere bu planla Filistin'in %56'sı veriliyordu. Araplar öneriyi derhal reddettiler, Siyonistlerse kabul ettiler. İngiltere'nin bu şartlar altında çekilmesi, dengesiz bir şekilde Araplara göre üstün bir askeri ve iktisadi güce sahip olan Yahudilerin, oluşacak boşluğu doldurması demektir. Nitekim daha plan açıklanır açıklanmaz, tüm Filistin'e yayılan Siyonist terörü, psikolojik savaşı ve katliamları, 750.000 Filistinlinin vatanlarından bir daha geri dönememesine kaçmalarına/sürülmelerine ve dünyanın en büyük mülteci nüfusunun ortaya çıkmasına neden oldu.(Çalışkan, Fahreddin: 2000:24)

İngiltere Filistin'deki askerlerini çekmeye başladı ve daha önceden de açıklamış olduğu gibi, Filistin'deki manda Yönetimi 14 Mayıs 1948 gecesini saat 24'te sona erdirdi. Aynı gün bu süre dolmazdan birkaç saat önce, Tel Aviv'de

toplanan Yahudi Ulusal Konseyi İsrail devletinin kurulduğunu açıkladı. Cumhurbaşkanlığına Chaim Weizmann, Başbakanlığa da Ben Gurion getirilmişti. Gurion, 1963'te istifa edene kadar da Başbakanlık görevini yürüttü.

Yeni kurulan devleti Amerika ve SSCB ilk tanıyan devletler arasında yer aldılar. İsrail'in kuruluşunun ilan edilmesiyle birlikte, Lübnan, Suriye, Irak, Mısır ve Ürdün birlikleri Filistin'e girmeye başladılar. Bu ilk Arap-İsrail Savaşı'nın da başlaması anlamına geliyordu. Başlangıçta Mısır kuvvetleri Tel Aviv yakınlarına kadar gelmeyi başarmış, Ürdün kuvvetleri de Doğu Kudüs'ü tamamen kontrol altına almıştı. Ancak Güvenlik Konseyinin isteğiyle 4 haftalık bir ateşkes kabul edildi. Daha sonra hem bölgedeki İngiliz etkinliği hem de farklı Arap güçlerinin kendi iç uyumsuzlukları savaşın İsrail lehine dönmesine yol açtı. İsrail güçleri karşı atakla, Sina'ya girdi. Ancak yine İngiltere'nin müdahalesi bu sefer İsrail'i durdurdu. Bu durum yine de Mısır için hezimetti.1949 yılında İsrail savaşan taraflarla tek tek antlaşmalar imzaladı. Buna göre, Gazze Bölgesi Mısır'a bırakıldı, Suriye ve Lübnan'la sınır değişikliği olmadı, Ürdün Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ün hakimiyetini ele geçirdi. Böylece Birleşmiş Milletlerin taksim planına göre Filistinlilere bırakılan topraklar, özellikle İsrail ve Ürdün tarafından bölüşülmüş oldu. 1948 savaşı Filistinliler için daha fazla toprak kaybı ve daha fazla mülteci anlamına geldi.

Bu gelişmeler bölgenin önemli devletlerinden Mısır'da iç siyaseti çok etkiledi. İsrail'in başarısı, faturanın Mısır'da krala ve İngiliz güçlerine kesilmesine yol açtı. Yönetim karşıtı gösteriler yaygınlaşmaya başladı. Sonunda 1952 yılında Hür Subaylar denen bir grup, kralı oğlu lehine tahttan feragat etmeye zorladı. Kısa süre daha teorik olarak devam eden krallık, daha sonra tam olarak ortadan kaldırıldı ve cumhuriyet ilan edildi. Hür Subaylar içerisinde farklı görüşlere mensup subaylar yer almaktaydı. Cemal Abdul Nasır, önce başbakanlığa daha sonra da devlet başkanlığına getirildi. Hür subayların 1952 yılında ilk işleri geniş çaplı bir toprak reformu yapmak oldu. Ayrıca Nasır hem Orta Doğu'da hem de Afrika'da bölgesel liderliğe oynuyordu.1954 yılında yapılan antlaşma gereği, 13 Haziran 1956 yılında İngiltere Süveyş kanalı bölgesindeki askeri varlığını tam olarak geri çekti.

Mısır, Nil üzerine Asvan barajını inşa etmeye çalışıyordu. Bu proje ülkenin ekonomik çıkarları açısından çok önemliydi ve projeye ABD ve İngiltere mali

destek veriyorlardı. Ancak Nasır'ın Afrika'da ve Orta Doğu'da bağımsızlıkçı hareketlere verdiği destek ve Doğu Bloğu ile girdiği yakın ilişki nedeniyle bu iki ülke Asvan projesinden desteklerini çektiklerini açıkladılar. Nasır'ın buna cevabı ise sert oldu. Devrimin 4. yıldönümünde, Süveyş Kanalı Şirketini tüm tesisleri ve mallarıyla millileştirdiğini açıkladı. Kanaldan serbest geçişler devam edecek, Mısır uluslararası antlaşmalara uyacaktı ancak artık kanal sadece Mısır'ın malı olacaktı. Buna ABD ve İngiltere'nin tepkisi gecikmedi. Mısır'a öncelikle ekonomik yaptırımlar uygulamaya başladılar. Birleşmiş Milletler çatısı altında Mısır'ı bu karardan vazgeçmeye zorladılar. Asvan barajı projesinden ABD ve İngiltere'nin çekilmesi üzerine destek veren SSCB, bu konuda da Nasır'ın yanında yer aldı. (Arı,2004:270),

Diplomatik ve ekonomik baskıdan sonuç alamayan Fransa ve İngiltere Süveyş Kanalı üzerindeki güçlerini korumak üzere son olarak İsrail kartını oynadılar. 1956'da İsrail Mısır'a Sina'dan girdi. İngiltere ve Fransa da Mısır'ın askeri uçak filosunun %95'ini ani bir saldırıyla yok ettiler. Nasır, Kahire ve İskenderiye'yi korumak için Sina'daki kara birliklerini çekmek zorunda kaldı. Gazze bölgesi, Kanal ve Sina tamamen işgal edildi. O sırada Macar devrimini bastırmakla meşgul olan SSCB ise bu olaya direkt müdahale edemediyse de işgalci taraflara ve ABD'ye çok sert mesajlar gönderdi. ABD ve SSCB'nin baskısı sonucu İsrail işgal ettiği topraklardan çekilmek zorunda kaldı. Kanal temizlenerek tekrar ulaşılabilir hale geldi. Savaşın yenik çıkmasına karşın kanala sahip çıkmış olması Nasır'ı Arap dünyasının lideri haline getirdi. (Çalışkan, Fahreddin: 2000: 26)

Nasır, Arap dünyasını bir araya getirmeye yönelik politikalarına hız verdi. 1958 yılında, Suriye'de iktidarda olan Baas partisinin de desteğini alarak, iki ülkenin bir araya gelmesiyle oluşan Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdu. Daha sonra Yemen de bu cumhuriyete federal bir çerçevede katıldı. Başkent Kahire olacak, diğer iki parçada da bölgesel hükümetler yer alacaktı. Ancak bu devlet 1961 yılında sırasıyla, Suriye ve Yemen'in ayrılmalarıyla anlamını yitirdi. Sonraları özellikle Suriye ve Irak'la benzer denemeler yapıldıysa da bu proje bir daha hayat bulamadı.

Hem Nasır hem İsrail hem de bölge için en önemli olaylardan birisi 1967 yılında yaşandı. Bu olaya “**Altı Gün**” savaşı adı verilir. 1956'daki savaşın ardından

taraf, bazı antlaşmalar yapmışsalar da, düşük düzeyde çatışmalar hala devam etmekteydi. Filistinliler özellikle Nasır'ın etki alanı altında örgütlenmeye çalışıyordu. Özellikle 1959 yılında Yaser Arafat önderliğinde “**El Fetih**” örgütü kuruldu. Daha sonra 1964’de, çeşitli Filistinli gurupların aynı çatı altında birleşmesiyle, Filistin Kurtuluş Örgütü kurulmuş oldu. İsrail-Suriye, İsrail-Ürdün sınırlarında çatışmalar devam etti. Taraflar 1956 savaşının bıraktığı ortamın devam etmeyeceğinin farkındaydılar. Büyük devletlerinde taraf olmasıyla, iki cephe arasındaki gerilim gittikçe arttı. 1967 yılına gelindiğinde artık savaş her an beklenir olmuştur. Suriye , Mısır ve Ürdün, İsrail sınırına asker yığmaya başladılar, tabi İsrail de aynı şekilde sınırlarına yığınak yapıyordu. Mısır 22 Mayıs günü İsrail’in Akaba körfezinden Kızıldeniz’e çıkışını sağlayan Tiran boğazını kapattığını açıkladı. İsrail bu olayı “casus belli” (savaş nedeni) olarak gördüğünü açıkladı. Büyük devletler olaylara kendi istekleri yönünde müdahale edebilmek için bölgeye güç göndermeye başladılar. SSCB Mısır ve Suriye’ye destek verirken, ABD ve İngiltere İsrail yanlısı bir tutum takındı. Artık savaşın başlaması an meselesiydi. Araplar kendi aralarında yeterince koordineli değildiler.

Beklenen savaş, Araplar’ın beklemediği ölçüde güçlü ve ani bir saldırıyla İsrail tarafından 5 Haziran 1967 günü saat 7.45’te başlatıldı. İsrail Mısır’ın hava gücünü henüz yerdeyken yok etmeyi başardı. Mısır’ın 360 uçağından yaklaşık 300’ü ayrıca Suriye’nin 50 ve Ürdün’ün 20 uçağı yerdeyken imha edildi. Hava gücünden mahrum kalan Arap devletleri, kara savaşında çok zor duruma düştü. İsrail, Gazze bölgesini ve Sina yarımadasını ele geçirdi, Mısır 8 Haziranda koşulsuz olarak ateşkes istemek zorunda kaldı. Ürdün yönünde ise Doğu Kudüs ve Batı Şeria İsrail’in eline geçmişti. 7 Haziranda da Ürdün ateşkes istedi. Suriye yönünde ilerleyen İsrail, Golan tepelerini ele geçirip, Suriye’yi de ateş kese zorladı. Böylece 6 günden az süren savaş sonucunda, İsrail 1947’deki taksim planında kendine ayrılan toprakların 4 katına sahip olmuş oldu. Bu savaş Orta Doğu tarihinde bir başka dönüm noktasıdır. Bu savaşa kadar varlığı Arap ülkeleri tarafından çok ciddiye alınmayan Yahudi devletinin, bölgenin en büyük gücü olduğu ortaya çıktı. Ayrıca, İsrail içinde büyük bir kendine güven getirdi. İsrail’i yok etmeyi düşünen Arap devletleri artık, kaybettikleri toprakları geri alma derdine düşmüşler. Nasır’ın Arap ülkelerinin lideri olarak yükselen yıldızı söndü. 9

Haziran günü istifa etti. Ancak halkın isteği üzerine görevine geri dönen Nasır 1970’de kalp krizi geçirene kadar görevine devam etti.

Bileşmiş Milletler bugün bile sürekli gönderme yapılan ünlü 242 sayılı kararını aldı. İsrail’den işgal ettiği topraklardan çekilmesini talep etti. Ancak bu savaşa İsrail’in kendine olan güveninin artması ve özellikle ABD’den aldığı destek bu kararı uygulamayı reddetmesine yol açtı. Tekrar Sovyetlerin yardımıyla ordusunu güçlendiren Nasır, 1968’de İsrail’i Sina’dan atabilmek için yıpratma savaşına başladı. Yine hava üstünlüğünü koruyan İsrail, Mısır’ın savunma hatlarını yardı ve füze üslerini tahrip etti. ABD, Sovyetler’in daha fazla müdahil olmasını önlemek için İsrail’i ateşkese zorlamak zorunda kaldı. Ateşkeden birkaç hafta sonra Nasır öldü.

Nasır’ın ardından yönetime gelen Enver Sedat, çok farklı bir siyasi anlayışa sahipti. SSCB ile ilişkileri iyi tutmanın İsrail’e kaybedilen toprakları geri almak yönünde işe yaramadığını gördü, o yüzden aniden olmasa da kademeli bir şekilde ülkeyi Amerika’ya yaklaştırmaya başladı. Sedat 1973 yılında yine Suriye ile birlik olup, dördüncü Arap-İsrail savaşın ı başlattı. Ancak bu defaki amaç İsrail’i yok etmek değil sadece, 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çıkarmaktı. Yine 1967 savaşının tersine ilk saldırı Mısır ve Suriye’den geldi. İlk günler oldukça başarılı oldular, Mısır Sina’da ilerlemeye başladı, Suriye’de Golan tepelerini ele geçirdi. Mısır daha fazla ilerlemek yerine, İsrail’i kendi isteklerine göre bir barışa zorlamak istiyordu. Ancak bu durumdan yararlanan İsrail, önce Suriye’ye karşı üstünlük sağladı, sonrada Mısır’ı zor duruma düşürdü. Olaya yine SSCB ve ABD karışıp savaşın bitmesini sağladılar. Aslında savaşın belli bir galibi de olmadı. Mısır, kaybettiği toprakları geri almanın yolunun sadece ABD ile iyi geçinmek olduğunu iyice anladı. ABD bu yakınlaşmanın karşılığını verdi. Mısır ile İsrail arasında süren aşama aşama gelişen görüşmeler son noktada, 1978 yılında İsrail’in işgal ettiği Sina’dan tam olarak çekilmesi karşılığında, Mısır’ın İsrail’i tanıması ve Süveyş Kanalı’nı açmasına yol açtı. Böylece Filistin meselesinin en büyük destekçisi olarak görülen Mısır, İsrail için bir tehlike olmaktan çıkmıştı.(Arı,2004: 369-373)

Zaten 1967 savaşından ders alan Filistinliler, mücadelenin Arap Devletlerinin çatısı altında değil, kendi örgütlerince yürütülmesi gerektiğini gördüler. El Fetih

lideri Yaser Arafat, 1964 yılında kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü'nün, 1969 yılında lideri haline geldi.

FKÖ, aktif bir siyaset uygulamaya başlamıştı. Önce 1969 yılında hem Yahudileri hem de Arapları kapsayan tek bir devlet kurulması talebini savundu. FKÖ'nün bu aktif siyaseti, zamanla ABD ve İsrail hariç tüm ülkelerde Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak görülmelerine giden yolu açtı. 1974 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yaptığı konuşmada yeni bir öneri daha sundu. BM'nin iki devlet önerisini kabul etti ki bu bugün dahi hala FKÖ'nün durduğu noktadır.

FKÖ 1970'e kadar Ürdün'de çok aktifti. Zaten İsrail'den sürülen Filistinlilerin Ürdün'deki nüfusu, genel nüfusun yarısından fazlaydı. FKÖ içerisindeki daha aşırı solcu gruplar, Ürdün'deki krallık rejiminin bağımsızlık ve devrim mücadelesine aykırı olduğunu düşündüler. O yüzden kralı yıkmak için çalıştılsa da, tahtının tehlikeye girdiğini gören Kral Hüseyin, 1970-71 iç savaşı sonucu İsrail'in de yardımıyla tüm hareketi ülkeden sürdü. Aslında bu FKÖ için büyük bir siyasi hata olmuştu.

FKÖ'nün ikinci durağı, güneyindeki mülteci kamplarında 300.000 Filistinli'nin yaşadığı Lübnan oldu. Lübnan, karmakarışık etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı Orta Doğu'da beklide en karmaşık bölgesidir. Daha önceki bölümlerde özellikle, Maruni Hıristiyanlardan, Şiilerden, Sunilerde , Dürzilerden bahsetmiştik. Bir de bu grupların üstüne Filistinliler eklenince, dış güçlerin sürekli müdahaleleri de göz önüne alındığında Lübnan'daki durum içerisinden çıkılmaz hale gelmişti. Bir yandan Filistinli grupların İsrail'e düzenlediği saldırılar ve bunun karşılığı, İsrail'in Lübnan'a müdahaleleri, bir yandan Suriye'nin burada gücü elinde bulundurmak istemesi, bir yandan içerdeki grupların tarihi düşmanlıkları, Lübnan'ı uzun yıllar sürecek bir iç savaşa sürükledi. Gittikçe gerginleşen ortam, 1975 yılında küçük bir olayın ateşlemesiyle iç savaşa dönüştü.

Sayda kentinde, balıkçılıkla geçinen Müslümanların, kentin balık avlama imtiyazının Hıristiyan partilerden birinin lideri olan Chamon'a ait bir şirkete verilmesi üzerine yaptıkları gösteride, askerlerin ateş açması sonucu bir Müslüman balıkçıyı öldürmesi savaşın ilk kıvılcımı oldu. Daha sonra bu çatışmaların içerisine pek çok farklı taraf dahil oldu. Bir zamanların süper lüks şehri Beyrut, savaşan

tarafarca ikiye bölünmüş bir cepheye dönüştü. Doğu Hıristiyanların, Batı ise Müslümanların denetiminde bulunuyordu. Aslına bakılırsa iç savaş'ta tarafların kimle neden çatıştığının anlaşılması çok güçtür. Çünkü çıkar hesapları bazen beklenmedik, cepheleşmelere yol açmıştır. Örneğin Suriye'nin Hıristiyanlar lehine savaşa fiili olarak katılımı (bunun nedeni de Müslümanların muhtemel galibiyetinin İsrail'in Lübnan'ı bölmesi endişesi olabilir), ya da Şii milislerin Filistinlilerle çatışması gibi. Sonuç olarak iç savaş 1975-1991 arası değişen yoğunluklarla 16 yıl boyunca devam etmiştir.

İsrail savaşa iki defa Lübnan'ın belli bir kısmını işgal ederek dahil olmuştur. Özellikle 1982'de gerçekleştirdiği ikinci müdahalesinde 90.000 kişilik bir güçle Beyrut başta olmak üzere Lübnan'ın tamamına yakınına işgal etti. Bunu yapabilmesi, Mısır'la yaptığı barış sonucu, bölgedeki en büyük tehdidi bertaraf etmesi sayesindeydi. Çatışmalar yıllarca devam etti, pek çok insan öldü, ülkenin ekonomisi göçtü. Sonunda hem İsrail'in hem Suriye'nin hem de FKÖ'nün ülkeyi terk etmesinin savaşı sona erdirebileceği yönünde bir plan geliştirildi. 1982 yılında Filistinli gerillalar ülkeyi terk etti ve pek çok Arap ülkesine dağıldı. Ancak Lübnan deneyimi FKÖ açısından, ülkenin belli bir kısmını devletmiş gibi yönettikleri için önemli bir deneyimdi.

İsrail ülkeyi hemen terk etmedi, Suriye ile eş zamanlı çıkmak istiyorlardı. Bu arada Ariel Şaron'un sorumlu tutulduğu ünlü Sabra ve Şatilla katliamı yaşandı. En sonunda Haziran 1985'te, İsrail Lübnan'ı terk etti. Ancak bir türlü bitmeyen çatışmalar 1991 yılına kadar devam etti.1989'da yapılan Taif Antlaşması, tam olarak olmasa da önemli sorunların çözülmesini sağlamıştır. En son eski başbakan Refik Hariri'nin 2005'te öldürülmesi, Suriye'yi de askerlerini çekmeye zorladı.

Filistinliler içinse sorunlar devam etmekteydi. 1987 yılında halk içinde başlayan İsrail'e karşı ayaklanma I. İntifada adını aldı. Hepimizin yıllarca aşına olduğumuz tanklara taş atan çocuk görüntüleri, intifadanın sembolü haline geldi. 1988'de ise Yaser Arafat Sürgündeki Filistin Devleti'nin kuruluşunu ilan etti. Bazı Doğu bloğu ülkeleri, İsrail ve ABD dışında birçok ülke bu yeni devleti tanıdı. İsrail önceleri Arafat'ı tanımak yerine kendi belirlediği birilerini Filistinli muhatap olarak görmeye çalıştı ancak uluslararası ilişkiler bunu mantıksız hale getirmiş, İsrail'i Arafat'la görüşme masasına oturmaya zorlamıştı. Bir yandan barış istediğini iddia

eden İsrail, işgal edilmiş topraklarda kolonizasyonunu sürdürüyor, yeni Yahudi yerleşim yerleri açıyordu. 1990'ların başında komünist devletlerin birer birer yıkılması, ABD'nin tek hakim güç konumuna gelmesine yol açtı. Bir yandan Saddam'ın Kuveyt'i işgali ve Arafat'ın bu işgali desteklemesi, Filistinlileri daha zayıf bir konuma soktu. Böylece ABD Madrid Konferansını düzenledi. Filistinliler FKÖ tarafından değil, Ürdün tarafından temsil edilebildi. Ancak bir sonuç çıkmadı. Daha sonra Oslo'da İsrail ile FKÖ arasında gizli ve dolaylı görüşmeler başladı.

Bu görüşmelerin ilk ürünü olarak, 10 Eylül 1993 tarihinde karşılıklı tanıma anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre FKÖ, İsrail'in devlet olarak varlığını tanımakta, terörizmden vazgeçtiğini ilan etmekte ve intifadayı fiili olarak sona erdirdiğini açıklamaktaydı. Ayrıca FKÖ'nün kuruluş bildirgesindeki amaçlarından "İsrail'in yok edilmesi" maddesinin geçersiz olduğu kabul edilmekteydi. İsrail ise, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistinlilerin yasal temsilcisi olduğunu kabul etmekte ve Orta Doğu Barış Konferansı çerçevesinde FKÖ ile pazarlık masasına oturacağını açıklamaktaydı.

13 Eylül 1993'te Beyaz Saray'da İlkeler Antlaşması imzalandı. Gazze ve Eriha'da Filistin halkına geçici özerklik tanıyan antlaşma taraflar aralarındaki çatışmaya son vermekte, karşılıklı meşru siyasi haklarını tanımakta ve barış içerisinde yaşama kararlılıklarını ortaya koymaktaydı. Bu antlaşmayla amaç, 5 yıllık bir geçiş süreci sonucunda, kalıcı bir barış inşa edebilmektir. Bunun ardından birçok başka antlaşma ve görüşme daha yapıldı.

Filistin için amaç, başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir devlet kurabilmektir. Ancak İsrail'in orantısız askeri ve siyasi gücü, ardı ardına gelen ve Filistinlilerin hayallerinin çok uzağında bazı antlaşmalardan ve İsrail'in boyunduruğu altında küçük özerk bir Filistin devletçliğinden öteye bir şey kazanamamalarına yol açtı.

Bu arada FKÖ'nün terk etmek zorunda kaldığı Güney Lübnan'da Filistinlilerin koruyucusu rolünü, " Hamas " (İslami Direniş Hareketi) ve " Hizbullah " (Allahın Partisi) gibi İslami silahlı örgütler üstlenmeye başlamıştı.

Karşılıklı terör eylemleri devam etti. Her iki tarafta da bazı gruplar, barış antlaşmalarını ihanet olarak kabul etmişlerdi. Oslo'da varılan antlaşmanın Yahudi sembolü, İzhak Rabin, 1995'te tutucu bir Yahudinin suikastı sonucu öldürüldü.

2000 yılında Filistinliler için terörün ve katliamın sembolü olarak kabul edilen Likud partisi Lideri Ariel Şaron'un 1000 İsrail askerini de Başbakan Barak'ın onayıyla yanına alarak, Müslümanlarla kutsal sayılan Haram El-Şerif'i ziyaret etmesi II. İntifada hareketinin doğmasına yol açtı.

Daha sonraki yıllar Arafat'ın ölümü, Şaron'un iktidara gelişi, tek taraflı olarak Gazze şeridinden çekilme planı ve son olarak ta Hamas'ın iktidara gelişine sahne oldu. Filistin sorunu hala içerisinden çıkılmaz bir halde. İsrail özellikle nüfusunun artmaması nedeniyle, yeni politikalar üretmek zorunda. Olmert başkanlığındaki yeni hükümet, Şaron'un tek taraflı olarak İsrail'in sınırlarını belirleme politikasını devam ettiriyor. Bu arada yıllardır daha sol bir çizgide görülebilecek FKÖ yerine Hamas'ın iktidara gelmesi, beraberinde yeni soru işaretlerini de getirdi. Bu konulara tezin son bölümünde Magnumcu genç fotoğrafçıların çalışmalarını incelerken daha detaylı değineceğiz.

Orta Doğu'nun son 60 yılını konu alan bir çalışmada söz edilmeden geçilemeyecek bir başka olayda İran'ın 1979 devrimidir. Önceki bölümlerde İran'ın tarihinden kısaca bahsetmiştik, son olarak Şah'ın oğlu lehine tahttan feragat ettiğinden söz etmiştik. Böylece genç ve deneyimsiz, Muhammed Rıza Pehlevi dönemi başlamış oldu. 1941 yılında başlayan bu dönem, 79 devrimi öncesi en büyük bunalımı 1951-1953 yılları arası Muhammed Musaddıq'ın Başbakanlığı sırasında yaşadı.

Şaha ve onun dış destekçilerine karşı yükselen muhalefeti ardında toplamayı başaran Musaddıq'ın en büyük hayali, ülkenin İngiliz şirketleri denetimindeki Petrol kaynaklarını millileştirmektir. Bu amaçla meclisten, millileştirmeye ilişkin bir yasa çıkarttı. Halktan aldığı destekle de gittikçe Şah'ın yetkilerinde kısıtlamalar yapmaya başladı. Ancak bu durum başta İngiltere olmak üzere yabancı güçlerin tepkisini çekti. İran'a karşı ekonomik yaptırımlara gittiler, özellikle dünya petrol piyasasına hakim şirketlerin İran petrolünün satılmasını önlemeye yönelik girişimleri sonuç verdi. Petrol gelirinden mahrum kalan İran'da ekonomi çökmeye başladı. Musaddıq'ın ardında toplanan muhalefet dağılmaya başladı ve CIA'in girişimiyle iki darbe girişimi gerçekleştirildi. Birincisi başarısız olunca Şah Roma'ya kaçtı.

İkinci girişim başarılı oldu ve Musaddıq iktidardan düşürülerek tutuklandı, Şah da yönetime geri döndü.

Amerika'dan aldığı destekle görevine dönen Şah, uzun yıllar bu devletin Orta Doğu'daki en önemli müttefiklerinden olmaya devam etti. Ancak Şaha karşı toplumsal muhalefet alttan alta da olsa hiçbir zaman sona ermedi. Şahın gizli polis örgütü SAVAK, aracılığıyla yürüttüğü devlet terörü, uzun süre bu muhalefeti sindirdiyse de 1970'lerin sonuna gelindiğinde artık İran patlamak üzere olan bir bombaya dönmüştü. Muhalefet, en dinci kesimden, en marxist solcu kesime kadar tüm alanlara yayılmıştı. Muhalefetin hedefindeki isim de tabii ki Şah Muhammed Rıza Pehlevi'ydi.

Hem sürgündeki Dini lider Ayetullah Humeyni yanlıları hem de Mücahidin, Fedayin ve Peykar gibi solcu gruplar 1978'den itibaren eylemlerini sıklaştırdılar. Şah iktidarın ellerinden kaydığını fark edince bir dizi reform yapıp durumu kurtarmaya çabaladı ancak çok geç kalmıştı. Sonunda Şah, 16 Ocak 1979 tarihinde tatil gerekçesiyle ülkeden ayrıldı ve bir daha geri dönmedi. 1 Şubat 1979'da Humeyni'nin sürgünde bulunduğu Paris'ten dönmesi Pehlevi Hanedanı'nın ve monarşinin de sonu oldu.

Daha sonra Humeyni, geçici hükümeti kurması için Mehdi Bazargan'ı görevlendirdi. 1979 Martında yapılan referandum sonucu halkın büyük çoğunluğunun oyuyla, monarşiye son verildi ve İran İslam cumhuriyeti kuruldu. İran'da devrim sonrası muhalif gruplar arası iktidar mücadelesi kızıştı ve bu mücadele Humeyni yanlılarının diğer güçleri tasfisiyle sonuçlandı. Bu arada bahsedilmesi gereken olaylardan birisi de Humeyni yanlısı öğrencilerin Amerikan elçiliğini basıp, çalışanları rehin almasıdır. Bu 444 gün süren rehineler krizine yol açtı. Amerika tarafından girişilen rehineleri kurtarma operasyonu da başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ancak daha sonra İran- Irak savaşının başlaması ve Amerika'nın ülkesinde dondurulmuş olan İran varlığını serbest bıraktığını açıklaması, bu krizin çözülmesini sağladı.

Yeni rejimin karşı karşıya kaldığı ilk büyük tehlike Irak'la ilişkilerdeki gerilme oldu. Mısır'ın Arap halkları üzerindeki gücünü yitirmesi üzerine onun rolüne soyunan yeni bir ülke ve lider ortaya çıktı. Saddam Hüseyin, bölge liderliğine oynamaya çalışıyordu. İran'ın devrim sonrası içerisinde bulunduğu

durumdan faydalanmayı düşündü. Bu zayıf gördüğü anında saldırarak, hem İran ile Irak arasında uzun süredir sorun olana Şatt-ül Arap su yolu meselesini kendi lehine çözmek, hem de bölge hakimiyetine giden yolda önemli bir adım atmak istiyordu.

Ancak yıldırım saldırıyla kısa zamanda yeneceğini düşündüğü İran ile savaş 8 yıl sürdü ve savaşın ilerleyen safhalarında yenilgiden, dış destekler sayesinde kurtulabildi.

Bu arada Humeyni'nin açıkça yürüttüğü rejim ihracı politikası, bölgedeki Batı yanlısı monarşilerde tepkiyle karşılanıyordu. Özellikle Suudi Arabistan'la İran'ın arası çok kötüydü. Irak savaşı sırasında Ürdün, Suudi Arabistan, Mısır Irak'a destek verirken, Suriye, Filistin, Libya ve Cezayir İran'dan yana tavır aldılar. Tabii bu taraflar 8 yıllık mücadele boyunca zaman zaman değişikliklere uğradı. Çünkü bölge ülkeleri ne rejim ihracatçısı güçlü bir İran ne de Bölge liderliğine soyunan güçlü bir Irak istiyorlardı. Aynı durum SSCB ve ABD içinde geçerlidir. En sonunda dış müdahaleler sonucu da bir yere varamayan taraflar 25 Ağustos 1988'de Cenevre'de bir araya gelerek ateşkes antlaşması görüşmeye başladılar.

Humeyni 1989'da ölünce yerine gelen liderler daha ılımlı politikalar izlemeye başlar. Komşularıyla daha normal ilişkiler kurmaya çalıştılar. Özellikle reformcu lider Hatemi dönemi İran açısından dışarıyla ilişkilerin düzeldiği bir zaman aralığı oldu. Son olarak eski Tahran Belediye başkanı Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanlığına gelmesi, yeni gerilimleri de yanında getirdi.

İran'ın 8 yıl savaştığı komşusu Irak'ın devlet başkanı Saddam Hüseyin ise hala bölge liderliği hayallerinden vazgeçmemişti. Humeyni'ye karşı verdiği mücadele sırasında diğer Arap ülkelerinden aldığı destek Saddam'da bu ülkelerin yeni lideri olduğu yanılmasına yol açtı.

2 Ağustos 1990 günü Irak, üzerinde tarihi haklar iddia ettiği Kuveyt'i işgal ve ilhak etti. Bu durum Körfez bölgesinde güç dengesini Irak lehine değiştirmişti. Ayrıca Kuveyt'in petrol rezervlerini de eline geçiren bir Irak dünya petrol piyasasının en önemli oyuncularından biri olmuş oluyordu. Bu duruma, ne Saddam'ın kendini lideri gibi gördüğü bölge ülkeleri ne de başta ABD olmak üzere büyük devletler göz yumabilirdi. Gelişmeler, en sonunda ABD öncülüğünde bir müdahaleyle sonuçlandı. 1991 yılında I. Körfez Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i terk

etmesi ve kendi, ülkesi üzerindeki kontrolü de belli ölçüde kaybetmesiyle sonuçlandı.

Ardından gelen ambargolar sonucu iyice zayıf düşen Irak'a son darbeyi de yine ABD vurdu. Kitle imha silahları yalanıyla kamuoyu oluşturmaya çalışan ABD, bu defa Birleşmiş Milletlerden istediği desteği alamamasına karşı başta İngiltere olmak üzere bazı müttefikleriyle Mart 2003'te Irak'ı işgal etti.

Bugün Orta Doğu'da yaşanan karmaşalardan en büyüğü Irak işgali hala devam etmekte, bölge savaş, terör ve işgallerle özdeşleşmiş durumda. Çalışmanın son bölümünde, bu bölümde bahsettiğimiz Orta Doğu tarihinden bazı kesitlere bu defa Magnum objektifinden bakacağız, görsel tanıklığın ne kadar "tanıklık" olduğunu irdelemeye çalışacağız.

1.3.BİR SÖYLEM OLARAK DOĞU

Bu çalışmanın ilk iki bölümünde, Orta Doğu kavramının tanımı ve Orta Doğu'nun tarihi üzerinde duruldu. Özellikle ilk bölümde, kavramın muğlaklığından ve değişkenliğinden, farklı çıkar ilişkilerinin, ideolojik yaklaşımların kavrama getirdiği genişleme ve daralmalardan söz etmiştik.

Bu bölümde ise bahsi edilen, ideolojik yaklaşımı daha derinlemesine ele alacağız. Magnum 60 yıllık tarihi içerisinde, Orta Doğu'da yaptığı çalışmalarla bölgeyle ilgili görsel pek çok metin üretti. Hemen hemen tüm üyeleri Batılı olan, ve ana mecralarının çoğunluğu Batı'da bulunan Magnum'un Orta Doğu üzerine yaptığı çalışmaları ele alırken, "**Batı'da doğu üzerine söz söylemenin**" tarihine de bakmakta fayda olduğunu düşünüyorum. Böyle bir amaçla hareket edildiğinde ilk akla gelecek kavram da Edward Said'in 1978 yılında yayınladığı ünlü kitabına da adını veren "**oryantalizm**" şarkiyatçılıktır. Bu kavram son zamanlarda yeniden çok büyük bir popülerite kazanmıştır.

Ancak Oryantalizmle ilgili tespitlerimize geçmeden, bir başka kavramla, "metinlerarasılık" kavramıyla ilgili birkaç şey söylemekte fayda olduğunu düşünüyorum. Bu kavramın sosyal bilimlerle ilgili bir çalışmada çok önemli bir yeri olduğu kanaatindeyim. Aynı şekilde, benim çalışmam içinde vazgeçilmez bir kavram. Fotoğrafın her dalında olduğu gibi fotojurnalizmde de ışık, kompozisyon, teknik gibi konular çok önemlidir, ancak en önemli konu içeriktir. Bir fotoğraf

karesinde dondurulmuş bir ana anlamını verense alımlayıcının hayat boyu maruz kaldığı ve kalmaya devam edeceği diğer metinlerdir, tıpkı bu fotoğraf karesinin diğer metinlerin anlamına yapacağı benzer etki gibi.

Bu konuda Ayşe İnal'ın, haber metinlerini incelediği, **“Haber Okumak”** adlı çalışmasından bir alıntı yapacağım;

“Bartes’e göre günümüz kültürü, metinlerarası (intertextual) bir kültürdür ve tüm metinler diğerinin dolayımını gerektirir. Yazara göre “gerçeklik” kültürel bir örüntüdür ve neyin gerçek olarak kabul edildiği, birbirine göndermede bulunan metinlerin oluşturduğu bir metinler arası kurgudur.” (İnal,1996:98)

Bu kavrama son bölümde seçtiğim sanatçıların çalışmalarını irdelerken tekrar döneceğim. Ama bu bölümde söz etmemin nedeni, oryantalizmin de pek çok metnin bir araya gelerek oluşturduğu bir düşünce, fikir, ideoloji öbeği oluşudur. Said de çalışmasında uzmanlık alanı olması dolayısıyla edebi metinler başta olmak üzere pek çok farklı metinde bu söylemin izini sürüyor. Bende çalışmanın bu bölümünde Said'in kitabını takip ederek “Doğu” söylemini irdelemeye çalışacağım.

“Şarkiyatçılık bir söylem olarak incelenmedikçe, Aydınlanma sonrasında Avrupa kültürünün Şark'ı siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel, imgesel olarak çekip çevirebilmesi -hatta üretebilmesini- sağlayan o müthiş sistemli disiplinin anlaşılması olanaksızdır. Dahası şarkiyatçılığın öylesine yetkin bir konumu vardır ki bence şarka ilişkin yazan, düşünen, eyleyen hiç kimse, bu işleri, Şarkiyatçılığın düşünce ile eyleme dayattığı sınırlamaları hesaba katmaksızın yapamazdı. Kısacası Şark, Şarkiyatçılık yüzünden bağımsız bir düşünme ya da eyleme nesnesi olmadı (hala da değil). Bu, Şarkiyatçılığın Şark hakkında söylenebilecekleri tek yönlü belirlediği anlamına gelmiyor; bütün bir çıkar ağının, “Şark”

denen özel bütünlüğün söz konusu olduğu her durumda etkili (dolayısıyla bağlayıcı) olduğu anlamına geliyor.” (Said, 2004:13)

Said kitabının giriş bölümümde Foucault’tan aldığı söylediği “söylem” kavramını kullanarak şarkiyatçılıkla ilgili yukarıdaki tespitleri yapıyor.

Kökü çok eskilere varan muğlak bir doğu-batı ayrımı vardır. Her toplum, kendi dışında kalanları-ötekileri tanımlar böylece kendi sınırlarını da çizmiş olur. Çünkü “biz olmayan”ı tespit etmek demek, “biz”i tespit etmek demektir. Söz konusu olan uzun bir ortak tarihe sahip Akdeniz çevresindeki halkların karşılaşması olduğunda bu ötekileştirme çok dramatik bir hal alır. Bu toplumların ilk ve tümü söz konusu olduğunda, son kez aynı İmparatorluğun parçası olduğu dönem Roma İmparatorluğu hakimiyetidir. Bu dönemde İngiltere’nin ortasındaki Hadrian duvarından Hazar denizine, Orta Avrupa’dan Kızıl Deniz’e bir bütün hakimdir. Ancak, Roma’nın 395 yılında ikiye bölünmesi bu ünlü ikiliğinde kökeni olmuştur. Daha sonra ilginç bir şekilde Doğu’da doğmuş bir dini Batı’nın sahiplenmesi ve Doğu’nun ise buna karşın başka bir Doğu kökenli dinle temsil edilmeye başlaması bu ayrımı daha da güçlendirmiştir. Bahsedilen tabiki Hıristiyan Batı ve Müslüman Doğu ayrımıdır. Elbette ki bu tanımlamalar hemen bizi sınırları açıkça belli iki kampa götürmez, zaman, çıkarlar, eğilimler bu kampların sınırlarında çok ironik değişikliklere de neden olmuştur. Bir günün “ötekisi” diğer günün “bizi” olarak kucaklanabilir. En güzel örnek, 400 yıl Osmanlı egemenliğinde yaşayan Ortodoks Yunanlıların, birden “kuzeyli ırkdaşları” tarafından tekrar keşfedilmesi, Yakın Doğululuk’tan Avrupalılığa terfisiidir.

Bir homojen “Batı” toplumu olamayacağı gibi homojen bir “Doğu” da var olamaz. Bu muhalefet şerhini koyup yine bu kavramlar üzerinden konuşmaya devam edeceğim.

7. yüzyılda Arap kabilelerinin Arap yarımadasının sınırlarını aşip, kuzeydeki iki rakip imparatorluğu Bizans ve Sasani İmparatorluklarını fethetmeleriyle doğan İslam medeniyeti, 8. ile 18. yüzyıl arası dönemin büyük kesiminde dünyada yaygınlık ve yaratıcılık açısından başı çeken uygarlık oldu.(Robinson, 2005:12). Yanı sıra İsa’nın çarmıha gerilmesi ardından Roma’da yaygınlaşmaya başlayan

Hıristiyanlık özellikle Orta Çağ'da kuzeyli kabilelerin kabulüyle Avrupa'da hakim din ve medeniyet haline geldi.

Bu iki medeniyet coğrafi konumları, paylaştıkları pek çok ortak kavram, aralarındaki siyasi, ticari ve askeri ilişkiler ve çatışmalar nedeniyle birbirleri hakkında öyle ya da böyle pek çok fikir ürettiler. Asıl konumuz olan oryantalizme geçmeden önce madalyonun tam ters yüzüne yani, gerçeklikle pek bir ilişkisi olmayan genel geçer doğrular dizgesi olması bakımından, oryantalizmin doğudaki karşılığı, “oksidentalizme” kısaca da olsa, bakmak ilginç olacaktır. “Cambridge İslam Ülkeleri Tarihinde” (Robinson, 2005:18-19) Müslümanların bu oksidentalizmi hakkında şöyle yazar:

“Müslümanlar bin yıl boyunca Avrupa ile fazla ilgilenmediler; ne Avrupa dillerini öğrenmek, ne de bu ülkeleri gezmek istediler. Bölgenin coğrafyası ve halkları hakkında bilgileri son derece kısıtlıydı. Avrupa'da kendilerine hiçbirşey veremeyecek, daha düşük bir uygarlık bulunduğu inaniyorlardı. Müslümanların Avrupa ile ilgilendikleri kadarıyla yaklaşımlarında şu eğilimler egemendi: Avrupalılar, Hıristiyan olarak “ehl-i kitap”, yani Allah'ın bilgi bahşettiği insanlardı; ama aynı zamanda Allah'ın mesajını yanlış anlamış insanlar, yani kafirlerdi; gerek konuşmalarda gerekse resmi belgelerde onlardan kafir diye söz edilir, çoğu kez de buna bir beddua eklenirdi; pistiler. Bir Müslüman, ortaçağda Franklar için “yılda en çok iki kez, o da soğuk suyla, yıkanıp paklanırlar, giysilerini de üstlerine giydikten sonra parçalanıp dökülünceye dek yıkamazlar” yorumunu yapıyordu.”

Ancak bugün de Doğu'da, Batı hakkında doğru-yanlış pek çok genelleme olmasına karşın Batının, Doğu hakkındaki “söylemi”, oryantalizmin daha sık kullanılan bir kavram olmasının altında yatan birkaç önemli neden vardır. Her şeyden önce bugün dünyada hakim olan kültürel güç Batıdır. Bu hakimiyet diğer toplumları kendi kavramları ve söylemleriyle düşünmeye zorlar, tabii ki bundan

kaçışlar mümkünde olsa bu büyük gücüde görmezden gelemeyiz. İkincisi Oryantalizmin tarihini incelerken göreceğimiz gibi, şarkiyatçılığın ciddi bir disiplin olarak belli amaçlara yönelik bilinçli geliştirilmesidir. Yine bu konuda Said şöyle demektedir:

“Şarkiyatçılık, Şark’a ilişkin uçuk bir Avrupalı hülyası değildir, nesilleridir önemli parasal yatırımların yapıldığı, yaratılmış bir kuram ve uygulama bütünüdür. Süregiden yatırımlar, nasıl Şarkiyatçılıktan türeyerek genel kültüre giren önermeleri çoğaltmış, bunları gerçekten üretken kalmışsa, Şark’a ilişkin bir bilgi dizgesi olarak Şarkiyatçılığı da, Şark’ın Batı bilincine süzülerek gelmesini sağlayan, onanmış bir düzenek haline getirmiştir.”(Said, 2004:16)

Oryantalizmi ele alırken dönemlere ayırmak, gelişmeleri sağlıklı bir şekilde nedenleriyle inceleyebilmek açısından gereklidir. İlk dönem, İslami Doğu ile Hıristiyan Batının ilk ciddi karşılaşmaları olan, İspanya üzerinden Avrupa içlerine yönelen 8. yüzyıl Arap akımlarıyla başlar. Bu dönemim sonunu ise 1798’de Napolyon’un Mısır’ı işgal etmesi olarak kabul edilebilir. Bu dönem içerisinde iki taraf ilişkileri açısından önemli kabul edilebilecek gelişmeler, öncelikle Arapların 732’de Fransa – Poitiers’te durduruluncaya kadar ilerlemeleri, ve sonrasında Bugünkü İspanya ve Portekiz topraklarında uzun yıllar yaşayacak hakimiyetlerini kurmalarıdır. İkincisi, ilki 1095 yılında Papa’nın çağrısıyla başlayan ve iki toplum arasında en sıcak temasların yaşanmasına yol açan Haçlı Seferleridir. Üçüncüsü 1683 yılında II. Viyana Kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasına değin Avrupa içlerine Doğu’dan ilerleyen Osmanlı etkisi ve tehdididir.

Bu dönemde Batı’da, Doğu kendi varlıklarına karşı tehdit olan tehlikeli bir güç olarak görülmüştür. Özellikle dinsel yönden Doğulular sapkın bir dine mensup insanlar olarak tasavvur etmişlerdir. İslamı Hıristiyanlıktan bir sapma, İslamın peygamberini ise başarısı büyük ölçüde cinsel özgürlüğe dini onay sağlamaktan kaynaklanan bir büyücü olarak görmüşlerdi. Görüldüğü gibi bu dönemim Oryantalizmi, aynı dönemin Oksidentalizmine benzer özellikler taşır. Çok iyi tanınmayan bir düşmanın, özellikle dini referanslar aracılığıyla tanımlanması.

Oryantalim açısından ikinci önemli evreye geçmeden, bir ara dönemden söz edebiliriz. Bu dönem 1798 tarihinde Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle başlar ve 1870'lerde Doğu'nun sömürgeleştirilmesinin çok yoğunlaşmasıyla sona erer. Bu süreci ara bir dönem olarak görmemizin nedeni, öncelikle Napolyon'un Mısır'ı işgalinin önceki dönemden önemli bir kopuşu simgelemesi ancak, tam anlamda akademik ve olgunlaşmış bir Şarkiyatçılık çalışmasına başlanması açısından da 1870'lere kadar beklenmesi gerekmesidir. Aslına bakılırsa Doğu dendiğinde kastedilenin sadece Orta Doğu olmadığı göz önüne alındığında, Batılı devletlerin Doğu'yu sömürgeleştirmeye başlaması, 16. yüzyılda Portekizlilerin Hindistan'ın Goa'yı işgaline kadar gider. Ancak önceden de bahsettiğimiz gibi, başlangıçta Doğu-Batı ikiliğinden bahsedildiğinde akla gelen Akdeniz'in iki yanında yer alan iki büyük kamp olurdu. Bu ikili arasında dengenin Batı lehine döndüğünün en somut yansıması da Napolyon'un fiili olarak Mısır'a girmesi oldu. Aslında bu işgal rakip batılı güçlerin müdahalesi dolayısıyla sadece 3 yıl sürdü.

Ancak oryantalizm tarihi açısından, dengenin Batı lehine geçişini simgelemesinin yanında bir de Napolyon'un sefere çıkarken yanında kalabalık bir bilim adamları topluluğu götürmesi çok önemlidir. Bu topluluk Mısır'ın tarihini, arkeolojisini, coğrafyasını, vb. incelemiş ve sonunda 25 ciltlik "**Description de L'Egypte**" "Mısır'ın Tasviri" doğmuştur. Bu çalışma ilk büyük çaplı, sistematik Doğu incelemesidir.

Bu ara dönemin, bizim için önemli olan bir yanı da 1839 yılında fotoğrafın keşfinin kamuya duyurulması ve hemen aynı yıl içerisinde Orta Doğu'da ilk fotoğrafın çekilmiş olmasıdır.

Parisli bir optik ustası, birkaç fotoğrafçıyı, görüntülemeleri için dünyanın dört bir yanına yolladı. Bu girişimin sonucunda bütün resimleri litograflardan oluşan ilk kitap olan "**Excursions Daguerriennes**" (1840-1842), (**Daguerreci Geziler**) yayımlandı. Bu fotoğrafların içerisinde Mısır başta olmak üzere Orta Doğu'dan da görüntüler vardı. (Özveren, 2000:50).

Fotoğrafın gerçeği temsil etme gücü(!), nesnel bakışı(!) daha ilk keşfinden itibaren bir tanık olarak kullanılmasına yol açtı. Akla gelebilecek ilk projelerden birisi de Napolyon'un bilim adamı topluluğunun gerçekleştirdiği "Mısır'ın Tasviri" çalışmasının fotoğrafik güncellemesiydi.

Doğu'da fotoğraf çeken ilk fotoğrafçıların Batılı olması, dönemin anlayışıyla da bütünleşerek, hem içerisinde yetiştikleri Oryantalist anlayışı onama hem de bu anlayışa yeni metinler sunmaya yol açtı.

Bu konuyu açmak için, ilk dönem Doğu fotoğrafçılarından bazı örnek çalışmalara bakmak gerekir.

1849 yılında ünlü Fransız yazar Gustave Flaubert'le birlikte Mısır, Filistin, Suriye, Anadolu, Yunanistan ve İtalya'yı kapsayan bir yolculuğa çıkan Maxime Du Camp bu fotoğrafçılarıdır. Aslında, bir fotoğrafçıdan birer gezgindir ve fotoğraf, gezdiği yerleri kaydetme amaçlı kullandığı bir araçtır.

Oryantalist olarak adlandırılan fotoğraflarda, en çok eleştirilen noktalardan birisi, ya yerliklerin yer almaması ya da olmadık şekillerde kompozisyonlara yerleştirilmeleridir

Du Camp'ın fotoğrafları da bu eleştirilere maruz kalmıştır. Eyüp Özveren "Akdeniz'de Bir Doğu" adlı kitabında Du camp'ın da kullandığı yerlilerden ölçek olarak faydalanma yöntemini şu şekilde eleştirmektedir (Özveren, 2000.55,56):

“ Erken dönem Orta Doğu fotoğraflarında yerlilerin teker teker olmak kaydıyla fotoğraf karesinde düzenli bir biçimde yer aldığı çok özel bir durum vardır. Bu fotoğraflarda fotoğrafçı tüm yetkesini kullanarak yerliyi çerçeve içinde tam olarak nereye yerleştireceğini belirler. Bunun nedeni, yerlilerin bir konu olarak değil bir ölçek olarak kullanılmasıdır. Başka bir deyişle, burada amaç, gerek görüntülenen açık alanların gerekse antik yapıların, kaç insan boyu olduğu konusunda izleyicilere bilgi vermektir. Gustave Flaubert ile birlikte Mısır'a giden fotoğrafçı Maxime Du Camp, bu yöntemi bulan ilk kişi olmasa bile, yerleşmesine bilinçli bir şekilde öncülük etmiştir. Anılarında anlattığına göre, Maxime Du Camp, eski bir Mısır kalıntısının fotoğrafını çekeceği zaman yanına Nubyalı denizci Hacı İsmail'i almış ve onun kalıntılara tırmanmasını istemiştir. Böylelikle bir dizi fotoğrafta aynı ölçeği kullanabilmiştir. (BkzFotoğraf 24) Maxime Du Camp'a göre, işin püf noktası, Hacı İsmail'in hiç kıpırdamadan durmasını sağlamaktır, buna da bir

çözüm bulmak hiç zor olmamıştı. Fotoğrafçı, kendi değişiyle bu zavallı Arapların saflığını gösterir bir hileyle bu işin üstesinden gelmişti. Nasıl mı? Kerasının önündeki pirinç merceğin aslında bir top olduğunu ve eğer Hacı İsmail kıpırdarsa, hiç duraksamadan tek bir atışla kendisini vuracağını söyleyerek....Önünde ölçek işlevi gördükleri dev yapıtlar ve onları yaratan uygarlıktan habersiz halleri göz önüne alınınca, “edilgen Doğuluların” köksüzlükleri duygusu iyiden iyiye güçleniyordu. Böylece karşılaştırma başka bir zemine kayıyor, bugünkü yerlilerin barbarlığı ile eski büyük uygarlık arasındaymış gibi görülmeye başlıyordu. İster istemez “O büyük yapıtları yapanlar bunlar değilse kimler?” sorusu ortaya çıkıyordu. Böylece, Orta Doğu insanlarıyla buldukları coğrafya arasındaki bağ gevşetiliyor, onların rastlantısal olarak bu yerlerde olduğu, hatta konar göçer, bugün var yarın yok olduğu izlenimi veriliyordu. Sanki gerçek bağ, Orta Doğu’nun dünü ve bugünü, insanı ve uygarlığı arasında değil de, yörenin dünkü uygarlığı ile bugünkü Avrupa uygarlığı ve insanı arasındaymış gibi bir sonuç ortaya çıkıyordu.”

Bu dönemim en önemli konularından birisi de kutsal topraklarda çekilen fotoğraflardı. Gezgin fotoğrafçılar, Filistin’e gidip burada Kitab-ı Mukaddes’te anlatılan olayların geçtiği yerleri fotoğraflıyorlardı. Tabi yine burada aranan gerçek değil, Kitab-ı Mukaddes’te geçenleri doğrulamaya yönelik ipuçlarıydı. Bu konuda çalışmalar yapmış dönemin bir başka gezgin fotoğrafçısı da İngiliz Francis Frith’dır. Frith 1856-1860 yılları arasında Mısır ve Filistin’e, fotoğraf çekme amaçlı 3 gezi yaptı. Daha sonra çektiği fotoğraflar çeşitli kitaplarda yayınlandı. (<http://www.eastman.org/fm/frith/htmlsrc/frith-intro.html>)

Frith, Filistin’de çektiği bir fotoğrafla ilgili şu notu düşmüştür:

“Buranın coğrafyası tekdüze, kentleri kirli, çoğu Türk Müslüman nüfusu cahil ve güvenilmez kırlarda yaşayan Araplar ise olabilecek en tembel, en korkak, en değersiz insanlarsa da, her şeye

karşın, buranın İbrahim ve yalvaçların ülkesi, bu kentlerin Davut'un kentleri ve buranın Tanrı'nın yeryüzünde seçtiği ayrıcalıklı yer olması nedeniyle kutsal Filistin çok özel ve heyecan verici bir yer” (Francis Frith, aktaran Özveren, 2000:56)

Kraliçe Victoria'nın 1862 yılında İncil'in resmi baskısını Francis Frith'e fotoğraflatması, milyonlarca insanın kafasında kutsal toprakları Frith'in görüntüleriyle özdeşleştirmesine yol açmıştır.

Tabi fotoğrafçılar sadece tarihi eserler ya da kutsal topraklarla kalmadılar. Oryantalizmin klişe konusu, harem onların da merakları arasındaydı. Bu dönemki modalardan birisi de kostümlü fotoğraflar çekti. Batılı kadınların düşsel Doğu dekorları ününde cariyeye kıyafetleri, erkeklerin de paşa kıyafetleriyle fotoğraflanması moda olmuştu. Örneğin Francis Frith'in böyle ünlü bir fotoğrafı vardır.

Oryantalizm açısından çok önemli bir döneme 1870'lerde girilir. Said çalışmasında bu dönemi 1870 ile İkinci Dünya Savaşı arası dönem olarak tanımlar. Bu dönem Doğu'da sömürgeciliğin en çok yayıldığı zaman aralığıdır. Birkaç ülke haricinde tüm Doğu, Batı hakimiyetine girmiştir. Bu dönemin oryantalizm anlayışını da bu sınırsız hakimiyet ilişkisi belirler.

Daha önceki Doğu tasavvuru, boş topraklar, keşfedilmeyi bekleyen hazineler, harem, bin bir gece masallarına, kutsal topraklara yolculuk temalarını barındırırken, yeni dönemde bunun yanına elde edilmiş bu topraklarda Batı'nın bulunma ve burayı istedikleri gibi kullanma hakları gerekçelendiriliyordu. Bu dönemin Oryantalizmin önceki aşamalarından farkını Said şöyle dile getiriyor(2004:223);

“Hesaba katmamız gereken şey, uzun ve yavaş bir el koyma sürecidir; Avrupa'nın ya da Avrupa'daki şark bilinci, bu süreç içinde kendini metinsel, tefekküre dayalı bir bilinçten, idari, iktisadi, hatta askeri bir bilince dönüştürmüştü. Temel değişim, uzamsal ve coğrafi bir değişimdi ya da Şark söz konusu olduğunda coğrafi ve uzamsal kavrayışın niteliğinde ortaya çıkan bir değişimdi.

Avrupa'nın doğusunda kalan coğrafi uzam için kullanılan yüzlerce yıllık "Şark" adlandırması, kısmen siyasal, kısmen öğretisel, kısmen de imgeseldi; bu adlandırma, fiili Şark deneyimi ile Şark'a özgü şeylere ilişkin bilgi arasındaki zorunlu bir bağlantıya delalet etmiyordu. Hiç kuşkusuz, Dante ile d'Herbelot'nun kendi Şark fikirleri hakkında, bunların köklü bir öğrenimsel(ama var oluşsal olmayan) gelenek tarafından doğrulandıklarından öte bir iddiaları yoktu. Ancak Lane, Renan, Burton ve on dokuzuncu yüzyılın diğer yüzlerce Avrupalı seyyahı ile araştırmacısının Şark'ı ele alışlarında, Şark ile Şark'a özgü şeylere yönelik çok daha teklifsiz, hatta sahiplenici bir tutumun ortaya çıktığını hemen saptayabiliyoruz. Şark'ın şarkiyatçı tarafından içinde yeniden kurulduğu klasik ve genellikle zamansal bakımdan irak biçimi çerçevesinde, modern Şark'ın yaşandığı, incelendiği ya da hayal edildiği o tamamıyla güncel biçimi çerçevesinde, Şark'ın coğrafi uzamına nüfuz edilmiş, bu uzam elden geçirilmiş ve ele geçirilmişti. Alabildiğine hakimane bir Batı elinin yıllar içinde biriken etkisi, Şark'ı yaban bir uzam olmaktan çıkartıp bir sömürge uzamına dönüştürmüştü. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında önemli olan şey Batı'nın Şark'a nüfuz edip etmemesi, Şark'a sahip olup olmaması değil, İngilizler ile Fransızların bu işi nasıl yaptıkları konusundaki kanaatleriydi."

1800 ile 1950 arasında Yakın Doğu'yu konu alan 60.000 civarında kitap yazıldığı tahmin ediliyor. Tabii bunun karşılığında Orta Doğu'da Batı'yı konu alan kaç kitap yazıldığını sormaya bile gerek yok. Bu dönemde Doğu'da bulunan ve buralarla ilgili yazanlar arasında, Chateaubriand, Lamartine, Nerval ve Flaubert, Mark Twain, Herman Melville, Pierre Loti, Lane, Renan gibi ünlü isimlerde vardı. Görüldüğü gibi Batı'da Doğu hakkında korkunç bir metin yığını yaratılmış oldu. Bu metinler Fotoğraf ve Resim gibi görsel sanatlar yardımıyla görsel karşılıklarını da buldular. Hiç Orta doğu'da bulunmamış sıradan bir Batılının, bu bölge hakkında ortalama benzer bir bakış sahibi olması kaçınılmazdı. Kaldı ki Doğuyla ilgili tarihi coğrafi, sanatsal, edebi bunca ağır bir metin yükü taşıyan bir kültürde yetişen

birinin, kolay kolay bu bölgede yeni bir şeyler görmesini beklemekte çok akıllı karı değildir. Nasıl pek çok fotoğrafçı ve arkeolog bu yöreye hayallerindeki antik dünyayı ve Kutsal toprakları görüntülemek ya da keşfetmek için geldiyse, pek çok yazar da zihinlerindeki Doğu'yu gezdiler ve bu Doğu'yu tekrar ürettiler. Genellikle sonuç yeni bir şeyler söylemek değil, Batılı zihinde var olan düşünceleri ispatlayacak yeni veriler bulmak oldu.

Önceden de belirttiğim gibi, bu oryantalist külliyatın oluşmasında, siyasi ve ekonomik çıkarlar en önemli güdüydü ve değişen şartlar yeni bakış açılarını da beraberinde getirdi. Batıdaki "Doğulu" imgesi konusunda bahsetmemiz gereken son dönem II. Dünya Savaşı sonrası dönemdir. Bu savaşın bitimi yeni bir dünya düzeninin de başlangıcını oluşturur. Elbette ki Orta Doğu'da bu düzende kendi yeni yerini almıştır. Önceki bölümde Orta Doğu'nun II. Dünya Savaşı sonrası tarihinden bahsederken, İsrail'in kuruluşu, petrolün bölge ekonomisindeki yeni rolü, Mısır'ın konumu gibi önemli başlıklara değinmiştim. İşte bu gelişmeler yeni bir şark anlayışını da beraberinde getirdi. Şimdi bu anlayıştan söz etmeden şunu da belirtmeliyim ki, yeni anlayış demek, eskisinin tamamen terk edildiği demek değil maalesef, bu kemikleşmiş yapı yeni ihtiyaçlara ve yeni güçlü oyunculara (başta A.B.D) göre revize edildi.

Bir İngiliz sömürgesi olan Filistin'de doğmuş, başka bir İngiliz sömürgesi Mısır'da çocukluğunu geçirmiş, eğitiminin büyük kısmını Amerika'nın önemli eğitim kurumlarında tamamlamış, Colombia ve Harvard gibi tanınmış üniversitelerde hocalık yapmış Kudüslü Hıristiyan bir Arap olan Edward Said'in "Oryantalizm" kitabı, çalışmamın bu bölümünde yol göstericim oldu. Oryantalizmin II. Dünya Savaşı sonrası yeni yüzüyle ilgili tespitlerime, yine onun çalışmasından bir alıntıyla başlamak istiyorum:

"ABD kamu hayatı, Şark'ın geleneksel egzotikliği kadar, stratejik ve iktisadi önemine de dayanan, canlı bir Şark ilgisi içeriyor. Dünya, elektronik çağda yaşayan bir Batı yurttaşı için dolaysızca ulaşılabilir hale geldiyse, Şark da daha bir yakına geldi; artık şark bir mitos değil, Batı'nın özellikle Amerika'nın çıkarlarının kol gezdiği bir yer olsa gerek. Elektronikleşmiş, postmodern

dünyanın özelliklerinden biri, bu dünyada Şark'a bakmanın aracı olan klişelerin pekiştirilmiş olmasıdır. Televizyon, filmler, medyanın tüm olanakları, bilgiyi gitgide tek tipleşen kalıplara girmeye zorladı. Şark söz konusu olduğunda, tek tipleşme ile kültürel klişeler, on dokuzuncu yüzyılın akademik ve imgesel "gizemli Şark" hurafeciğinin etkisini yoğunlaştırdı. Bu başka hiçbir konuda Yakın Doğu'nun kavranış biçimi için olduğu kadar doğru değildir. En yalın Arap-İslam anlayışının bile son derece siyasallaşmış bir şeye, bir hezeyana dönüşmesinde üç şeyin payı var: İlk, Şarkiyatçılığa dolaysızca yansıyan, Batı'daki Arap ve İslam karşıtı yaygın önyargının tarihi; ikincisi Araplar ile İsrail siyonizmi arasındaki savaşım ve bunun Amerika Yahudilerinin yanı sıra, hem liberal kültüre hem de genelde halka etkisi; son olarak da, Araplar ve İslamla özdeşleşmeyi ya da bu konuyu soğuk kanlılıkla tartışmayı olanaklı kılan herhangi bir kültürel konum bulmanın neredeyse olanaksız olması. Dahası Orta Doğu şimdilerde, Büyük devlet siyasetleriyle, petrol iktisadıyla, özgürlük aşığı demokratik İsrail ile kötü, totaliter terörist Araplardan dem vuran safdil ikilikle öyle bir özdeşleşmiştir ki, Yakın Doğu'dan söz edilirken, neden söz edildiğine dair net bir görüş sahibi olmak gibi bir olasılığın iç karartacak ölçüde az olduğunu söylemek gerekir." (Said, 2004:35-36)

Benim çalışmam açısından bu son bölüm çok önemli. Çünkü Said'in dediği gibi bugün ana damar medyanın gücü, dünyayla, insanlarla ilgili çok güçlü streatipler yaratabilmekte. Zaten bu çalışmanın içerisinde barındırdığı en önemli soru Magnum'un Orta Doğu ile ilgili ne söylediği, ne kadar diğer metinlerden beslendiği ve bu metinlere destek sağladığı ya da ne kadar alternatif olabildiği.

Said bu çalışmayı 70'li yılların sonunda gerçekleştirdi ve sonra 1995'te tekrar gözden geçirdi. Ancak daha sonra Orta Doğu'lu kimliğine yapışan terörist damgasının nerdeyse tüm Batı'da kabul görmesine yol açan olaylar yaşandı. 11 Eylül saldırıları ardından Amerika'nın önce Afganistan'a sonra da Irak'a girmesi

ve bu işgallerin halen devam etmesi, dünyanın gözünü bu yöreye iyice çevirmesine neden oldu.

19. yüzyılda Batılıların çok zorluk çekmeden Orta Doğu'yu sömürgeleştirebilmeleri, Doğulular hakkında, tembel, köle ruhlu, erdemsiz, korkak gibi sıfatların kullanılmasına yol açmıştı. Ancak yaklaşık 200 yıldır süren, öyle ya da böyle Batı hakimiyeti sonucu, çok farklı yollarla direnmeye başlayan Orta Doğulular bu sefer de terörist ve kökten dinci olmakla suçlanmakta. Mutlaka her yargının altında az da olsa gerçeklik payı vardır ancak, bu yargıda bulunanların kimliği ve muhtemel niyetleri, bu yöredeki eylemleri inandırıcılıklarına şüphe düşürmekte.

II-BÖLÜM

2. FOTOJURNALİZMİN DOĞUŞU

2.1 FOTOĞRAFTAN ÖNCE YAZILI VE GÖRSEL BASIN

Günümüz insanı için dünyanın herhangi bir köşesinde yaşanan bir olayla ilgili haberleri ertesi gün gazetelerde fotoğraflarıyla beraber bulmak çok sıradan bir durumdur. Bundan iki yüz yıl öncesinde ise böyle bir şeyi hayal dahi etmek mümkün değildi. Fotoğrafla basının bir araya gelebilmesi için uzun bir yol kat edilmesi gerekti.

Bugünkü görsel yazılı basının kökleri aslında fotoğrafın keşfinden de önceki bir dönemde bulunabilir. Renaudot'nun 1631 tarihli "Gazette"inin ünlü süslemeli başlığı, döneminde diğer gazetelerde de çeşitli, çiçek motifleri gibi bezemeler kullanma modasını yaratmıştı.(Frizot,1998:359)

Başka bir örnekte Amerika'dan verilebilir. 1750'lerde "Pennsylvania Gazete"i çıkaran Benjamin Franklin "**Join or Die**" (Katıl ya da Öl) başlığının üstünde parçalara ayrılmış bir yılan tahta basımı kullanmıştı. Bu korkutucu bir spot haber olarak görülebilir, Ancak, Amerika için o zamanların en önemli sorunlarından birine değinmekteydi: "Amerikan Kolonileri'nin Birleşmesi Gerekliliği".(Time life:12)

15. yüzyıldan itibaren çeşitli basılı malzemelerde, genellikle kenar süslemesi formunda tahta baskılar kullanılmaktaydı, yukarıda da bahsedildiği gibi basında da bazı örneklerle rastlamak mümkündür. Ancak gerçek anlamda ilk illüstre dergilerin ortaya çıkması 18. yüzyılın sonlarında olmuştur. "Les Cabinet des Modes" (1785-1792), daha sonra "Le Journal des Dames et des Modes" (1797-1839) gibi moda dergileri her sayıda iki, üç renkli bakır gravür eşliğinde yayınlanıyordu.(Frizot,1998: 350)

1830'lardan itibaren geliştirilen yeni teknikler, çizim ve karikatürler yayınlayan yeni nesil bir illüstre basının gelişmesini sağladı. "Le Charivari" (Paris,1832), "Penny Magazine" (Londra, 1832), "Magasin Pittoresque" (Paris, 1833), "Chamber's Edinburgh Journal" (1832), "The Illustrated London Magazine"

(1842), “L’Illustration” (Paris, 1843), “Illustrierte Zeitung” (Leipzig, 1843), “La Ilustracion” (Madrid, 1849), “Frank Leslie’s Illustrated Newspaper” (New York, 1855), “Le Monde Illustré” (Paris 1857), “Harper’s Weekly” (New York, 1857) ve “Vsemirnaya Illyustratziya” (St. Petersburg, 1869) bu yeni döneme çeşitli ülkelerden verilebilecek örneklerdir.

Örneğin “Charivari”, hergün önceleri politik, 1835’den sonrada sosyal içerikli (Domier ve Gavarni vb. üst düzey sanatçıların çizdiği) karikatürler yayınlıyordu. Bunlar litografik çoğaltılan, tam sayfa illüstrasyonlardı. Önce metinler tipografik olarak basılıyor, 3. sayfada da ilgili illüstrasyonlar yer alıyordu. Yüzyılın sonunda litografî yerini zinkografiye bıraktı.(Frizot,1998:360)

Time Life(12-13)’a göre bir gazetede görülen ilk spot haber görüntüsü 30 Mayıs 1842’de Kraliçe Victoria’ya suikast girişimini aktaran, “The Illustrated London”da yayınlanan çizimdi: Kraliçe eşiyile birlikte Londra’da atlı arabalarıyla ilerlerken, yeleşinden silah çıkartan bir genç, kraliçeye yönelir ancak dikkatli korumalardan birinin olayı fark edip , saldırganın eline vurması sonucu suikast önlenir. Görüldüğü gibi bir yandan basım teknikleri gelişirken, diğer yandan da haber anlayışı bugünün gazetelerinin anlayışına doğru evrimleşmektedir.

O dönemde fotoğraf keşfedilmişti ancak gazetelerde yazı ile fotoğrafı bir arada kullanmayı sağlayacak teknik olanaklar mevcut değildi. Dolayısıyla, illüstrasyonlar başka tekniklerle, özellikle “tahta baskı” (woodcut) yöntemiyle yapılıyordu. Hatta bu tekniğin kullanımı, bazı gazete ve dergilerde fotoğraf basma teknikleri geliştirildikten sonra bile bir süre devam etti.

Kabaca teknik şöyleydi: Öncelikle woodcut’a uygun çizimler yapılıyor, bu yapılırken düz ve ağır çizgiler vurgulanıyor, gölgeler ise küçük darbelerle çiziliyordu. Daha sonra bu çizimler daha hızlı çalışma amacıyla parçalara ayrılmış ve düzlenmiş tahtalara (kütüklere) aktarılıyordu. Birçok zanaatkar kendine düşen parçayı, basılacak çizgiler dışında kalan bölgeleri kazıyarak hazırlıyordu. Bu işlemin ardından tüm parçalar bir araya getiriliyor ve yumuşak kile bastırılıyordu. Yeni kalıba eriyik metal dökülüyor ve böylece son kalıp elde edilmiş oluyordu. Böylece elde edilen kalıp pres makinelerinde kullanılarak birçok basım yapılabiliyordu.(Time life:13-14)

Bu tekniğin “rotary pres”e uygulanabilmesi son aşamaya ulaşmasını sağladı. Ancak teknik 1900’lerin başında fotoğraflı basınla rekabet edemeyip büyük ölçüde kullanımdan çekildi.

“The Illustrated London News” ve “L’Illustration” gibi öncüler başta olmak üzere illüstre dergiler, hem ilk elden olaya şahit olmuş sanatçıların çizimlerini hem de daha yaygın olarak, stüdyolarında, görgü tanıklarının anlattıklarına, haber kupürleri ya da fotoğraflara dayanarak çizim yapan sanatçıların illüstrasyonlarını kullanıyorlardı. Ancak özellikle önemli olaylarda dergi ve gazeteler, sanatçıları muhabir olarak gönderebiliyorlardı. Örneğin Kırım Savaşı’nda “Durand-Broger L’Illustration”, “Constantin Guys da The Illustrated London News” adına bulunmuşlardı. (Frizot,1998:361)

2.2 FOTOĞRAFİN YAZILI BASINDA KULLANIMI

19. yüzyılda litografi ve zinografide yaşanan gelişmeler aslında basında çok büyük bir etki yaratmamıştı. Hala tipografi hakimdi. Ancak fotogravür tekniğinin geliştirilmesi, illüstre basının gravüre ilgisini arttırdı.

Kitap illüstrasyonlarında olduğu gibi basında da fotoğraflar, öncelikle gravürçülerin ve sanatçıların kendilerinden faydalandıkları modeller olarak kullanıldılar.

1 Temmuz 1848 tarihli “L’Illustration”da yayınlanan Saint-Maur-Popincourt caddesindeki barikatın gravürü, basında görülen Daguerreotype’ten kopya ilk görüntüdür (Bkz Fotoğraf 25). İlk kağıt fotoğraftan kopya ise 7 Mayıs 1853’te yayınlanmıştır. Aynı dergi 1877’den itibaren “tahtaya direkt baskı” (film on wood) tekniğini geliştirdi. Fotoğrafın basıldığı yüzey, gravür için kullanılan tahtanın ışığa duyarlı emüsyonla kaplanması sonucu elde ediliyordu. Böylece gravürçüler çizim aracılığına gerek duymadan, görüntüleri direkt olarak kopyalayabiliyorlardı.(Frizot,1998:361).

19. yüzyılın sonları fotoğraf konusunda bir dizi gelişmeye sahne oldu. Daha kolay taşınabilir boyutlarda kameralar, levhalar hatta roll film yaygınlaşmaya başladı. Almanya’da toz magnezyum, potasyum klorat ve antiman sülfat karıştırılarak, “Blitzlichtpulver” yani kamera flaşı keşfedilmiş oldu. Böylece

geceleeri veya düşük ışıklı iç mekanlarda da fotoğraf çekmek mümkün hale geldi. (Time Life:15)

Ama asıl önemlisi, gazete ve dergi sayfalarına direkt olarak fotoğraf basmakla ilgili teknolojik gelişmelerdi. Amaç fotoğrafın gri yani yarı-ton (halftone) kısımlarını basım kağıdına aktarabilmenin bir yolunu bulmaktı. Çünkü daha önceleri yazılı metinlerle birlikte fotoğrafların sadece siyah ve beyaz (fulltone) tonları basılabiliyordu. Çözüm çizgili cam bir perdeyi, görüntüyü sayısız ince ve kalın noktalara ayırması için kullanmaktı. Böylece “halftone” dönemi başlamış oldu.(Time Life:15).

1880’lerden itibaren halftone tekniği gelişmeye başladı. Ancak hemen çok büyük bir popülarite kazanmadı. Önceleri daha çok dergilerde ve daha kaliteli kağıdın kullanıldığı gazete eklerinde görülmeye başladı. “New York Tribune” gazete kağıdına ilk “halftone” fotoğrafı bastı.1900’de “Chicago Tribune” birkaç tam sayfasını şehrin kenar mahalleleriyle ilgili bir foto-röportaja ayırmıştı. Diğer pek çok Amerikan gazetesi de 1900 ile 1914 arası bu örnekleri takip etmeye başladılar. İngilizler de bu konuna Amerikalılardan geri kalmadılar. 1892’de iki bölgesel gazete “halftone” fotoğraflar yayınlamıştı. “The Daily Graphic” 1895’ten itibaren “halftone” basmaya başladı, 1898’de “Daily Cronicle” onu takip etti. 1904 yılında “Daily Mirror” hergün birkaç sayfa “halftone” yayınlıyordu. Paris’te de doğal olarak haber ağırlıklı gazeteler “halftone” kullanımına öncü oldu. “Le Matin” 1902 yılında ilk “halftone”ları yayınladı. Onu “Le Journal” takip etti (Frizot,1998:365-366).

Büyük basımevleri kendi “halftone” stüdyolarını açmışlardı. Küçük gazete ve dergilerse bağımsız stüdyoların hizmetinden faydalanıyorlardı.(Frizot,1998:362).

1902 yılında bir Alman bilim adamı, Arthur Korn’un keşfi “foto-telgraf” çalışmalarının başlangıcı oldu. 1907 yılında Berlin-Paris ve Paris-Lyon arasında bir fotoğrafın elektrik sinyalleri aracılığıyla nakli deneyi başarıyla sonuçlandı. Eduard Belin bu sistemi geliştirdi ve 1912 yılında telefon ya da telgraf hattına bağlanan ve bir fotoğrafı birkaç dakika içerisinde nakletme olanağı veren ünlü “çanta”sını tanıttı. “Le Journal” 12 Mayıs 1914 günü bu metodu kullanarak dört dakikada nakledilen ilk fotoğrafı yayınladı. Fotoğrafta Başkan Poincaré, Lyon Fuarı’nın

açılışını yaparken görülüyordu. Ancak araya giren I. Dünya Savaşı nedeniyle bu tekniğin yaygınlaşması bir süre gecikecekti. (Frizot,1998:363).

Fotoğrafın basında kullanılışında görülen bu artış yeni bir gazeteci tipinin, “fotomuhabiri”nin doğuşuna zemin hazırladı. 19.yüzyılın başlarından 20.yüzyılın ilk yıllarına, basında yaşanan teknik gelişmelerin haricinde bir de habercilik anlayışındaki değişimlere göz atmak bu süreci anlamak için önemlidir.

19.yüzyılın habercilik anlayışına yenilik getiren ilginç kişilerden birisi 1883 yılında zarar eden “New York World” gazetesini satın alıp üç yıl içerisinde o zamana kadar basılmış en karlı gazeteye dönüştüren Joseph Pulitzer’dır. Bugün Columbia Üniversitesi tarafından verilen ünlü “Pulitzer Ödülü”nün isim babası ve sansasyonel gazeteciliğin yaratıcısıdır. Pulitzer, gazetesini kan ve suç hikayeleriyle doldurdu. Ayrıca suçluların ve şüphelilerin resimlerini yayınlıyordu. Hatta 1884’de Montreal’de bir kaçağı, onun gazetesinde yayınlanan bir woodcut’tan tanıyarak yakalamışlardı.

Pulitzer sadece suçluların fotoğraflarını yayınlamadı. Bakanların öğretmenlerin, avukatların ve politik figürlerin resimlerini de yayınlıyordu. Ancak komşu şehir Brooklyn’in “tatlı kızları”nın fotoğraflarını yayınlınca başı derde girdi. Pulitzer yine de vazgeçmedi ve “World” gün geçtikçe daha fazla illüstrasyon içerir hale geldi. Sokak dilencilerinden, eğitilmiş köpeklere, Başkan Chester A. Arthur’un gardırobuna kadar her konuda resimler yayınladı.(TL14-15)

Pulitzer Amerikan kamuoyunu yeni bir gazetecilik anlayışına hazırlamış oldu. Avrupa’da da “halftone”un yaygınlaşmaya başlaması gazeteleri ve dergileri yeni pratiklere yöneltti.

19.yüzyılın sonlarında gazetelere fotoğraf basımı için teknik engeller ortadan kalkmıştı. Ancak haberler telefon ve telgraf aracılığıyla dünyanın en uzak yerlerinden kısa zamanda ulaşabilirken, fotoğraflar kara ve deniz yollarını kullanarak uzun zaman sonra editörlerin elinde olabiliyordu. Bu yüzden editörler ellerinde dönemin önemli figürlerine (monarklar, bakanlar, diplomatlar vs.vs.) ait portreleri her zaman hazır bulunduruyorlardı.

Örneğin “Excelsoir”, Tolstoy’un son uçak yolculuğu ve ölümüyle ilgili haberleri, yazarın önceden ellerinde hazır olan fotoğrafları eşliğinde verdi. Genellikle portreler arka plan kesilerek yayınlanıyor böylece zamansızlık etkisi

yaratılıyordu. Yazarın cenazesinde çekilen fotoğraflar ise ancak altı gün sonra yayımlanabildi. 1904-05 Rus-Japon Savaşı sırasında da başat figürlerin omuz plan resimleri ve Port-Arthur'un ve savaş gemilerinin önceden elde olan fotoğrafları bu savaşla ilgili yayımlanan ilk resimler oldu. 9 Mart 1904 günü "Le Matin" savaşla ilgili ilk gerçek fotoyu ancak çekildikten üç hafta sonra yayımlayabildi. Tabii ki bir yörenin tanıtımıyla ilgili ya da sürmekte olan bir olayla ilgili fotoğraflar daha kolay verilebiliyordu. "Le Matin" 6-22 Ocak 1904 tarihleri arasında Nordenskjöld'ün Antartika macerası ile ilgili uzun bir yazı yayınladı. İlk sayfada sefere katılan arkadaşlarının çektiği fotoğraflar kullanıldı. (Frizot,1998: 363-364).

Kısacası 1900'lerin başında fotoğraflı dergilerin ve gazetelerin sayıları gittikçe arttı, yenileri açıldı ya da eskiler fotoğrafa yöneldiler. Habercilik anlayışında da gelişmeler oldu. Ancak tüm bu gelişmeler I. Dünya Savaşı'nın çıkması sonucu kısa bir kesintiye uğradı. Savaşın bitimiyle başlayan süreç ise fotoğraflı basın için devrim gibi bir dönemi işaret eder.

2.3 MODERN ANLAMDA FOTOJURNALİZMİN DOĞUMU 1920'LER 30'LAR

Önceki bölümde basın-fotoğraf ilişkisinin I. Dünya Savaşı'na kadar geçirdiği evrim ele alındı. Bu bölümde ise 1920'lerden itibaren başlayan bir süreci, modern anlamda fotojurnalizmin doğuşunu, başat olayları, kişileri ve kurumlarıyla ele almaya çalışacağım.

I. Dünya Savaşı'na değin basın ve fotoğraf konusundaki gelişmelerin yaşandığı başlıca ülkeler Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ydi. Ancak 1920'lerde fotojurnalizmde yaşanan devrim niteliğindeki gelişmelerin merkezi savaşın yenik devletlerinden Almanya oldu. Bu yüzden öncelikle, genel olarak I.Dünya Savaşı sonrası Almanya'yı, özel olarak da Almanya'da medyanın durumunu ele alacağım

2.3 a- WEİMAR CUMHURİYETİ, YAZILI BASIN VE FOTOJURNALİZM

Hendrik Neubauer, Weimar Cumhuriyeti ile ilgili kitabının girişinde şöyle yazar:

*“18.yüzyıl aydınlanma çağı olarak bilinirken, 19.yüzyıl bitimsiz teknik ve ilimsel gelişmenin yüzyılı olarak görülür. 20. yüzyıl hakkında ise böyle genel-geçer bir tanımlama yapmak zordur; Yüzyılın ilk yarısı Almanya ve Japonya'nın çöküşüne sahne oldu, ikinci yarısında ise sıra Sovyetler Birliği'ndeydi. Bu yüzyıl Amerikan Asrı olarak adlandırılabilir mi? Ya da soykırım ve toplumsal göçlerin yüzyılı olarak mı hatırlanmalı? Hangi tanımlama kabul edilirse edilsin, 20. yüzyıl aslında her şeyden önce **görüntü (image)** çağıdır. Bilinçli ya da bilinçsiz maruz kaldığımız, günlük imaj bombardımanı, 1920'lerde kitle medyasının gelişimiyle başladı. 1900'lerden önce haberler ve fotoğraflar, olayları haftalar hatta aylar sonra iletebilirken I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu süre günlere hatta saatlerendi. (Palmer, Neubauer, 2000: 4)*

Weimar Cumhuriyeti (Weimarer Republik) 1919'dan 1933'e kadar Almanya'yı yönetmiş cumhuriyetin adıdır. Bu dönem Alman tarihinde Weimar Dönemi diye bilinir. Cumhuriyet ismini, I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılması sonucu, lağvedilen Alman monarşisi yerine, milli meclisin yeni anayasayı oluşturmak için 1919 yılında toplandığı Weimar kentinden alır. Ancak cumhuriyet o dönemde hala kendini “Deutsches Reich” Alman İmparatorluğu olarak adlandırıyordu.

Almanya'da liberal bir demokrasiyi yerleştirmek için yapılan bu ilk girişim, yoğun sivil antlaşmazlıkların olduğu bir döneme rast geldi ve Adolf Hitler'in Nazi Partisinin iktidara gelmesiyle sona erdi. Aslında teknik olarak 1919 Anayasası II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yürürlükten kaldırılmadı. Ancak 1933 yılındaki Nazi Hükümeti düzenlemeleri, tipik “demokratik” sistemin mekanizmalarını tahrip etti, o yüzden 1933 Weimar döneminin sonu olarak kabul edilir.(wikipedia, weimar repub.)

Almanya'da 1918'den başlayarak, Weimar Cumhuriyeti döneminde devam eden, sol ve sağ menşeilî ayaklanmalar, çatışmalar, darbe girişimleri, ekonomik olarak büyük sıkıntılar ve hiper enflasyon yaşandı. Ülke Versailles Antlaşması'nın ağır koşullarına ve dayatmalarına katlanmak zorunda kaldı.

Ancak Weimar Cumhuriyeti'nin 14 yılı entelektüel üreticilikte büyük bir patlamaya da sahne oldu. Alman sanatçılar, edebiyat, resim, mimari, müzik, dans, drama ve sinema konusunda önemli çalışmalara imza attılar.

Weimar Kültürü'nün ürünleri arasında, Otto Dix, John Heartfield, George Grosz'un politik karikatürleri, Franz Lang'ın 1927 yapımı, fütüristik gökdelen disütopyası "Metropolis" filmi ve UFA stüdyosunun diğer ürünleri, Bauhaus'ta gelişen yeni mimari stil, Ernst May ve Bruno Taut'un toplu konut projeleri sayılabilir. Alfred Döblin, Erich Maria Remarque, Heinrich ve Thomas Mann kardeşler edebiyat alanında, dünyanın gidişatına, siyasetin ve toplumun bozukluğuna ilişkin karamsar bir bakış açısı oluşturdular. Berlin ve Frankfurt am Main tiyatroları Bertolt Brecht'in dramalarına ve kabarelere, Max Reinhardt ve Erwin Piscator'un sahne yönetimine mekan olurken, konser salonları, Alban Berg, Arnold Schoenberg, ve Kurt Weill'in modern ve atonal müzik çalışmalarına sahne oldular. Weimar Dönemi boyunca Almanya'nın köklü üniversiteleri de, entelektüel düşüncenin merkezi haline geldi. Sosyal ve politik teorinin (özellikle marxizm), Freudien Psikanalizle bir araya getirilmesi yönündeki çalışmalar, sonraki dönemlerde yapılan çalışmalar üzerinde çok etkin olan, eleştirel teorinin doğumunu sağladı. Bu çalışmaların merkezinde Frankfurt am Main Üniversitesi'nde kurulmuş Sosyal Araştırmalar Enstitüsü (Frankfurt Okulu) bulunuyordu. (http://en.wikipedia.org/wiki/Weimar_culture)

Weimar dönemi basın, özellikle ilüstre basın konusunda da çok önemli gelişmelere sahne oldu. Aslında Almanya basını I. Dünya Savaşı öncesi dönemde diğer büyük devletler kadar olmasa da belirli bir gelişme göstermişti. Örneğin Der Tag 1902 yılında ilk halftone gazete fotoğrafını bastı. İngiltere ve Amerika'da gazetelerde fotoğraf kullanımı standartlaşmaya başladığı sırada henüz Almanya'da basın fotoğrafı yeni yeni geliyordu. Önceleri haftalık dergilerde ve onlara yanıt olarak günlük gazetelerin hafta sonları çıkardıkları kaliteli kağıda baskı eklerde fotoğraf yaygınlaşmaya başladı. Çünkü gazete kağıdının kalitesi fotoğraf basmaya çok uygun değildi. Böylece hafta boyunca günlük gazetelerde çıkan haberlerle ilgili fotoğraflar hafta sonu dergilerde ve gazete eklerinde okuyucuya ulaşmaktaydı. Ayrıca basının yaşadığı bu gelişmeler ve fotoğrafa olan talepteki artış, Almanya'da fotoğraf piyasasında da profesyonelleşmeye gidişi teşvik etti. 1900 yılında amatör

fotoğrafçılar Karl Delius, Heinrich Sanden ve Martin Gordon basın fotoğrafçılığı konusunda uzmanlaşmış, “Berliner Illustrations-Gesellschaft” adlı ajansı kurdular. Bu piyasa gelişmeye başladı ve 10 yıl içerisinde Berlin’de 20 civarında benzer ajans kuruldu. Ancak basın fotoğrafındaki gelişmeler, I. Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine, sansür uygulaması ve fotoğrafçıların cepheye çalışmaya gönderilmeleri üzerine durdu. (Palmer, Neubauer, 2000:14)

Alman basınındaki büyük patlama ise I. Dünya Savaşı’nın bitimiyle oldu. 1918’de sansürün kaldırılması ve 1919 silahlı ayaklanması, liberalleşen ortam gazete ve dergi sayısında patlamaya yol açtı. 1920’lerin başında Berlin’de 47 günlük gazete 33 günlük yerel gazete 50 haftalık yayın ve 18 dergi yayınlanıyordu. 1919 yılında, tüm Almanya’da sadece nisan-haziran ayları arasında 100 yeni dergi piyasaya çıktı. Ancak bunların çoğu yüksek enflasyon krizine dayanamayarak kapandı. (Palmer, Neubauer, 2000:11)

1919- 1923 arası ekonomik krizi atlattı ayakta kalmayı başaran büyük dergi ve gazeteler 1923 sonrasında çok verimli bir döneme girdiler. Bunların başında 1891’de Berlin’de kurulan haftalık dergi “Berliner Illustrirte Zeitung” (BIZ) geliyordu. 1894’de Yahudi “Ullstein Basımevi” tarafından satın alınan BIZ, şef–editör Kurt Korf yönetiminde Almanya’nın en önemli dergisi haline geldi. 1914 yılında bir milyon tiraja ulaşan dergi, ekonomik kriz yıllarında çok büyük düşüşler yaşasa da 1932 yılında hemen hemen 1914’ün iki katı bir tiraj rakamını yakalamıştı. (Palmer, Neubauer, 2000:14). 1923 yılında Knorr & Hirth yayıncılık tarafından, BIZ(Bkz Fotoğraf 26) örnek alınarak kurulan “Müncher Illustrierte Presse” (MIP)(Bkz fotoğraf 27) de ikinci en önemli dergi haline geldi. Özellikle Macar Stefan Lorant’ın editörlüğe getirilmesi derginin başarısında etkili oldu. (Oral, 2000: 54). Bahsedilmesi gereken bir diğer dergide “Arbeiter-Illustrierte-Zeitung” (AIZ) (RESİMLİ İŞÇİ DERGİSİ)’dir(Bkz fotoğraf 28). Hem sosyalist fotojurnalizmin öncülüğünü yapmış hem de benzeri diğer derilere avant-garde bir model oluşturmuştur. BIZ ve MIP editörleri AIZ’in fotoğrafçılığa getirdiği yeni bakıştan oldukça etkilenmişlerdir. (Palmer, Neubauer, 2000:12).

Resimli dergilerdeki bu gelişme Weimar halkının hem okuma alışkanlıklarında hem de hayata bakışlarında da genel bir değişime neden oldu. Sosyal tabular sarsılmaya başladı, seks açık tartışmaların konusu haline geldi.

Ekonomik kriz aşılnca 1924'den itibaren yeni bir başlangıç duygusu hakim olmaya başlamıştı. Kitle basını stil, yıldızlar ünlüler, ışıltılı bir dünya sunarken okuyucularına, yaşanmakta olan sosyal sefalet pek ele alınmadı. Büyük dergiler genel olarak, Weimar insanının kısıtlı boş vaktinde, günlük hayatın karamsarlığından kaçmalarını sağlayan, büyük, geniş bir dünya ilüzyonu yarattılar. BIZ'in şef-editörü Kurt Korff şöyle diyordu:

“BIZ ile sinemanın gelişmesinin paralel gidişi tesadüf değildir. Artık insanlar gittikçe artan bir hızla, dünya olaylarıyla ilgili izlenimlerini, yazılı metinlerden çok görüntülerden edinmeye alıştılar.” (Palmer, Neubauer, 2000:18)

1920'lerin ortalarında birçok dergi yayınlanıyordu. Genellikle bu dergiler, kapaklarında tam sayfa fotoğraflar kullanıyorlardı. Okuyucunun dikkatini çekebilmek için, ünlü bir sinema sanatçısı, tanınmış bir politikacı ya da gündemdeki bir olayla ilgili bir sahne vb. şeylerin fotoğrafları oluyordu genellikle bu. Kapağa güzel bir kadın fotoğrafı koymakta bir satış stratejisi olarak 1920'lerde kullanılmaya başlamıştı. Genellikle başlarda çeşitli fotoğrafçıların çektiği fotoğraflar, editör tarafından toplanıp bir hikaye oluşturuluyordu. Başlıklar egzotik ve zamansızdı: “Diğer Kıtalardan Gezi Haberleri”, “Gala ve Matineler'den Görüntüler”, “Avrupa Kraliyet Aileleri'nin Hayatlarından Hikayeler” gibi. Genelde fotoğraflara eşlik eden metinler kısa oluyor muhabirlerin yazdıkları da olayın ne olduğundan çok kendi öznel görüşlerini içeriyordu.

1925-26'dan itibaren günlük gazetelerde fotoğraf kullanımı yaygınlaşmaya başladı. Dergiler böylece gazetelerin, günlük görüntü olmadan yayınladıkları haberlerin, haftasonları fotoğraflarını yayınlama fonksiyonunu kaybettiler. Bu gelişme Amerikan tipi, yeni, fotoğraf açısından çok daha zengin dergilerin yayınına yol açtı, bu eskilerin daha da apolitize olanlarına, tamamen güncel sosyal konulara sansasyonel ve katastrofik olaylara yönelmelerine neden oldu. (Palmer, Neubauer, 2000:19)

Fotoğrafın böyle yaygınlaşması beraberinde yeni gelişmeleri de getirdi. Artan fotoğraf talebi, önde gelen Anglo-Amerikan fotoğraf ajanslarının Berlin'de büro

açmalarına yol açtı. “Keystone View Company” 1926’da “Wide World Photos” ve “Associated Press News Photos” 1927’de ve “Pacific&Atlantic” 1928’de Berlin bürolarını açtılar. Önceleri, haftalık yayınlar için fotoğraf üretmeye alışmış yerli ajanslar, güçlü ekonomik kaynakları, küresel ağları olan ve çok hızlı çalışan bu yabancı ajanslarla rekabet edemediler.(Palmer, Neubauer, 2000:22).

Ancak 1928 yılında Almanya’da iki yeni ajans kuruldu: “Dephot” (Deutscher Photodienst/Alman Fotoğraf Servisi) ve Weltrundschau. Dephot’un kurucuları, Simon Gutmann ve Alfred Marx’dı. Weltrundschau’nun yönetiminde de Romanya doğumlu Rudolf Birnbach vardı. Bu iki ajans özellikle yeni gelişen “photo-essay” yöntemi konusunda yabancı rakiplerine göre daha farklı bir anlayış izleyerek başarılı oldular. Sadece fotoğraf sağlamaktan öte geçip tam foto röportajlar ürettiler. (Oral, 2000:61-62)

Gerçekten de günlük gazetelerin güçlü rekabeti sonucu Kurt Korff (BIZ) ve Stefan Lorant (MIP) gibi editörler yeni arayışlara girmek zorunda kaldılar. 1925’ten beri sosyalist dergi AIZ “essay” formunda keskin bir sosyal eleştiri içeren, görsel ve metinsel sofistike anlatım metotları geliştirmişti. Ayrıca 1920’lerin sonlarına doğru dergide John Heartfield’in fotomontajları yayınlanmaya başlamıştı. BIZ ve MIP bu metotlardan yararlanmaya başladılar. Photo-essay formunun gelişmeye başlaması ve yaygınlaşması dergilere yeni anlatım imkanları sundu. Önceden basın fotoğraflarında tek çekimler standartken, photo-essay ile birlikte bir konu ya da başlık bir seri fotoğraf aracılığıyla veriliyordu.(Palmer, Neubauer, 2000:23) Photo-essay tekniğinde genellikle fotoğraflar tek bir fotoğrafçı tarafından çekiliyordu. Hikayeye, farklı çekim teknikleri kullanılarak (iç, dış, gece, gündüz, havadan, close-up vb.) görsel bir zenginlik kazandırılıyor, okuyucuya konunun çok farklı yönleri uyum içerisinde aktarılıyordu. Fotoğraflar, yazılı metinlere eşlik etmek yerine tam tersi bir anlayışla, ön planda hikayeyi anlatıyor, metinlerse onlara eşlik ediyordu. (<http://www.luminous-lint.com>)

Bu tekniğin gelişmesinde 1920’lerde ortaya çıkan teknolojik yenilikler etkin oldu. Çoğu basın fotoğrafçısı 1920’lerin ortalarına gelindiğinde hala hantal ve büyük kameralar kullanıyordu. Bu kameralarda kullanılan cam negatifler, magazinlerde taşınıyordu, her magazinde 12 cam levha bulunuyordu ve bir fotoğrafçının beşten fazla magazinle çekime gitmesi çok zordu. Bu yüzden her bir

karenin çok iyi planlanması lazımdı. Ancak 35mm kameraların piyasaya çıkması fotoğrafçıların işini çok kolaylaştırdı. (Palmer, Neubauer, 2000:24)

1924 yılında iki yeni Alman fotoğraf makinesi piyasaya sürüldü. Bunlar Ernemann-Werke A.G tarafından üretilen Ernox-adı daha sonra Ermanox'a çevrilecek-ve Hugu Mayer'in Lunar marka kameralarıydı. Her iki kamerada 4.5x6 cm formatında cam plakalar kullanılıyordu ve 1/1000 enstantaneye kadar çıkabilen perde obtüratör ile donatılmışlardı. Bir sene sonra, 1925 yılında ise 35 mm. standart sinema filmi kullanan ve 36 kare çekim yapan "Leica" tanıtıldı. (Oral. 2000: 44-45).

Bu gelişmeler hem yeni anlatım tekniklerine olanak verdi hem de yeni nesil bir fotomuhabir kadrosunun ortaya çıkmasına yol açtı. Önceleri Ermanox daha yaygın da olsa 1930'lardan itibaren Leica muhabirlerin gözde kamerası haline geldi. André Kertész 1928 yılında aldığı ilk Leica kamerası için şöyle der:

"Sonunda, herhangi bir anı kaçırmadan, teknik problemlerden dolayı engellenmeden ve sınırlandırılmadan, kameramla duygularım kadar hızlı reaksiyon verebiliyordum. Aniden, sonunda kendimi tam olarak ifade edebilme özgürlüğüne sahip olduğum duygusunu hissettim" (Palmer, Neubauer, 2000:24)

Weimar Cumhuriyeti'nin durgun iş ortamı, özellikle genç ve akademik olarak iyi eğitim almış insanlara pek bir şey vaat etmiyordu. Ancak dergilerin photo-essay tekniğini geliştirmesi ve 35mm kameraların yarattığı yeni imkanlar, bazıları için beklenmedik fırsatların doğmasına yol açtı. Genellikle ekonomik krizde varlıklarını kaybetmiş, önceden iyi durumda olan ailelerde yetişmiş, çoğunlukla sol-liberal bir dünya görüşüne sahip, birkaç dil bilen, güncel problemler ve kültürel konularda donanımlı bir fotojurnalist grubu oluştu. Bu grubun öncü ismi olarak Dr. Erich Salomon gösterilebilir. Münih Üniversitesi'nde yaptığı hukuk doktorası nedeniyle "Dr" olarak tanınan, fotoğrafladığı kişiler kadar şık giyinen ve birikim olarak onların konularına hiç de uzak olmayan Salomon, politikacılar ve sosyeteyi fark edilmeden fotoğraflamada çok başarılı oldu.(Oral, 2000:67, Palmer, Neubauer, 2000:24).

Korff ve Lorant gibi editörler dergilerine bağlı fotojurnalistler yerine “freelance” çalışan 15-20 kadar fotoğrafçıyla iş yapmayı yeğliyorlardı. Bu fotoğrafçılar ister direkt olarak ister Dephot gibi ajanslar aracılığıyla, dergilere Photo-essayler sağlıyordu. Özellikle bu fotoğrafçılardan bazılarında fotojurnalizme katkılarından dolayı bahsetmek gerekir. Tim ve Georg Gidal kardeşler, Dephot’la iş yapan Felix H. Mann (gerçek ismi: Hans Baumann), Umbo (Otto Umbehr) ve Kurt Hutton(Kurt Hübschmann), Atlantic & Pasific Ajansı’nın Berlin bürosunda çalışan Alfred Eisenstaedt, Macar Martin Munkasci (Martin Marmorstein), gelecekte Magnum’un kurucularından ve ilk başkanı olacak olan, ilk fotoğraf işini Dephot’ta yapan genç Macar göçmeni Robert Capa (André Friedmann). (Palmer, Neubauer, 2000:25)

O günlerin genç fotojurnalistlerinden Tim Gidal daha sonra bu dönem hakkında şöyle demiştir:

“Belirleyici ölçüt fotojurnalistin insani duruşu, gördüğü şeyi, pozitif ya da negatif, çekici ya da itici olduğuna bakmadan dürüstçe aktarmasıydı. Bu türden direkt aktarım, okuyuculara ve gözlemcilere, insan hayatının gizli kalmış yönlerine mahremiyete saygı çerçevesinde ulaşma ayrıcalığı sundu. Photo-essay olayları olması gerektiği gibi değil olduğu gibi aktardı. Okuyucu kendi tepkisini seçmekte özgürdü.”

Ancak, fotojurnalistlerin bu idealist bakışına karşın, dergi piyasasının gerçekleri pek de böyle değildi. Muhabirler dergide yayınlanacak, photo-essay’in dizaynı ya da sunumu konusunda hiçbir söz hakkına sahip değildiler. Hatta metinleri ve fotoğraf başlıklarını onlar hazırlasalar bile, makalenin mesajı ya da tonu konusunda son söz yine de editördeydi. Basın tarihçisi Wilhelm Marckwardt ilk fotojurnalistlerden bahsederken daha gerçekçi bir bakış açısıyla, aslında işi belirleyen, altında çalışmak zorunda oldukları kapitalist piyasa kuralları olduğunu belirtir:

“Görüntü (image) bir metaya dönüştü, para yapılabilecek her şey fotoğraflandı ve hiçbir zaman alıcının amacı ya da politik niyeti sorgulanmadı.”(Palmer,Neubauer, 2000:25)

Büyük sayılarda basılan dergiler, sadece abonelik ve sokak satışlarıyla ayakta duramayacağından, reklam gelirleri editörler ve yöneticiler için çok önemliydi. Bu da dergilerin politikalarında önemli bir belirleyici faktördü. Dergiler çok çeşitli konularda haberler yaptılar, ancak özellikle büyük dergilerde direkt bir sosyal eleştiri bulmak mümkün değildi. Politik ve sosyolojik açıdan çok çeşitlilik gösteren –Örneğin BIZ gibi tirajı milyonlarla ifade edilen- okuyuculara seslenen dergiler sansasyonel bir habercilik anlayışına ve insanların ilgilendirecek daha ciddi konularda da yüzeysel bir bakış açısına sahiptiler. (Tabiki bu yargı, nasyonal sosyalistlerin “Illustrierter Beobachter” dergisi ya da komünist KDP yanlısı AIZ gibi politik motivasyonu olan yayınlar için geçerli değildir.)Kısacası dergiler Weimar cumhuriyeti’nin eğlence endüstrisinin bir parçasıydılar ve fotoğrafta editörlerin işlemesi amaçlı üretilen bir hammadde görevi görüyorlardı.

NSDAP lideri Adolf Hitler, Reich Başkanı Paul von Hindenburg tarafından 1933 yılında Weimar Cumhuriyeti’nin legal Şansölyesi ilan edildikten birkaç hafta sonra propaganda bakanı Joseph Goebbels şu açıklamayı yaptı:

“...günlük üzüntü ya da sıkıntıların giderilmesi için, küçük eğlencelerin yaratılmasını önleme isteğinde değiliz. Ama fikirler günün 24 saati yansıtılmak zorunda değildir”.

Goebbels kitle basını konusundaki dersini Weimar Döneminde almıştı. Eğlence ve propaganda arasındaki yakın işbirliği yeni sansür döneminin en karakteristik özelliği olarak hemen göze çarpıyordu ancak eğlencenin politik oryantasyonu o kadar da çabuk açık vermedi. Bu çoktan Weimar Dönemi’nde en iyi şekilde tesis edilmiş bir fenomendi(Palmer, Neubauer, 2000:37).

2.3 b- 1933 SONRASI GELİŞMELER

Almanya'da Nazilerin iş başına gelmesi, sol eğilimli ya da Yahudi basın çalışanlarının, ülkeyi terk etmelerine ve burada edindikleri deneyimi başta Amerika, İngiltere ve Fransa olmak üzere diğer ülkelere taşımalarına neden oldu.

Örneğin Amerika'da 1935 yılında, daha sonra ünlü Life dergisinin en önemli fotoğraf sağlayıcısı olacak olan, Black Star fotoğraf ajansı, üç Alman göçmeni tarafından kuruldu. Bunlar, "Ullstein" grubunun (BIZ'in de yayıncısı) genel editörü Kurt S. Sfranski, yayıncı Kurt Kornfeld ve Almanya'da "Mauritius" adlı fotoğraf ajansının eski sahibi Ernst Mayer'dir.(Oral,2000:74). Bu ajans ileride kısa bir sürede olsa, Magnum'un kurucularından George Rodger'in çalıştığı ajans olacaktı. Pek çok göçmen fotoğrafçının da Amerika'da ilk durağı bu ajans oldu. Black Star'ın kadrosunda yer almış isimler arasında, ileride Magnum üyesi de olacak olan, photo-essay tekniğinin en önemli uygulayıcılarından Amerikalı fotoğrafçı Eugene Smith'te vardı.

MIP'in editörü Stefan Lorant ise İngiltere'ye yerleşti ve burada önce Weekly Illustrated'ın fotoğraf editörü daha sonrada ünlü Picture Post'un şef editörü oldu. Bu arada Almanya'da birlikte çalıştığı iki fotoğrafçı Felix Man ve Kurt Hutton'la İngiltere'de de çalışmaya devam ettiler.(HOF601). (BIZ)'in editörü Kurt Korff Life dergisinin yayın planlarının yapıldığı Time Inc.'in deneysel bölümünde çalıştı(Oral,2000:56). Martin Muncasci de Amerika'ya göç edenler arsına katıldı ve 1940'lı yıllarda ABD'nin en çok kazanan fotoğrafçısı ve en iyi moda fotoğrafçılarından birisi oldu. Tim Gidal, Alfred Eisenstaedt ve Magnum'un kurucularından Robert Capa'da bu göçmenler kervanına katıldılar.

Almanya'da fotoğraf dünyasının hakimi artık, Heinrich Hoffmann'dı. Nazilerin yayın organı Illustrierte Beobachter'in editörlüğünü de yapmış olan Hoffmann Hitler'in özel fotoğrafçılığını da üstlendi ve diktatörün yükselişinden çöküşüne kadar hayatını detaylı bir şekilde görüntüledi.(Palmer, Neubauer, 2000:37).

Almanya'dan kaçan göçmenlerin de katkısıyla Fransa, İngiltere ve A.B.D'deki fotoğraflı basın çok canlı bir döneme girdi. Fransa'da 1928 yılında kurulan Vu, İngiltere'de 1938'de kurulan Match ve Picture Post ve Amerika'da 1936 yılında kurulan ünlü Life dergileri bu dönemin en önemli yayın organlarıdır.

Magnum'un kurucularından Robert Capa, Chim ve Bresson ilk kez Paris'te bir araya geldiler. Vu, Regards, Ce soir gibi sol eğilimli yayın organları üçü içinde bir anlamda fotojurnalistik kariyerlerine giden önemli bir basamağı teşkil etti. Bir başka Alman göçmeni Maria Eisner'de 1934-40 yılları arasında varlığını sürdüren Alliance ajansı Paris'te kurmuştu. Capa ve Chim onun yanında da çalıştılar ve Eisner'de Magnum'un kuruluşunda onlarla birlikte oldu.

Son olarak ünlü "Life" dergisinden biraz bahsetmek lazım. Life, 1936 yılında Henry Luce tarafından Time Warner sahipliğinde kuruldu. 23 Kasım 1936'da ilk sayısını yayınlayan Life, kurulduğu günden 1960'ların ortasına değin Amerika'nın en etkili ve en çok okunan dergisi oldu. Milyonlarca abone ve okuyucu kitlesiyle Amerikan kamuoyu üzerindeki etkisi tartışılmaz. Pek çok önemli fotojurnalistin iş yaptığı, birçok tarihi photo-essay'in yayınladığı bir meca oldu. Uzun süre Magnum'unda en önemli müşterisi oldu. (http://en.wikipedia.org/wiki/Life_magazine)

1936'da İspanya'da çıkan iç savaş, fotoğraf tarihi yönünden bir başka, çok önemli olaydır. Bu savaş modern anlamda fotojurnalizmin kurumlaştığı bir dönemde yaşandığı için bir anlamda, modern fotojurnalistik tekniklerle izlenen ilk savaş ve gerçek anlamda savaş fotoğrafçılığının doğduğu olay oldu. Daha önce de savaşlar görüntülendi, Roger Fenton'un "Kırım Savaşı", Mathew Brady'nin "Amerikan İç Savaşı", Alexander Gardner ve Agustín Casasola'nın "Meksika devrimi" fotoğrafları gibi. Ancak İspanyol İç Savaşı, 35mm. küçük portatif kameraların, ışığa daha duyarlı hızlı filmlerin kullanıldığı ilk savaş oldu. Artık Batılı sıradan insanlar için haberleri fotoğraf eşliğinde almak normal bir talep haline gelmişti, ve fotojurnalistler fotoğrafları sayesinde ün kazanmaya başlamışlardı. Robert Capa 1938 yılında "Picture Post" tarafından "Dünyanın en iyi savaş fotoğrafçısı" ilan edilirken, İspanyol İç Savaşı'nda çektiği yirmi altı fotoğrafı da aynı dergide "This is War" (İşte Savaş) başlığıyla yayımlandı. Dergi "bugüne kadar çekilmiş en iyi cephe fotoğrafları", "fotoğraflarda nerdeyse barut kokusunu alacaksınız" diyordu.

İşte 1920'ler 30'lar modern anlamda fotojurnalizmin doğduğu yıllar oldu.

III. BÖLÜM

3. MAGNUM FOTOĞRAF AJANSI

3.1 KURUCULAR

3.1 a- DAVID SEYMOUR (CHIM)

David Syzmin 20 Kasım 1911 günü, Rus çarının egemenliği altındaki Polonya'nın Varşova kentinde Regina ve Benjamin Syzmin'in ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası ünlü bir Yiddish¹ kitapları basımcısıydı. Varlıklı ve eğitilmiş bir ailesi vardı.

Daha üç yaşındayken 1914'de I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ailesi Odesa'ya göç etti. 1919'da savaşın bitiminden bir yıl sonra aile tekrar Varşova'ya geri döndü. (<http://museum.icp.org>)

Yahudi Okulu Ascolah'ta dini ve seküler konularda oldukça iyi bir eğitim aldı. David'in okul yıllarındaki en büyük merakı müzikti. Önceleri ileride iyi bir konser piyanisti olmayı hayal ediyordu. Ancak bu konuda yeterince yetenekli olmadığını fark edince, babasının da yöreklendirmesiyle liseden sonra eğitime devam etmek için Leipzig-Almanya'ya gitti. Burada Akademia der Graphischen und Buch Künste (Grafik ve kitap sanatları akademisi)'nde, kitap yapımı konusunda döneminin en iyi eğitimini gördü. David kitap yapımında kullanılan yeni renkli basım teknikleri konusunda uzmanlaşmıştı. (<http://museum.icp.org>)

1931 yılında okulundan mezun oldu. Babasının hayali aile işini devam ettirmesiydi ancak David eğitime devam etmesi için Paris'e gitmesi konusunda ailesini ikna etmeyi başardı. 1932 yılının sonbaharında Sorbonne'da ileri kimya ve fizik eğitimi almaya başlamıştı. Ancak yükselen anti-semitizm ve ekonomik zorluklar ailesinin işlerinin kötüye gitmesine yol açtı. Artık David'e para gönderemeyecek durumda olduklarından Paris'te kalabilmesi için David'in bir işe girmesi gerekiyordu. Aile dostları David Rappaport'un Photo-Rap adlı küçük bir fotoğraf ajansı vardı. Syzmin'a 35mm. bir kamera ödünç verdi. Önceden hiç deneyimi olmayan David deneyler yapmaya, sokakta ilginç bulduğu şeyleri

---

¹yiddish kelime anlamı olarak jewish demektir ve başta almanya olmak üzere doğu avrupa ve rusya'daki yahudi'ler tarafından konuşulan bir dildir

fotoğraflamaya başladı. İlk kontak baskıları Rappaport'un ilgisini çekmişti ve kısa zaman sonra David'in fotoğraflarını gazete ve dergilere satmaya başladı.(Miller,1998;22)

1933 yılında Varşova'daki arkadaşı Emma'ya şöyle yazdı:

“Bugün Paris'teki birinci yılımı tamamladım. Bu beni anılara ve derin düşüncelere daldıran önemli bir yıl dönümü. Bildiğin gibi daha fazla reproduksiyon(litografi) işinde çalışmıyorum. Muhabirim hatta daha doğrusu foto-muhabir. Yaptığım haberler yakın zamanda Paris Soir'da çıktı (metroyla ilgili). Regards iki büyük haberimi yayınlayacak. Kısacası kendimden memnunum çünkü iyi çalışıyorum. Şu an ne istediğimi biliyorum ve bu yönde yol kat ettim. Ama daha büyük bir şeyler istiyorum. Ayrıca yeni ortamlara girmeye başladım, Polonyalı tayfası dışında ortamlara. Daha çok zamanımı fotoğrafçılar, düşünen insanlar, benim de ilgilendiğim konularla ilgilenen insanlar arasında geçirmeye başladım. Birlikte devrimci zihniyetli insanların bulunduğu bir oluşum organize etmeye çalışıyoruz. (Inge Bondi,1996, <http://museum.icp.org> aktaran)

David'in kendi adına kredite ilk fotoğrafı 1934 yılının mart ayında Regards'da yayınlandı. David fotoğraflarının altında soyadının Fransızca fonetiğe uygun kısaltması olan Chim imzasını kullanıyordu.

Regards Chim'in fotoğrafçılık hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Derginin aralarında Romain Rolland, Henri Barbusse ve André Malraux gibi isimlerin bulunduğu yönetici ve çalışan kadrosu vardı. Dergi hümanist ve sol bir çizgiye sahipti. Benzeri diğer dergiler gibi politika, eğlence, spor gibi farklı konuları içerse de asıl Fransız işçi sınıfının ekonomik ve sosyal hayatının kötü durumuyla ve bu konuda bilinç oluşturmakla ilgileniyordu.(<http://museum.icp.org>)

Chim'in Regards için çalıştığı yıllar Fransız hükümetlerine yandaş ve karşıt hem komünist hem faşist yanlısı ve karşıtı pek çok toplu gösterinin ve yürüyüşlerin yaşandığı hareketli bir döneme rast gelmişti. 1936 yılında komünist radikal ve sosyalist partilerin oluşturduğu halkçı cephe iktidara gelmeyi başarmıştı. Regards

Fransa'nın ilk Yahudi başbakanı olan Leon Blum'un başbakanlığını yaptığı hükümete destek veriyordu. Hükümet sadece bir yıl gibi kısa süren iktidarı süresinde haftada kırk saat çalışma sınırı, ücretli izin gibi Fransız işçi sınıfının lehine önemli düzenlemeler yapmayı başardı.

Paris'in Batı Yakası'nın kafeleri, Chim gibi göçmen entelektüellerin evi gibiydi. David burada bir Macar göçmeni olan Andre Freidman (nam-ı diğer Robert Capa) ile tanıştı. Doğu Avrupa kökenleri, anti-semitizm nedeniyle paylaştıkları benzer kader yıllar sürecektir bir dostluğun ve iş arkadaşlığının başlamasına ilk vasıta oldu.

Bu arada Chim başka yeni dostlarda edindi. Regards'daki işinin yanı sıra komünist gazete Ce Soir'in yönetici editörlüğünü yapan Louis Aragon'un organize ettiği sol kanat yazar ve fotoğrafçılardan oluşan bir gruba davet edilmişti. Bu grupta yapılan toplantılardan birisinde Henri Cartier-Bresson ile tanıştı. İkisinin de boynunda asılı olan Leica tanışmalarına ve derin bir sohbete dalmalarına vesile oldu. Chim daha sonra yeni edindiği iki dostunu Bresson ve Capa'yı tanıştırdı. (Miller,1998;22)

Magnum'un temelini oluşturan üçlü böylece Avrupa'nın zor yıllarında bir araya gelmiş oldu. Henüz yirmili yaşlarındaki bu üç genç insan, çok farklı kişiliklerinin yanında benzer politik görüşlere ve hümanist bir dünya görüşüne sahiptiler. Genellikle Cafe Du Dome'da buluşuyor, güncel politik konulardan konuşuyor, faşizmin yükselişi, Fransız sol hareketi, Avrupa'nın genel durumu gibi konularda tartışıyorlardı. Üçü birlikte bir stüdyo kiraladılar ve Capa'nın kardeşi Cornell'i çalışan olarak işe aldılar.

1936 yılının şubat ayında İspanya'da Halkçı Blok'un seçimleri kazanması Avrupa'da gerginleşen havanın daha da sertleşmesine yol açtı. Regards, Chim'i yazar Geoerge Soria ile birlikte gelişmeleri görüntülemesi için İspanya'ya gönderdi. Chim İspanya'nın en fakir bölgesi olan Extramadura'ya gitti, burada nadasa bırakılmış toprakları işgal eden topraksız köylüleri görüntüledi.

Aynı yılın temmuz ayında General Franco liderliğindeki milliyetçi cephe iç savaşı başlattı. Chim savaşın başlamasında bir ay sonra yeniden İspanya'ya döndü. Capa ve sevgilisi Gerda Taro da Vu adına İspanya'daydılar. İkisi cepheye daha çok sıcak çatışmaların içerisinde çalışırken, Chim cephe arkasını görüntüledi;

cumhuriyetçiler için hayati önemi olan Katalan fabrikalarını, Basklı balıkçıları ve savaşa hazırlık yapan Bask halkını fotoğrafladı. 26 nisan 1937’de Alman uçakları Bask bölgesinin tarihi şehirlerinden Guernica’yı bombalamıştı. Bunun üzerine Picasso bu korkunç olayı ölümsüzleştiren ünlü taplosu “Guernica”’yı yaptı. Chim de altı hafta sonra ilk kez sergilenecek olan resminin önünde sanatçıyı görüntüledi.

Chim de Capa ve savaşta hayatını kaybeden sevgilisi Gerda Taro da Cumhuriyetçi bloğu destekliyordu. Çektikleri fotoğraflarla anti-faşist bloğa mümkün olduğunca destek oldular. Ancak savaşı Franco’nun faşist birlikleri kazanmıştı. Chim İspanya’daki çalışmalarına Fransa’ya göç eden Cumhuriyetçi asker ve sivil sığınmacıları görüntüleyerek son verdi. Chim’in İspanya’daki çalışmalarında yirmi beş hikayesi Regards’da yayınlandı. Ayrıca bombardıman altındaki Barselona’da yaptığı çalışmalarda Life’da çıkmıştı.

İspanyol iç savaşı fotojurnalizmin olduğu gibi Chim’in kişisel tarihinin de çok önemli bir parçasını oluşturur. Bu savaşta Chim Paris’teki editörlerden uzakta kendi fikirlerini ve hikayelerini oluşturmayı öğrendi.

1939 Mayısında Chim İspanyol iç savaşıyla ilintili son bir haber daha yaptı. Meksika’ya 1000 kadar Cumhuriyetçi sığınmacıyı taşıyan SS Sinai gemisinin yolculuğunu görüntüledi.

II. Dünya Savaşı başladıktan iki gün sonra Chim New York’a gitti. Burada Alman göçmeni fotoğrafçı Leo Cohn’la ortak bir karanlık oda açtılar. New York 42. caddedeki karanlık odanın yeri Life ve diğer dergilerin merkezlerine çok yakındı, müşterileri arasında da André Kertesz ve Philippe Halsman gibi isimler yer alıyordu. Chim New York’taki göçmen entelektüellerle ilişkilerini kesmedi bir yandan da kimya bilgisini kullanıp karanlık odada çok iyi işler çıkardı.(Miller,1998;30)

Daha sonra Chim Amerikan ordusunun stratejik servisine(OSS) girmeye çalıştı. Konuşabildiği altı dil ve Avrupa konusundaki bilgisine güveniyordu ancak kabul edilmedi. Bunun üzerine ABD hava kuvvetlerine fotoğrafçı olarak başvurdu buradan da olumsuz cevap alınca Ekim 1942’de orduya er olarak yazıldı. Gözlerindeki sorun yüzünden cephe için yetersiz bulundu ve fotoğraf departmanına alındı. Orduya girmesi ABD vatandaşı olmasını sağladı. Ardından ismini David Robert Seymour olarak değiştirdi.(Miller,1998;30)

Çavuşluğa terfi eden Chim önce İngiltere'ye oradan da D-Day²'den kısa bir süre sonra Normandiya'ya gitti. Paris'in kurtuluşu kutlamaları sırasında orada bulunan Chim için büyük mutluluk eski dostları Capa ve Bresson'a bir partide rastlaması oldu.

1945 yılı sonbaharında ABD'ye geri döndü, bronz yıldızla ödüllendirildi. Ailesinin çoğunluğunu Yahudi soykırımında kaybetmişti. Sonradan öğrendiğine göre anne ve babası Varşova gettosunda öldürülmüşlerdi.

1947 baharında fotoğrafa geri döndü. This Week ve CBS işbirliğinde savaşın bitişinin II. Yılı münasebetiyle gerçekleştirilen "We Went Back" projesinde çalışmak üzere Avrupa'ya gitti. İşi bittiğinde Amerika'ya dönmeyi düşünürken Maria Eisner'den bir telgraf aldı:

"Magnum Photos İnc.'in başkan yardımcısısınız.

3.1 b- HENRI CARTIER BRESSON

22 Ağustos 1908 tarihinde Seine-et-Marne, Chanteloup'ta dünyaya geldi. Oldukça varlıklı ve kültürlü bir ailede büyüdü. Babası başarılı ve tanınan bir tekstilciydi. Annesi de Normandiyalı pamuk tüccarı ve büyük toprak sahibi bir aileden geliyordu. Çocuk yaşta ressam amcası Louis'nin atölyesinde resimle tanıştı:

"1913 yılı Noel tatilinde, henüz beş yaşında iken, amcam , (mitik babam)'ın stüdyosuna götürüldüğüm günden beri resim benim için bir saplantı olagelmıştır. Orada ilk kez resim atmosferiyle tanıştım, boya kokusunu içime çektim".

Louis amcası Henri'ye kısa bir süre de olsa resim yapmayı gösterdi. Hafta sonu tatillerini fotoğrafladığı ilk kamerası Box Browni'ye de küçük yaşta sahip oldu. Bresson amcasını I. Dünya savaşında kaybetti.. (http://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Cartier-Bresson)

Henri okumak üzere Paris'e gönderildi. Önceki mezunları arasında Marcel Proust, André Malreux gibi ünlülerin de bulunduğu Lycée Condorcet'e devam etti.

---

² ikinci dünya savaşının kaderini belirleyen büyük askeri hareketlerden biri olan 6 Haziran 1944 tarihli Normandiya çıkarması.

Ancak Bresson okulu bitirmeyi başaramadı. Eğitimini sürdürürken bir yandan da aile dostları Jean Cottenet'den ve ünlü portreci Emile Blance'dan resim dersleri almıştı..

1927'de 19 yaşındayken, kübist ressam ve heykeltıraş André Lhote'nin akademisine girdi. Hocalarının vasıtasıyla Gertrude Stein, Rene Crevel (sürrealist yazar), Max Jacop (şair), Salvador Dali, Jean Cocteau ve Max Ernst gibi pek çok sanatçıyla tanışma fırsatı buldu. Bir yandan da Dostoyevski, Thomas Hardy, Arthur Rimboud, Sigmund Freud, Marcel Proust, James Joyse, Engels ve Marx gibi pek çok önemli düşünür ve yazarı okudu. (<http://www.wsws.org/articles/2004/aug2004/cart-a23.shtml>)

Lhote'nun tutkusu kübizmin gerçeklik anlayışını klasik sanatsal formlarla birleştirmektir. Poussin ve David'in Fransız klasik geleneğini modernizmle ilişkilendirmeye çalıştı. Lhote öğrencilerini klasik sanatlar çalışmalarını için Louvre'a götürürken, bir yandan da çağdaş sanatlar için Paris'in önemli galerilerini gezdiriyordu. Henri'nin modern sanatlara ilgisi, Jan Van Eyck, Paolo Uccello, Masaccio ve Piero della Francesca gibi rönesansın büyük ustalarına hayranlığıyla birleşti. Bresson için Lhote fotoğraf makinesi kullanmadan, ona ilk fotoğraf derslerini vermiş hocasıydı. (http://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Cartier-Bresson)

Henri bir taraftan Lhote'nun akademisine devam ederken, bir yandan da sürrealistlerin gittiği kafelere takılmaya başladı. Bu akım iki savaş arası dönemde, dadaizmden etkilenerek doğdu. Sürrealizm, dada kadar olmasa da muhalif bir akımdır. 1924 yılında akımın en önemli sözcüsü şair ve eleştirmen Andre Breton sürrealist manifestoyu yayınladı. Breton'a göre sürrealizm deneyimin bilinç ve bilinç üstü alanlarını güçlü bir şekilde yeniden bir araya getirmenin bir aracıdır. Böylece rüya ve fantezi dünyası, günlük hayatın sürdüğü rasyonel dünyayla "mutlak bir realitede, sürrealitede" kaynaşır. (**Nicolas Pioch** <http://www.ibiblio.org/wm/paint/glo/surrealism/>)

Breton 1920'lerde komünist parti üyesi olmuş daha sonra Stalin'in yönetimine ters düşerek partiden ayrılmış sol görüşlü bir yazardır. Yaratıcı sanatın burjuva otoritesinin tüm formlarına meydan okuması gerektiğine inanıyordu. Bu

devrimci kavramlar Bresson'un da içerisinde bulunduğu sürrealisme bağlı gençleri derinden etkiledi. Daha sonraki bir söyleşisinde Bresson şöyle der:

“ Beni etkileyen sürrealist resim değildi, daha çok Breton'un kavramlarıydı. Beni tatmin eden spontane ifadenin ve sezginin rolüydü, her şeyden öte başkaldırıydı, sanatta ve hayatta.”
(<http://www.wsws.org/articles/2004/aug2004/cart-a23.shtml>)

Bresson içinde bulunduğu politik ve kültürel alanda düşünsel olarak olgunlaşmıştı. Teorik ve kavramsal olarak eriştiği noktayı dışa vuracak sanatsal yaratıcılığı, resimde sergileyemedi. İlk denemeleri düş kırıklığıydı ve pek çok ilk dönem eserini yok etti.

Henri 928-29 arası Cambridge Üniversitesi'nde İngiliz sanatı ve edebiyatı okudu. Daha sonra Paris yakınlarındaki Bourget'te bir yıl askerlik hizmeti yaptı.

1931 yılında Joseph Conrad'ın “Karanlığın Kalbi” adlı kitabını okuduktan sonra, Fransa'nın Afrika kolonilerinden Fildişi Sahilleri'ne hayatının ilk büyük macerasını yaşamaya gitti. Şöyle yazmıştı:

“Lhote'nin stüdyosunu terk ettim çünkü sistematik bir ruh içerisine girmek istemiyordum. Resim çizmek ve dünyayı değiştirmek benim için her şeyden önemliydi.”
(http://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Cartier-Bresson)

Fildişi sahillerindeki hayatını avcılık yaparak ve avladıklarını satarak geçirdi. Buraya yanında portatif bir fotoğraf makinesi getirmişti. Gerçek anlamda ilk fotoğraflarını çekti. Ancak sıtmaya yakalanması sonucu bu ilk macerası sona erdi.

Fransa'ya döndü, burada iyileşebilmek için bir süre Marsilya'da kaldı. Afrika'da çektiği fotoğrafları bastırmıştı, ancak tropik hava koşulları nedeniyle çok azı sağlam kalmıştı. Daha sonra kendini sokaklara attı. Fransa, İspanya, Macaristan, İtalya, Polonya ve Almanya'da insanların hayatlarını görüntüledi. Bresson yapay ışığa, flaşa dahil karşıydı. Objesiyle arasına hiçbir şey sokmadı.

Fotoğraflarını karanlık odada değil fotoğraf makinesinde yaratmaktan yanaydı, ona göre fotoğraf kesilmemelidir, ya tam olarak basılmalı ya da hiç basılmamalıdır.

İlk fotoğrafları önce New York'ta Julien Lévy galerisinde ve sonra Madrid'te Ateneo Club'ta sergilendi. Charles Peignot da bu fotoğrafları Arts et Métiers Graphiques'te yayınladı.

(http://www.elhalo.com.ar/biografias/bresson/bresson_index.html)

1933 yılında etnografik bir proje kapsamında Meksika'ya gitti. Burada bir yıl kaldı. Meksika'lı sol aydınlarla ve sanatçılarla ilişkiler kurdu. İnsanları ve sokakları fotoğrafladı. Meksika'lı ünlü fotoğrafçı Miguel Alvarez Bravo ile bir sergiyi paylaştı.

1935 yılında New York'a gitti. Burada ilk New York fotoğraflarını çekti. Bir yandan da Paul Strand'ın yanında ilk sinema denemelerini yapma fırsatı buldu. Fransa'ya döndüğünde Fransız yönetmen Jean Renoir'ın yanında çalışmaya başladı. Renoir'ın “ Un parti de campagne” (Kırda Bir Gün) adlı filminde 2. yönetmen yardımcılığı yaptı, hatta küçük de bir rolde oynadı. 1936-39 yılları arasında Renoir'ın yanında çalışmaya devam etti. Bir yandan da komünist gazete Ce Soir için foto-muhabirlik yapıyordu. 1934 yılında tanıştığı iki göçmen Capa ve Chim ile Alliance Ajansla da iş yapıyorlardı.

1937 yılında Javalı dansçı Ranta Mohini ile evlendi. Aynı yıl, Cumhuriyetçi İspanya'nın hastaneleriyle ilgili “victoire de la vie”, (Hayata Dönüş) ve “L'Espagne Vivra” (İspanya Yaşayacak) adlı iki belgesel film yaptı. Daha sonra Kral VI. George'un taç giyme törenini görüntüledi ve bu çalışması Regards'da yayınlandı. Tüm diğer muhabirler kralı görüntülemeye çalışırken o kamerasını kralı görmeye gelen kalabalıklara yöneltmişti. (http://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Cartier-Bresson)

1939 yılında yine Renoir'ın yönettiği “La regle du jeu”, (Oyunun Kuralı), adlı Fransız burjuvasını eleştiren filmde yönetmen yardımcılığı yaptı. Aynı yıl Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın başlangıcıydı. Henri orduya katıldı. Ancak 1940 yılı haziranında Naziler tarafından yakalandı ve bir çalışma kampına gönderildi. Burada yaklaşık 3 yıl geçirmek zorunda kaldı. İki kez kaçmayı denedi ama başaramadı ancak üçüncü denemesinde kaçabildi. Fransa'ya döndü ve Nazi karşıtı direnişe katıldı. II. Dünya Savaşı'nı ve Paris'in kurtuluşunu görüntüledi. Bir yandan

da George Braque, Henri Matisse ve Pierre Bonnard gibi ünlülerin portrelerini çekti

1945 yılında Amerikan Savaş Enformasyon Ofisi için geri dönen Fransız savaş esirlerini ve göçmenleri konu alan “Le Retour” , (Geri Dönüş) adlı belgeseli yaptı.

Savaş sonunda Amerika’da Henri’nin öldüğüne dair bir söylenti yayılmıştı. Bunun üzerine New York Modern Sanatlar Müzesi onu anmak için bir sergi hazırlığına girişti. 1946’da Henri’nin hayatta olduğu öğrenilince, New York’a serginin hazırlanışına davet edildi.1947 yılında sergi açıldı ve Modern Sanatlar Müzesi, Bresson’un çalışmalarını konu alan ilk kitabı “Henri Cartier-Bresson’un Fotoğrafları” ismiyle ve Lincoln Kirstein ve Beaumont Newhall’ın metinleriyle yayınladı.

Aynı yılın baharı Magnum’un doğumuna sahne oldu.

3.1 c- GEORGE RODGER

1008 ‘de Hale, Cheshire’da Presbiteryen İskoç kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası George Frederick Erc Rodger denizcilik ve Lancashire pamuk ticaretiyle uğraşıyordu. (Miller, 1998: 33)

1921-25 yılları arasında St.Bees College’da okudu. 18 yaşında İngiliz Ticaret Filosunda işe girdi, 19 yaşına geldiğinde dünyayı iki kez dolaşmış ama henüz Londra’yı görmemişti.(magnumphotos.com)

George’un ilk hevesi yazar olmaktı, 1928 yılında Baltimore Sun’a Assam Bahçeleriyle ilgili yazdığı bir hikayeyi de satmayı başardı. Ancak hikayesiyle birlikte yayınladıkları ilüstrasyonlar George’u kızdırmıştı; ormanda yolunu kesen yılanlarla çevrelenmiş bir halde, absürt bir şekilde resmedilmişti. Bunun üzerine bir dahaki çalışmalarını kendisi görüntüleyebilmek için bir fotoğraf makinesi edindi.(Miller,1998:34)

Depresyon yıllarıydı, George yeni yazdıklarını bastırma imkanı bulamadı. Bu zorlu yılları Amerika’nın dört bir yanında makinistlikten çiftçiliğe çeşitli işler yaparak geçirdi.1936 yılında İngiltere’ye geri döndü ve hayatının geri kalanının seyrini belirleyen işe girdi:

“Geri döndüğümde ne yapacağımı merak eder durumdaydım ve BBC'nin fotoğrafçı aradığına dair bir ilan gördüm. Altı yedi fotoğrafımdan bir portfolyo hazırladım, tüm hayretime ve mahçubiyetime (çünkü fotoğrafçılık konusunda pek bir şey bilmiyordum) karşın beni işe kabul ettiler. Bana içerisinde nasıl çalıştırılacaklarını dahi bilmediğim bir yığın ışığın ve filmi nasıl takacağıma dair bile fikrim olmayan bir plate kameranın olduğu bir stüdyo verdiler. Tanrıya şükürler şans eseri yanıma o günlerin iyi okulu Bloomsburg School Of Photography mezunu bir kıızı asistan olarak vermişlerdi ve o biraz olsun bu aletlerden anlıyordu. BBC kapandıktan sonra geç saatlere kadar iş yerinde kalıyorduk ve stüdyoda birbirimizin fotoğraflarını çekerek deneyler yapıyorduk. Bu sayede ışık, pozlama, zaman, ısı gibi konularda bir standart geliştirmeyi başardım. BBC'nin The Listener dergisi için konukların fotoğraflarını çekiyordum. İşte bu fotoğrafçılığa başlayışımdır.(Miller. 1998 :34)

1936-38 yılları arasında BBC için çalışan Rodger daha sonra fotoğraf departmanının kapanması üzerine işsiz kaldı ve Black Star ajansına girdi.

Black Star 1935 yılında, Hitler Almanyası'ndan kaçan Kurt Safranski, Kurt Kornfeld ve Ernest Mayer tarafından New York'ta kurulmuştu.(RysenUniversity) Bir fotoğraf ajansı olarak aralarında New York Times'in da bulunduğu gazetelere kitap yayıncılarına, sanayi ve reklam sektörüne fotoğraf servisi yapıyorlardı. Ancak bu müşterilerin en karlı ve prestijli olanı Life dergisiydi.(Oral,2000:75)

Rodger'ın fotoğrafları Tatler, Sketch, Bystander ve Illustrated London News'ta yayınlandı.(magnumphotos.com). Ancak Rodger'ın fotoğrafçılık kariyeri Picture Post'ta sekiz sayfa yayınlanan Blitz³ fotoğraflarıyla değişti(Miller,1998;35) Bu fotoğraflar Life dergisinin editörlerinin ilgisini çekti ve böylece 1939'dan 1945'e dek sürecek olan Life'in savaş muhabirliği işine başlamış oldu.

---

³ Blitz : ikinci dünya savaşında alman hava filosunun Londra üstüne yaptığı bombardımana takılan isim

Rodger Londra'daki Blitz işinden sonra ilk olarak 1940 yılının sonuna doğru Afrika'ya De Gaulle'un bağımsız güçlerinin İtalyanlara karşı verdiği mücadeleyi görüntülemek üzere yola çıktı. Bir iki hafta sonra geri dönmeyi planlıyordu ancak eve dönmesi iki yılını alacaktı.(Miller,1998;35)

Öncelike Fransız Kamerun'una inen Rodger buradan kara yoluyla 4000 mil yol yaparak Çad ve Kufra Vahası-Libya'da bulunan De Gaulle'un güçlerine ulaştı. Oradan sonra da Eritre, Sudan, Ethopya, Suriye, Mısır, İran, ve Ürdün'ün aralarında bulunduğu pek çok Afrika ve Orta Doğu ülkesinde müttefik güçlerin mücadelelerini görüntüledi.(<http://www.photo.fr>).

1942 yılında Kahire'deyken Life'tan aldığı bir telgraf üzerine Rangun-Birmanya'ya geçti. Burada çalışmaya öncelikle Japonlar'a karşı Çinliler'in yanında savaşan gönüllü Amerikan hava birliği (Flying Tigers)'ı görüntüleyerek başladı. Hindicini'ndeki mücadelenin çok farklı yönlerini kaydetti; tren yoları, önemli geçitler, tropikal ormanlardaki mücadele. Hatta Burma-Çin yolunu görüntülerken Ching Kai-Shek⁴ ve eşiyle de tanışma fırsatı oldu. Burma ikiye bölünmüştü, Amerikan ve İngiliz güçleri geri çekiliyordu. Rodger da diğer muhabirlerle birlikte ülkeyi terk etmek zorundaydı, hatta yolun 300 millik bir kısmını yayan geçmek zorunda kalmışlardı. Sonunda Kalküta trenine ulaşmış ve ülkeyi terk edebilmişlerdi. Kalküta'da Life'dan aldığı bir telgraf üzerine New York'a gitti.(Miller,1998;36-37).

Bu arada Life'da 78 tane fotoğrafı yayınlanmıştı ve Rodger'ı fark ettiğinde çok şaşkırtan bir üne kavuşmuştu. Hatta Life yönetimi tarafından önemli reklamcılarla görüşme yapması talep edilmişti. Utangaç bir insan olan Rodger için bu dayanılmaz bir durumdu.

En sonunda Life yönetimini uzun süredir kız arkadaşı olan Cicely ile evlenmek amaçlı Londra'ya dönmesi için ikna etmeyi başardı. 1943 ağustosuna kadar evinde kaldı.

Tekrar savaşa bu defa Salerno-İtalya'da döndü. Napoli'de bir başka Life muhabiriyle tanışacaktı. Aslında her iki muhabirde birbirlerinin işlerinden haberdardılar ama daha önce hiç karşılaşmamışlardı. Bu muhabir daha sonra Magmun'da kader ortaklığı yapacağı Robert Capa'ydı. Birlikte bir adada altı gün

---

⁴ Uzun süre çini yönetmiş daha sonrada komünistlerin yönetimi ele geçirmesi üzerine formosa adasına kaçmış ve bugünkü tayvanın temellerini atmış devlet adamı

geçirdiler ve Capa ona savaş sonrası bir fotoğraf kooperatifi kurma fikrinden söz etti:

“Bu, gelecekte oluşturacağımız bir birliktelik hakkında ilk konuşmamızdı.

O da bende Life'tık ve mutlu değildik. Bu birlikteliğin amacı her türlü Editöryal baskıdan kurtulup kendi istediğimiz konular üzerinde çalışmak ve zaman harcayan gereksiz işleri bizim için yapacak birilerini bulmaktı. O her zaman beni yaşlı keçi diye çağırırdı. Çünkü sanırım ilk tanıştığımızda üç haftadır banyo yapmadan kamp hayatı geçirmiştım ve pek iyi kokmuyordum , daha sonra ismim böyle kaldı. Capa şöyle dedi: “Dinle yaşlı keçi, bugün de yanında önemli değil. Oyunun sonu önemli olan, hala oyuna devam ediyorsan cebinde kaç çip olduğu” o anı çok iyi hatırlıyorum, çok canlı, çok Capa.”(Miller 1998 :38)

Daha sonra Rodger ve Capa'nın yolları Paris'in kurtuluşunda görüşünceye kadar ayrıldı. Rodger önce Kuzey Afrika'ya döndü. Daha sonra önce İngiliz Ordusuyla Normandiya çıkarmasında, ardından aynı yıl içerisinde Paris. Bürüksel ve Holanda'nın kurtuluşlarında bulundu.

Rodger müttefik güçlerin ilerleyişini izlerken hayatının en korkunç deneyimlerinden birini yaşamak zorunda kalacaktı. Bergen-Belsen toplama kampına giren ilk iki muhabirden biri oldu.

“ Bir jipte dört Amerikan askeriyle birlikteydik ve beni derinden etkileyen bu dehşet ortamına ilk girenlerdik. Açlıktan bitmiş bir adamla konuşmaya başladım ve konuşmanın ortasında düşüp öldü. Hemen onun cesedinin fotoğrafını çektim. Etrafta cesetler yatmaktaydı, dört bin kişi kadar. Ben kendimi bu vücutları fotoğrafik kompozisyonlara yerleştirmeye çalışırken bulmuştum. Tanrım dedim bana neler oluyor. Bu çok fazlaydı ve beni çok etkilemişti. Bu durum fotoğraflanmalıydı, çünkü insanlar olanları

bilmeliydi o yüzden fotoğraflamayı bırakmadım. Bir manzara ya da benzer bir şey çeker gibi işimi yapmaya devam ettim, insanları güzel kompozisyonlara soktum ve fotoğrafladım. Ancak aynı zamanda yemin ettim, asla, asla bir daha savaş fotoğrafı çekmeyecektim ve çekmedim. Bu sondu. (Miller,1998;43)

Daha sonra Danimarka'nın kurtuluşunda bulundu ve savaş bitince karısı Cicely ile birlikte bir süre Paris'te kaldı. Burada Afrika'ya dönmenin ve Avrupa'daki savaşın ve Bergen-Belsen'in anılarından kaçmanın planlarını yapıyordu.

Life'taki işinden ayrılan George Rodger 1947 yılında Magnum'a katılması için telgraf aldığı anda karısıyla birlikte Kıbrıs'taki evindeydi.

3.1 d- ROBERT CAPA

André Freidman (Robert Capa) 22 ekim 1913 günü, Yahudi bir terzinin oğlu olarak Budapeşte'de dünyaya geldi. Macaristan'ın, Almanya'nın yanında katılacağı I. Dünya Savaşı'ndan bir yıl önce doğmuştu. Çocukluğu belki de hayatının en önemli kavramı olacak olan savaş olgusu içerisinde geçti.

Savaşın bitişinden birkaç hafta önce, Ocak 1918'de ülkede komünist bir devrim gerçekleşti. Ancak sadece 133 gün süren bu yönetim, Romanya Ordusu'nun da yardımıyla sona erdirildi. Aynı yılın sonbaharında proto-faşist Amiral Hortly yönetimi eline geçirmişti. Birkaç ay içerisinde beş bin solcu idam edildi. Yetmiş bin kadarı da hapse atıldı. Daha sonra "beyaz terör" olarak anılacak bu dönemde, Macaristan sathında pogromlar⁵ organize edildi. Çünkü bu devrimin suçlusu olarak "Yahudi hainler" görülüyordu. Anti-semitist yasalar Yahudilerin üniversitelere girmelerini zorlaştırırken, sağcı grupların da Yahudi öğrencilere saldırıları görülmeye başladı. Macaristan I. Dünya Savaşı'nı kaybeden devletler arasında en büyük nüfus ve toprak kaybı olan ülkeydi. Triaan antlaşmasıyla topraklarının % 70'ini ve nüfusunun %60'ını kaybetti.(Kershaw, 2002:10).

Capa böylesine zor bir dönemde çocukluğunu geçirdi. Gençlik yıllarında, ülkede ve Avrupa'da görülen kamplaşma Capa'yı da içine aldı. Irk ayrımcılığına

---

⁵ planlanmış katliam kıyım (özellikle yahudilere karşı)

uğrayan bir Yahudi genci olarak sol akımlara yakınlık duydu. Pek çok gösteriye katıldı. Değişik kaynaklarda, farklı yorumlansa da Komünist partiyle bir ilişkisi vardı. Bu yüzden 17 yaşındayken gizli polis tarafından tutuklandı. Bir süre sonra nedeni kesin bilinmemekle birlikte, salıverildi ve kardeşi Cornel'in deyişle 17 yaşında siyasi sürgün oldu, bir daha da asla gerçek bir evi olmadı.

Capa 1931 yılında ülkeyi terk edip Berlin'e gitti. Orada, siyaset bilimi okumak için ünlü Deutsche Hochschule Für Politik'e kayıt oldu. Ailesi maddi sıkıntılardan dolayı daha fazla para gönderemeyince, Arkadaşı Eva Besnyö'nün yardımıyla Dephot ajansında karınlık oda asistanı olarak iş buldu. Dephot 1928 yılında Simon Guttamn tarafından gittikçe yaygınlaşan fotoğraflı basına malzeme sağlamak amaçlı kurulmuştu. Capa'nın çalıştığı dönemde aralarında ünlü fotojornalist Felix Man'in de bulunduğu pek çok çalışmanı vardı. Capa 1932 yılında okulu bıraktı ve kendini Dephot'taki işine verdi. Aralarında Man'in de bulunduğu fotoğrafçılara asistanlık yapıyordu. Capa'nın fotoğrafçılık kariyerindeki ilk işi Guttman'dan ödünç aldığı Leica'yla Kopenak'ta "Sovyet Devrimi'nin Anlamı" konulu bir konuşma yapan Trotsky'i fotoğraflamak oldu. Der Welt Spiegel'de tam sayfa yayınlanan fotoğrafın altında yazan isim "Freidman-Dephot"tu. (Kershaw, 2002: 19)

1933 yılında Almanya'da Hitler iktidara geldi. Alman halkına ulusal uyanış ve Almanya'nın kırılan gurunun düzeltilmesi sözünü vermişti. Tabi bunu yaparken de Weimar Cumhuriyeti'nin "pisliklerini" temizlemeye kararlıydı: "Eşcinseller, Komünistler ve Yahudiler". Hitler derhal planlarını uygulamaya koydu, başta komünistler olmak üzere, liberalleri, sosyal demokratları ve diğer zararlı gördüğü insanları tutuklatmaya başladı. Bunun üzerine pek çok kişi Almanya'yı terk etmek zorunda kaldı.

Freidmann da Almanya'yı terk edenler arasındaydı. Kısa süre, ilk önce Viyana'da sonrada Budapeşte'de ailesinin yanında bulundu. Ancak buralarda da durum pek farklı değildi. O dönem pek çok entelektüelin yaptığı gibi Paris'e gitti.

Paris'te yaşam André için oldukça zordu. Pek çok zorunlu göçmen gibi yiyecek bir şey bulmakta dahi zorluk çekiyordu. Genelde zamanını diğer göçmen arkadaşlarıyla bulduğu Montparnasse'teki Cafe du Dome'da geçiriyordu. Burada, bir gün, komünist dergi Regards'da iş bulmayı başarmış, foto muhabirlik yapan,

Polonya göçmeni David Syzmin (Chim)'le tanıştı. Chim aracılığıyla tanışacağı bir diğer isimde, Normandiya'lı üst sınıf bir aileden gelen Henri Cartier-Bresson olacaktır. (Miller,1997: 21).

Özellikle Chim ile Capa arasında benzer bir kaderi paylaşımlarından ötürü çok sıcak bir ilişki doğdu. İkisi de Doğu Avrupa kökenli ve Yahudiydiler. İkisinin de hayatı bu yüzden çok zorlaşmıştı. Bu benzerliklerin yanında karakter olarak çok farklıydılar. Capa, fazlasıyla dışa dönük bir hareket adamıydı, Chim ise içine kapanık, entelektüel bir düşünce adamıydı. Her şeye karşın Bresson, Capa ve Chim arasında doğan dostluk, Magnum'un kuruluşuna giden yolda atılan ilk adım oldu.

Capa'nın hayatına giren bir diğer önemli kişi de Gerda Taro'ydu. Taro Stutgard'da doğdu. Komünist partiyle ilişkilerinden dolayı Nazilerle başı derde girdi ve ilk fırsatta Paris'e kaçtı. Burada bir başka Alman göçmeni Maria Eisner'in sahibi olduğu Alliance fotoğraf ajansında çalışıyordu. Taro, Capa ve Eisner'i tanıştırdı ve Capa da Alliance ile çalışmaya başladı. Bir yandan da Capa ve Taro arasında büyük bir aşk doğmuştu.

André Freidman'ın Robert Capa'ya dönüşmesi konusunda pek çok hikaye vardır ama en ünlüsü John Hersey'in "The Man Who Invented Himself" (kendini icat eden adam) adlı ünlü yazısında anlatılır: Gerda ve André üç kişiden oluşan bir ortaklık kurmaya karar vermişlerdi. Gerda sekreterlik ve pazarlama sorumluluğunu üstlenecek, André de karanlık odada çalışacaktı. İkisi de sözde Fransa'yı ziyaret etmekte olan, zengin, ünlü ve yetenekli (hayal ürünü) Amerikalı fotoğrafçı Robert Capa için çalışıyorlardı. "Üçü" beraber çalışmaya gidiyorlar, Freidman fotoğrafları çekiyor, Gerda satıyor ve fotoğraflar var olmayan Capa adına kredite ediliyordu. Bu Capa çok zengin olduğu için, hiçbir fotoğrafı 150 franktan aşağıya bir Fransız gazetesine satılmıyordu. Bu o zamanlarki normal fiyatın üç katıydı. Bu yalan bir süre sonra Vu'nün editörü Lucien Vogel tarafından ortaya çıkarıldı. Ancak bir sorun yaratmadı ve ikili Vu adına İspanya'ya gönderildi. (<http://www.photo-seminars.com/Fame/capa.htm>)

Bu yıllar Avrupa'nın ideolojik olarak iki büyük kampa ayrıldığı bir dönemdi: Faşistler ve karşıtı , komünist, sosyalist ve liberallerden oluşan zorunlu bir birliktelik.. II. Dünya savaşında son kozlarını paylaşacak bu iki kamp bir savaşta ilk kez İspanya'da karşı karşıya geldi. 1936 yılında General Franco yönetimindeki

ordu, seçilmiş cumhuriyetçi hükümete başkaldırdı. Hitler ve Mussolini, Franco'ya asker ve malzeme yardımı yaparken, ABD, İngiltere, Fransa gibi ülkelerden gelen gönüllüler de Cumhuriyetçilerin safında savaştılar. Ayrıca Stalin'de cumhuriyetçilere bazı yardımlarda bulundu.

Fotojurnalizm tarihinde önemli bir yeri olan bu savaş Capa, Chim ve Bresson tarafından da görüntülendi. Zaten propagandanın öneminin anlaşıldığı bu savaşta, özellikle cumhuriyetçilerin tarafında yer alan entelektüeller tarafından dünya kamuoyunda destek sağlamak için her alanda çalışmalar yapıldı. Picasso ve Miro resimleri ve propaganda afişleriyle, Bresson çektiği iki belgeselle, Capa ve Chim ve Gerda Taro fotoğraflarıyla Lorca da şiirleriyle cumhuriyetçi safta yer aldılar.

Savaş iki açıdan Capa'nın hayatında önemli izler bıraktı. İlk olarak sevgilisi Gerda Taro, cephede çalışırken bir tankın altında ezilerek öldü. İkinci olarak ise bu savaşta çektiği fotoğraflar ona ömür boyu sürececek ilk ününü getirdi. Özellikle Cerro Muriano yakınlarında çektiği, cumhuriyetçi bir askerin vurulduğu anı gösteren fotoğraf "ölüm anı" adıyla bir savaş fotoğrafı ikonuna dönüştü. Meslek hayatının en tanınmış ve en çok tartışılan fotoğrafı oldu. Bu fotoğraf önce Vu'de sonra Paris Soir ve Regards da yayınlandı. Sonunda Life'ta da yayınlandı ve Picture Post Capa'yı İspanya'daki çalışmalarından dolayı "dünyanın en iyi savaş fotoğrafçısı" ilan etti. (Miller, 1997:27-29)

Capa Ocak 1938'de İspanya'yı terk etti ve bir belgesel projesinde çalışmak için Çin'e gitti. Proje Japonya'nın Çin'e açtığı emperyalist savaşı ve Çin'lilerin direnişini konu alıyordu. "The 400 Million" adı belgeselde kamera asistanlığı yapmanın yanı sıra Life içinde savaşı görüntülemişti. Ekim ayında tekrar İspanya'ya dönen Capa, kariyerinin en trajik çalışmalarından birini yapmak zorunda kalacaktı: "Cumhuriyetçilerin son bozgunu". (Kershaw 2002:70-72)

General Franco, zaferini ilan ettikten ve İspanya 36 yıl sürececek faşist yönetimin eline geçtikten birkaç ay sonra asıl büyük savaş başladı. 1 Eylül 1939 günü sabah saat altıda Almanya Polonya'ya girdi. İki gün sonra hem Fransa hem de İngiltere Almanya ile savaşa girmişti. Capa ekim ayında ABD'ye gitti. Burada daha önceden gelmiş olan annesini ve kardeşlerini görme şansı oldu. Amerika'daki vize sorununu çözmek için sahte bir evlilik de yapan Capa, Life ve diğer yayın organları

için ABD ve Meksika’da bazı çalışmalar yaptı. Ama asıl istediği Avrupa’ya geri dönmek ve II. Dünya Savaşı’nı görüntülemektir.

1942 yılında Collier dergisinden aldığı teklifle İngiltere’ye gitti. Burada bir iki foto-röportaj yaptı.1943 yılında Kuzey Afrika’da müttefiklerin ünlü Alman komutan Romel’in birliklerine karşı yürüttüğü mücadeleyi görüntüledi. Oradan İtalya’ya geçen Capa Alman birliklerinin terk etmekte olduğu Napoli’de kendisi gibi İtalya’da Life için çalışmakta olan bir başka fotoğrafçıyla tanıştı. Bu Magnum’un kurucularından olan George Rodger’la ilk karşılaşmaları oldu . Ama Capa için II. Dünya Savaşı’nda yaptığı en önemli iş, ünlü Normandiya çıkartmasını Omaha sahilinde, yani çıkartmanın en kanlı ve zorlu geçtiği alanda, ilk dalga ulaşanlarla birlikte giderek görüntülemesi oldu. Daha sonra bu seçimi yapmasını şöyle açıkladı:

“ Savaş muhabiri, askerden daha çok içki, daha iyi kızlar, daha iyi ücret ve daha büyük bir özgürlüğe sahiptir. Ama oyunun bu noktasında, kendi seçimini yapabilme özgürlüğüne sahip olabilmek, ödeleklik yapmana izin verilmesi ve bu yüzden yargılanmaman, işte bu onun için işkencedir. Savaş muhabirinin hayatı kendi ellerindedir, onu ister bu ata ister diğerine yatırabilir ya da en son anda bile geriye cebine koyabilir. Ben bir kumarbazım, E birliğiyle ilk dalgada gitmeye karar verdim.”(Miller, 1997:40)

Capa çıkarmada 106 kare fotoğraf çekti. Ancak Londra’daki karanlık oda asistanı yanlışlıkla negatifleri gereğinden fazla ısıda kurutmuş ve pek çok görüntünün erimesine yol açmıştı. Geriye ancak 8 kare sağlam kaldı ve bunlarda II. Dünya Savaşı’nın ve savaş fotoğrafı tarihinin unutulmaz kareleri içerisine girdi.(Miller. 1997:40) Ancak bu Capa’nın ikinci dünya savaşında son işi olmadı. Mart 1945’te savaşın son büyük operasyonlarından birinde, Amerikan paraşütçülerine katıldı ve Ren’e indirme hareketini görüntüledi. Ardından Paris’e gitti buradan da Amerika’ya döndü. Paris’te tanıştığı ünlü sinema yıldızı Ingrid Bergman’la yaşadığı kısa ilişki, bir süre Hollywood’ta bulunmasına ve Life için çekimler yapmasına neden oldu. Hep aklında fotoğrafçıların, editörlerin

baskısından kurtulmalarını sağlayacak, kendi negatiflerine sahip olacakları bir oluşum kurmak vardı ve böylece Magnum doğdu.

3.2 MAGNUM'UN DOĞUŞU, İLKELERİ, TARİHİ

“Magnum fotoğrafçı-üyeleri tarafından sahip olunan, geniş çeşitlilik ve farklılıklar ihtiva eden bir fotoğraf kooperatifidir. Güçlü bireysel vizyonlarıyla, Magnum fotoğrafçıları dünyayı kaydeder ve insanları, olayları, toplulukları ve sorunları yorumlar. New York, Paris Londra ve Tokyo'daki dört editöryal ofisi ve 15 alt-ajanstan oluşan ağıyla, Magnum dünya çapında, basına, yayıncılara, reklam sektörüne, galerilere, televizyonlara ve müzelere fotoğraf sağlar.

Magnum kütüphanesi, dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan çalışmalarla günlük yenilenen canlı bir arşivdir. Kütüphane Magnum üyesi fotoğrafçıların tüm çalışmalarına ve üye olmayan bazı özel çalışmalara ev sahipliği yapar. Fiziki kütüphanede yaklaşık 1 milyon civarı basılı ve saydam fotoğraf bulunur.250 bin de online imaj mevcuttur.

Kütüphanede, İspanyol iç savaşından günümüze dünyadaki hemen hemen başat tüm kişi ve olaylarla ilgili imajlar bulunabilir. Dünyanın pek çok ülkesiyle ilgili profiller, toplumlar, olaylar, endüstri, çatışmalar, ilginç yerler , politika ile ilgili çalışmalar halen güncellenmekte. Magnum kütüphanesi, dünyadaki yaşamın tüm yönlerini, farklı vizyonların, bakış açılarının oluşturduğu en büyük belgesel fotoğrafçı topluluğu aracılığıyla yansıtır. Kısacası eğer ikonik bir imaj görmüşseniz ve onu kimin çektiğini ya da nerede bulabileceğinizi bilemediyseniz, muhtemelen Magnum'dan gelmiştir.” (<http://www.magnumphotos.com/>).

Yukarıdaki metin, Magnum Ajansın resmi internet sayfasında, “Magnum Nedir?” sorusuna verdikleri yanıttır. Önceki bölümlerde Magnum’un kurucuları olan dört fotoğrafçının 1947 yılına kadar hayat hikayelerinden bahsettik. Aslında bu hikayeler de bize Magnum’un ne olduğu konusunda çok şey anlatıyor. Bu bölümde ise öncelikle ajansın kuruluş hikayesinden bahsedeceğiz.

Magnum fikri aslında uzun süredir Robert Capa’nın aklında olan bir projeydi. Daha önce bu fikirden diğer fotoğrafçı arkadaşlarına da bahsetmişti. Ancak dünyanın gördüğü en büyük felaketlerden biri olan II. Dünya Savaşı, insanların hayatını darma dağın etmişti. Savaş bittikten sonra, toplumlar bir süre bu travmayı atlarmaya çalıştılar. Buna karşın, özellikle savaştan beklisi de en karlı şekilde ayrılmış ülke olan Amerika’da yeni bir başlangıcın heyecanı seziliyordu. Bu her alanda olduğu gibi dergicilik ve basın sektöründe de görülüyordu. Televizyonun olmadığı bir dönemde insanların görüntüye açlığını giderebilecek en önemli araç fotoğraflardı. Life gibi büyük dergiler, foto muhabirlere dünyanın herhangi bir köşesinden gelebilecek yeni hikayeler için para ödemeye hazırды.

Ancak şartlar her ne kadar foto muhabirler için çok olumlu görünse de bazı büyük sorunlar vardı. Capa’ya göre bir fotojurnalist eğer kendi negatiflerine sahip değilse hiç bir şey değildi. O yüzden ortaya devrim niteliğinde bir fikir attı. Bundan sonra fotoğrafçılar, negatiflerine sahip olmalı, fotoğrafları her yeni kullanımında telif almalıydılar. Çünkü o güne kadar, editörler fotoğraflara para ödedikleri anda, otomatik olarak hem negatiflere, hem yayın, hem de telif haklarına sahip oluyorlardı. Bu yüzden Capa daha o zamanlar bile pek çok ünlü fotoğrafının telifini kaybetmişti ve daha fazla kaybetmek istemiyordu. Capa için bir diğer sorunsal fotoğrafçının editörün istekleri doğrultusunda hareket etmek zorunda olmasıydı. Capa öncelikle kendi seçtiği konular üzerinde çalışmak istiyordu, editörlerin seçtiği konular değil.

İşte bu fikirlerden yola çıkarak Magnum projesini ortaya attı. Herhangi bir kaynakta Magnum’un kurucularına göz atarsanız, önceki bölümlerde bahsettiğimiz dört isme(Capa, Chim, Rodger, Bresson) rastlarsınız, ancak ilk başta durum böyle değildi. 1947 yılının bir bahar günü, New York Modern Sanatlar Müzesinin ikinci katındaki bir restoranda Magnum’un tohumları atıldığında masada bu dördülden

sadece Robert Capa vardı. O gün orada, Capa'nın yanı sıra Life fotoğrafçılarından Bill Vandivart ve karısı Rita ile savaştan önce Alliance Ajansın sahibi olan, Maria Eisner bulunuyordu.

O sırada Bresson, Amerika'da John Malcolm Brinnin ile gerçekleştireceği bir kitap projesi için dolaşmaktaydı. Chim ise savaş sonrası Avrupa'yı fotoğraflıyordu. Rodger karısıyla Kıbrıs'a yerleşmiş, uzun bir Afrika yolculuğu planlamaktaydı.

Magnum, kooperatif şeklinde yapılanacaktı. Savaş sonrası yeniden yapılanma sürecinde pek çok anti-kapitalist, özgürlükçü, sol-kanat idealizmini paylaşan ve kendi hayatlarına hakim olmak talebinde bulunan insan tarafından, ütopyalarını gerçekleştirebilmek için birçok kooperatif projesi hayata geçirilmişti.(miller,1997:50)

O gün masada bulunmayan ama Capa tarafından katılımlarına kesin gözüyle bakılan 3 kişiyle birlikte kooperatifin 5 ortağı oluyordu. Her üye başlangıç masraflarını karşılayabilme için 400'er dolar para koyacaktı. Yapılan her işin %40'ı ajansa kalacak, fotoğrafçı ilk basımdan %30, tekrar yayınlarda ise %50 alacaktı. Rita Vandivart, kocası dolayısıyla bu işlerden anladığı için yıllık 8.000 dolar maaş karşılığında New York ofisinin başkanlığını yapacaktı. Maria Eisner ise, yıllık 4.000 dolar karşılığı, sekreter, kasa ve Paris ofisi başkanlığı işini yapacaktı. Her fotoğrafçınının sorumlu olduğu bir bölge olacaktı. Vandivart ABD'yi almıştı, Chim Avrupa'da çalışacak, Bresson daha önceden geniş deneyimi olan Asya ve uzak Doğu'dan sorumlu olacaktı. Rodger ise Orta Doğu ve Afrika bölgesinde çalışacaktı. Son olarak Capa joker olacaktı ve istediği yerde çalışmakta özgürdü. Birkaç hafta süren bürokratik işlemler ardından, Rita Vandivart, Chim, Rodger ve Bresson'a yeni kurulan Magnum ajansın başkan yardımcıları olduklarına ilişkin birer telgraf gönderdi. Vandivart her birine, birer yıllık sözleşmeleri olduğu, yıl sonunda yapılacak bir toplantıyla hep birlikte durumun değerlendirileceğini yazmıştı. Fotoğrafçılar farklı tepkiler de verseler çalışmaya başladılar.

Özellikle Capa'nın hareket adamı- gerçek fotojurnalist kimliği karşısında, Bresson'un Sürrealist sanatçı kişiliği Magnum'da hala devam eden, gazeteci-sanatçı tartışmasının iki kutbunu oluşturuyordu. Ancak bir sene sonra ajanstan ayrılan bu iki kutuptan biri değil, kendi başına daha rahat çalışacağını düşünen

Vandivart ve eşi Rita oldu. Vandivartların gitmesi üzerine Maria Eisner'e New York ofisine geçmesini ve ajansın başkanı olmasını önerdiler. Eisner öneriyi kabul etti. Ancak Vandivartların gidişi ajansın küçülmesine yola açmıştı. Capa yeni fotoğrafçılar alınması gerekliliğini ortaya koydu. Tüm fotoğrafçıların hem fikir olduğu bir konu vardı, alınacak kişiler hem kişilik hem profesyonallığa hem de siyasi yönden ajansın anlayışına uygun olmalıydı. Bazı doğrular değişse de bugün de Magnum'da yeni bir üye alırken gruba uyumuna çok önem verilmekte.(miller, 1997: 70)

Kuruculardan sonra ilk yeni üyeler İsviçreli Werner Bischof ve Avusturyalı Ernst Haas oldular. Kuruluşunun beşinci yılına ulaştığında ise, Eve Arnold, Burt Glinn, Erich Hartmann, Erich Lessing, Marc Riboud, Denis Stock ve Kryn Taconis Magnum ailesine katılmıştı.

Magnum için 1954 ve 1956 yılları acı olayların seneleri oldu. 1954 yılında, birbirine yakın günlerde Capa, Hindicini'nde mayına basarak, Bischof'ta Peru'da otobüsünün uçuruma yuvarlanması sonucu öldüler. İkisinin de ölüm haberi New York ofisine aynı günde ulaştı. Capa'nın bıraktığı boşluğu doldurmak Chim'e düşmüştü ancak 2 yıl sonra 1956'da, o da Süveyş Kanalında makineli tüfek ateşi sonucu öldü. Bu ölümler Magnum'u çok sarmışsa da ajans yoluna devam etti.

İleriki yıllarda aralarında efsanevi, Eugene Smith, yaşayan en önemli savaş fotoğrafçılarından olan James Nachtwey, ünlü Afgan kızı fotoğrafını çeken Steve McCurry, siyah beyaz fotoğrafın büyük ustalarından Sebastio Salgado ve bir çok başka fotoğrafçı da Magnum'un üyesi oldu ve pek çoğu da hala üye.

Ancak hem Magnum hem de genel olarak fotojurnalizm için değişen koşullar yeni açılımları zorunlu kıldı. Rene Burri'den aktarılacak bir anı bu değişimi en iyi şekilde gerekçelendirmekte: 1957- 1958 gibi erken bir dönemde Burri Yunanistan'da bir proje için bütün gün çalıştıktan sonra Atina Oteli'nin lobisinde dinlenirken bir yandan da filmi kameradan çıkarmaktadır. O sırada lobide açık olan televizyonda haberler vardır ve Burri'nin bütün gün çektiği fotoğrafların daha filmi kameradan çıkarmadan karşısındaki televizyon ekranında olduğunu fark eder. Daha onun görüntüleri uçakla gönderilecektir, yıkanacaktır, basılacaktır ve dağıtılacaktır, ama şimdiden televizyon yüzünden zamanları geçmiştir bile. Bu

Burri için fotojurnalizmin altın günlerinin bittiğini anladığı an olur.(miller,1997: 230)

Tabii ki bu gerçeği sadece Burri fark etmedi ve fotoğrafçılar hayatlarını sürdürebilmek için yeni yollar aramaya başlamak zorunda kaldılar. Şirketlerin yıllıkları için çekim yapmak yeni kazanç yolu oldu yanı sıra reklam fotoğrafçılığı da Magnumcuların yeni mecraları arasına katıldı. Bresson gibi renkli fotoğrafa dahi karşı olan bazı üyeler bu gelişmeleri hoş karşılamasalar da yapacak bir şeyleri yoktu. 1970'ler Life gibi fotoğrafik anlamda bir devin kapanışına sahne oldu. Ayakta kalan pek çok dergide haber dergiciliğinden daha çok magazine kaydılar. Magnum için fotoğraflarını yayınlayacak yeni mecralar lazımdı.

Aslında 1961 yılında Magnum fotoğrafçıları, Kennedy'nin ilk yüz gününü belgeleyen bir çalışma yapmıştı. Bu çalışma daha sonra "Let Us Begin;First 100 Days of Kennedy Administration" adıyla kitap olarak yayınlanmıştı. Böylece yeni kullanılmaya başlayan bu mecra, fotoğrafı haber dergilerinin çıkmaza girmesi üzerine Magnum'un önemli gelir kaynaklarından biri haline geldi. O günden bu güne Magnum'un yayınladığı kitap sayısı yüzü aşmıştır. Bu kitaplar hem bireysel hem de toplu çalışmaları içerebilmektedir. Bunun yanı sıra dünyanın çeşitli yerlerinde pek çok Magnum üyesinin fotoğrafları sergilenmektedir. Ayrıca 90'lı yıllarda "Magnum Eye" dahilinde bazı Magnum üyeleri belgesel videolarda çekmiştir. (Oral, 2000: 104)

Magnum da değişen ve kurumsallaşan bir başka olay da yeni üye alımıyla ilgili düzenlemelerdir. Magnum'da üç çeşit üyelik söz konusudur. Bunlar sırasıyla aday üyelik, yetkisiz (associate) üyelik ve tam üyeliktir. Her yıl Haziran ayının son haftasında New York, Paris ya da Londra'da toplanan Magnum üyeleri, yıllık toplantılarının bir gününü yapılan üyelik başvurularını değerlendirmekle geçirir. Portfolyoların değerlendirilmesi sonucu yapılan oylamada başarılı bulunan fotoğrafçılar aday üye statüsü kazanır. Aday ve ajans arasında bağlayıcı bir yükümlülüğün bulunmadığı bu statü, tarafların birbirini tanıması amaçlıdır. İki yıl süren adaylık süreci sonucunda fotoğrafçıdan yeni bir portfolyo sunması beklenir, başarılı bulunduğu takdirde bu kez yetkisiz üyelik dönemi başlar; bu sürecin başlamasıyla taraflar arasında bağlayıcı hükümler gündeme gelir, fotoğrafçı ajansın tüm kurallarına uymakla yükümlüdür, karşılığında oy hakkı hariç ajansın

olanaklarından faydalanmaya başlar. Bu süreç de iki yıl sürer, sonunda fotoğrafçı yine bir portfolyo sunumu yapar, eğer üyeler tarafından kabul görürse tam üyelik statüsüne yükselir. Kendi isteğiyle ayrılmadığı sürece ömür boyu bu statüye sahip olur.(Oral, 2000: 84)

Bugün Magnum üyeliği dünyanın herhangi bir yerindeki fotojornalistler için gerçek bir prestij konusudur. Ancak yapılan başvuruların pek azı olumlu yanıt alır, Magnum'un bu elitist tavrı eleştirilmekle birlikte belli bir kaliteyi korumak için zorunlu da görülmektedir. Magnum'un 60 yıllık tarihi, kendi değişimleriyle çağa tanıklıklarıdır. Bundan sonraki bölümlerde Magnum'un özel bir coğrafya'ya , Orta Doğu'ya tanıklığını ele alacağız. Magnum'un bugüne kadar üyesi olmuş veya olmakta olan her fotoğrafçının bu bölgede yaptığı tüm çalışmaları ele almanın bir yüksek lisans tezi için imkansızlığı yönünden seçim yapmak zorunda kaldım. Çalışma üç bölüme ayrılıyor. İlki kurucuların Orta Doğusu, burada özellikle Orta Doğu'da önemli çalışmalar yapmış Chim, Rodger ve Capa'nın fotoğraflarına bakacağız. İkinci grup ise Orta Doğulu Magnumcular, Micha Bar Am ve Abbas. Son bölümde ise en genç nesil Magnumculardan iki isim seçtim, Alex Majoli ve Paolo Pellegrin. İnceleyeceğim çalışmaların, hem Orta Doğu'ya Magnum'un tanıklığı yönünde aydınlatıcı olurken, hem de kuruculardan, en genç nesle değişen fotoğrafçılık anlayışı konusunda önemli bilgiler sağlayacağını düşünüyorum.

IV. BÖLÜM

4- MAGNUM GÖZÜYLE ORTA DOĞU'YA BAKIŞ

Buraya kadar, Orta Doğu kavramından, Orta Duğu'nun tarihinden, Batı da bir söylem olarak Doğu'nun nasıl yaratıldığından, fotojurnalizmin doğuşundan, Magnum'un kurucusu olan dört fotoğrafçının 1947 yılına değin hayat hikayelerinden ve Magnum'un doğumundan ve tarihinden, felsefesinden bahsettik. Son bölüm ise tüm bu metinlerin harmanlandığı ve anlam kazandığı bölüm olacak.

Bu bölümde Magnumcu bazı fotoğrafçıların, Orta Doğu'da yaptığı çalışmaları ele alacağız. Magnum'un tarihinde birbirinden önemli 100 kadar fotoğrafçı üyesi oldu. Bu üyelerden önemli sayıda fotoğrafçı bu bölgede bireysel ya da grup çalışmaları yaptılar ve hala da yapmaya devam etmekte. Tüm bu fotoğrafçıların, Orta Doğu'da yaptığı, tüm bu çalışmaları burada ele almak ne mümkün ne de gerekli. Bu yüzden bir seçim yapmak zorunluluğu doğdu. Bu seçimi yaparken, göz önünde bulundurduğum bazı kıstaslar oldu. Öncelikle Magnum'un 60 yıllık tarihini temsil edebilmek amacıyla farklı Magnum nesillerinden seçim yapmaya çalıştım. İkincisi, bölgede kısa süreli bir iş yapmış fotoğrafçılarsa, daha uzun süre burada mesai harcamış olanları tercih ettim. Üçüncüsü, seçimimi fotojurnalizmde gelişen yeni yaklaşımları temsil edebilecek fotoğrafçılardan yapmaya çalıştım.

Sonuç olarak, bu bölümü seçimlerim çerçevesinde üç ana başlığa ayırdım. Birincisi Kurucuların Orta Doğu'su, ikincisi Orta Doğu'lu Magnumcuların Orta Doğu'su ve son olarak da yeni nesil Magnumcuların Orta Doğu'su.

Burada ele aldığım tüm görsel malzemeyi, www.magnumphotos.com adresinde yer alan, magnum'un online arşivinden elde ettim. Metinleriyse bu sayfa da dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan derledim.

Daha önceki bölümlerde de üzerinde durduğum metinlerarasılık (intertextualism) kavramının, sosyal bilimlerde yapılacak herhangi bir çalışma için önemine yeniden değinmek istiyorum. Özellikle bu çalışmada benim açımdan vazgeçilmez bir kavram oldu. Çünkü fotoğrafları sadece, tek tek ele alıp estetik değerleriyle ilgili bir şeyler söylemek, özellikle fotojurnalistik bir çalışma için çok yetersiz bir değerlendirme yöntemidir. Burada kısa bir alıntı yaparak konuyu

açmak istiyorum. Eyüp Özveren Oryantalizm ve fotoğraf ilişkisinden bahsederken şöyle demektedir:

“... pek çok fotoğraf tarihçisinin yaptığı, binlerce fotoğrafı önce bağlamlarından soyutlayarak, daha sonra konu, fotoğrafçı(auteur), fotoğraf tipi(genre) gibi kstaslarla sınıflandırarak, bir iletişim aracı olarak fotoğrafın çeşitli tarihlerini icat etmektir. Auguste Salzman adlı Kudüslü fotoğrafçının bir sanatçı olarak yıllar sonra yeniden keşfini değerlendiren bir eleştirmen, onu sanatçı yapmak uğruna içinde yetişip çalıştığı tarihsel ortamdan koparmanın ya da onu estetik arayışlara ses veren bir fotoğrafını içinde yer aldığı diziden ayırıp tek başına ele almanın, fotoğrafın tarihini tahrip etmek anlamına geldiğini savunur.” (Özveren, 2000: 58)

O yüzden önceki bölümlerde birçok farklı konu üzerinde durarak şimdi ele alacağımız fotoğrafları okumaya yardımcı olacak metinler sağlamaya çalıştım. Örneğin 1948 yılında Tel Aviv Müzesi’nde İsrail Devleti’nin kuruluş deklarasyonuna şahit olan ve fotoğraflarıyla bu tanıklığı bizlere aktaran Robert Capa’nın, Yahudi bir terzinin oğlu olarak Budapeşte’de başlayan, sürgünlerle ve göçlerle devam eden hayat hikayesini bilmek, bu fotoğrafların ne anlatmak istediği, içeriğine dahil olan ve **olmayanların**, bakış açısının ve çerçevenin ne anlama geldiği konusunda bize bir şeyler söyleyebilir.

İşin yöntembilimsel ve biraz da felsefi boyutuna girmişken, fotoğrafları anlamlandırma ve alımla süreçlerinde, çalışmaya faydalı olabileceğini düşündüğüm başka bazı kavramlardan da söz edeceğim.

Bu çalışmada, fotoğrafçıların, yazarın ve okuyucunun konumuna ilişkin tespitler yaparken metinlerarasılık kavramında olduğu gibi, “kültürel çalışmalardan” bazı kavramları ödünç aldım. Başından beri her bir fotoğrafı bir metin ve fotoğraflar bütünü de başka bir metin olarak görüyorum. Burada üzerinde durulması gereken nokta bu metinlerin nasıl anlamlandırıldığı. Bu konuda Ayşe İnal’ın Haberi Okumak adlı çalışmasına başvurmak doğru olacaktır:

“Anlamlandırma sürekli ve anlık pratiklere ilişkin bir sorun olarak ele alındığında, bir metnin, sabit, herkesin üzerinde uzlaşacağı tek bir anlamlandırma biçimi olduğunu kabul etmek de olanaksız hale gelir. Her metin farklı okuma biçimlerini bir “olasılık” olarak taşır. Metin ve okuyucu arasında metnin tek yönlü belirleyiciliğine dayanan herhangi bir “etki” kavramsallaştırması olanaksız hale gelir. Yapısalcı dilbilim, metinlerin ortak yapısal özellikleri üzerinde dururken, post yapısalcılık, her metnin farklılıklarının önemini vurgulamış, metni oluşturanın benzerlikler değil, farklılıklar olduğunu altını çizmiştir. Bu yaklaşım içinde metnin yazarı da , dil ve söylemler içinde oluşan bir özne olarak ele alırken, metni okuyan her kimse, kendi dilsel (özne) konumundan metni yeniden üreterek alımlamaktadır. İki ayrı kişinin, aynı metinden aynı anlamları çıkaracaklarını hiçbir şey garanti edemez. Daha da ötesi, aynı kişinin, farklı ortamlarda, aynı metni, aynı anlamlandırma biçimi ile okuyacağını hiçbir garantisi yoktur.”(İnal, 1996: 155)

Hele bir de farklı iletişim araçlarının semiyotik özelliklerinin metni çözümleme sürecinde önemi düşünüldüğünde, fotoğrafik metinler, fotoğrafın doğası gereği, açık ve çok anlamlı oluşu göz ardı edilemez.

Sonuç olarak, tüm bu tespitler ışığında, önceki bölümlerde oluşturduğum bağlamı da arkama alarak, Magnum’un Orta Doğu fotoğraflarını irdelemeye geçiyorum. Tabii ki bunlar benim okumalarım ve yorumlarım, tıpkı Magnum Orta Doğu fotoğraflarının, Orta Doğu’nun onlara göre yorumları olduğu gibi.

4.1. KURUCULARIN ORTA DOĞU’SU

Bu bölümde Magnum kurucusu 4 isimden üçünün çalışmalarını inceleyeceğim. Sadece Bresson’u bu bölüme dahil etmedim. Çünkü uzun fotoğrafçılık hayatı boyunca, diğer üç kurucuyla karşılaştırıldığında, Orta Doğu’da çok fazla çalışma yapmamıştır.

4.1 a- CAPA ve ORTA DOĞU

“1948 yılında İsrail’de çatışmaların patlak vermesiyle, Capa bu ülkeye, olan bitene tanık olmak ve Devletin kuruluş deklarasyonunu ve kurtuluş savaşını fotoğraflamak üzere geldi. Sonraki iki yıl Capa, göç dalgalarını, transit kampları ve yeni doğmuş İsrail devletinin yüz yüze kaldığı derin belirsizliği görüntülemek için birkaç defa daha İsrail’i ziyaret etti. Capa’nın, savaşların fotoğrafçısı ününe karşın, bu fotoğraflar konuya duyduğu yakınlık, samimiyet ve sıcaklığı temsil ederler. Burada sunulan görüntüler, Capa’nın daha önceki çalışmalarına göre çok daha samimi ve yakındırlar. Beklide, çünkü kendisi Macaristan’dan Berlin’e ve Paris’e kaçmak zorunda kaldığı için, gezgin, sürülmüş ve umutsuz Yahudi diasporasının bir sembolüdür.” (<http://www.magnumphotos.com>)

Yukarıdaki metin, Capa’nın “Photographs from Israil, 1948-1951”, (İsrail’den Fotoğraflar 1948-1951) adlı kitabının, Magnum’un internet sayfasındaki tanıtımından alınmıştır. Çalışma denildiği gibi üç yıllık bir süre içerisinde farklı defalar, İsrail’i ziyaret ederek gerçekleştirilmiştir. İnternet sayfasında bu çalışmadan 42 kare fotoğraf yer almakta.

Capa, ilk kez Tel Aviv’e 8 Mayıs 1948 tarihinde, yani önceden ilan edilmiş tarihe göre Filistin’deki İngiliz mandasının bitimine ve aynı gün içinde ilan edilecek olan İsrail devletinin kuruluşuna 6 gün kala, Illustrated adına gelişmeleri görüntülemek için geldi.(Miller, 1997:62)

Öncelikle , Tel Aviv Müzesinde Ben Gurion’un İsrail devletini ilan edişini görüntüledi, ardından, Araplarla-Yahudiler arasında başlayan savaşı görüntülemek için birkaç batılı fotoğrafçıyla birlikte, Negev çölüne geçtiler. Son olarak da İsrail tarihinde önemli bir yeri olan Altalena olayını görüntüledi:

Fotoğraf 2- Robert Capa, Altalena'nın bombalanması, 1948

Yahudilerle Araplar arasında Birleşmiş Milletlerin girişimiyle ateşkes sağlandığı bir sırada, Amerikalı zengin Yahudiler tarafından, Irgun'a destek olmak amacıyla, silah ve 900 kadar gönüllü gönderilmişti. Irgun, aşırı sağcı terörist bir gruptu ve daha önce de İngilizlere ve Araplara karşı yaptığı saldırılarla adlarını duyurmuşlardı. "Altalena" adlı gemiyi, Kfar Vitkin sahiline yanaştırmak istediler. Ancak, Ben-Gurion hükümeti buna karşı çıktı ve böyle bir durumda geminin püskürtüleceğini ilan etti. Buna rağmen, Irgun militanlarının bu uyarıyı dinlememesi ve gemiyi yanaştırmaya çalışmaları, daha sonra İsrail ordusuna dönüşecek olan, Ben-Gurion'a sadık Haganah askerlerinin müdahalesine yol açtı. Bu arada olayları, otelin balkonundan izleyen Capa ve diğer muhabirler, ilk Irgun grubunun gemiden sahile doğru yaklaşması üzerine, hemen sahile olayları görüntülemeye koşular.

Yüz yüze gelen Irgun ve Haganah birlikleri arasında Ben-Gurion'un emriyle çatışma başladı. Irgun militanları ya öldürüldü ya da ele geçirildi. Ben-Gurion isyanın sembolü olan Altalena'nın da tahrip edilmesini emretmişti. Böylece gemi de bombalandı, özellikle cephanenin de ateş almasıyla gemide bulunanlar atlamaya başladılar.

Capa olan bitenleri görüntülerken, birden kasıklarında büyük bir acı hissetti. Onca zorlu savaştan sonra, ilk kez bir mermi Capa'yı bulmuştu. İlk anda genital organlarının gittiğini düşünen Capa, daha sonra küçük bir sıyrıkla bu olayı atlattığını anladı. Hemen oteline döndü ve ilk uçakla Paris'e gitti.(Kershaw, 2002:206-207).

Ocak 1949'da ilk Arap-İsrail savaşı sona ermişti. Irwin Shaw, New Yorker için savaş sonrası durumu anlatan bir inceleme yazı hazırlamayı planlıyordu. Capa , yazarı birlikte bir kitap projesi için ikna etti:"Report on Israil".

Tel Aviv'e İsrail'in ilk kuruluş yıl dönümünü de görüntüleyebilmek için Mayıs başı ulaştılar. Önce Cumhurbaşkanı Chaim Weizmann'ı ve İsrail parlamentosu, Knesset'in bir oturumunu ele aldılar. Shaw yazıları yazarken, Capa'da fotoğrafları çekiyordu.

Capa kitabın yanı sıra, Illustrated dergisi içinde çalışıyordu. 27 Ağustos sayısı için yaptığı haberde şöyle not düşmüştü:

"İsrail, bugün bir insanın yaşayabileceği, en zorlu ve sert yer. Ancak bu yer, geceleri genç insanların şarkılarının duyulduğu, hatta yaşlıların bile, kendilerini bekleyen aydınlık gelecekte konuştuğu bir yer."

Capa'nın 1948 Temmuz'unda İsrail'i terk ettiğinden ikinci ziyaretine değin ülkede çok şey değişmişti. Capa'nın biyografisini yazan Alex Kershaw bu konuda şöyle diyor:

" Arada geçen aylarda, İsrail, derme çatma bir yapıdan, yeni bir ülke inşa etmeye koyulmuş yüz binlerce genç sosyaliste yuva olmuştu. Onlar Capa'ya, 1936 yazında Barselona'da, faşizm yeni ve demokratik bir ülke kurma hayallerini yıkmadan önce tanıdığı idealistleri hatırlatıyordu." (kershaw 2002: 211)

Fotoğraf 3- Robert Capa, Kudüs yakınları, 1949

Fotoğraf 3’de Kudüs yakınlarında, yeni bir üzüm bağı oluşturmaya koyulmuş, Fransız göçmeni genç bir Yahudi görüntülenmiş. Capa’nın bu seride benzer başka fotoğrafları da var. Bu fotoğraflar, yukarıda Antelana olayından bahsederken gördüğümüz örnek fotoğraftan daha farklı bir anlatıma sahip. Antelana olayıyla ilgili çalışma klasik bir aksiyon- hareket fotoğrafı, oysa bu ve benzeri çalışmalar daha derin bir anlam içeriyor. Capa’nın bu fotoğraflardaki epik anlatımı, yüceltilen bir eylemi, elleriyle vatan yaratma sürecini vurguluyor.

Kompozisyondaki, sadelik, yalnız insan ve toprak arasında yaşanan bir eylemin konu edilmesi anlatıma güç katıyor. Daha önce de yaptığımız alıntılarda da bahsettiğimiz gibi Capa’nın burada çektiği fotoğraflar daha önceki çalışmaların çok farklı bir sıcaklığı, konuya duyduğu yakınlığı yansıtıyor.

Capa önceki çalışmalarıyla daha çok hareket adamı olarak tanınırdı. Onu D-Day’de Omaha Sahiline, ilk ulaşan birlikte görmek ya da hava indirme tugaylarıyla paraşütle atlarken bulmak doğaldı. Bunun sonucu olarak Capa’ya getirilen en önemli eleştirilerden biriside, kompozisyonlarında ki özensizlikti. Hem bu konuyu

açmak hem de İsrail’de çektiği fotoğrafların farklılığını vurgulayabilmek açısından, Magnum’un bir başka önemli Fotoğrafçısı Eve Arnold’un Capa’yla ilgili bir anısına değinmek doğru olacaktır.

Arnold, Capa’yı “fotoğrafik üniversitesi” olarak tanımlardı. Saatlerini onun kontaklarını imaj, imaj inceleyerek geçirirdi. Gerisini, Magnum kitabındaki anlatımından alıntılıyorum:

“ ilk başta şaşırılmışım: fotoğraflar, düzenli bir şekilde iyi dizayn edilmemişti, ne Ernst Haas’ın yaptığı gibi imajı ısrarlı bir takibi(yani hareketten önce başlamak, hareketin zirve noktasına değin izlemek ve sonra gittikçe inceltip bitirmek) ne de Bressson gibi, tek, formal ve belirleyici bir kareyle işi tamamlamak vardı. Konunun özünü yakalıyordu ama bunu kendince bir yolla yapıyordu. Daha sonra 1950’de New Yorker yazarı Janet Flanner ile karşılaşınca kadar onun çalışmalarını anlamamıştım. O, bana bu konudaki doğru perspektifi sağladı. Magnum fotoğrafçısı olduğuma göre, onun arkadaşı Robert Capa’yı tanıyor olmalıydım. Bana ateşli bir şekilde, onun cesaretinden, zekasından ve dünya olaylarından anlayışından bahsetti. O konuştu ve ben dinledim. Benim sessiz kaldığımı görünce meraklandı. Bende ağızımdan, Capa’nın fotoğraflarının güzel dizayn edilmediğini kaçırardım. Yüzüme sevecen bir şekilde baktı ve tatlım, tarih de pek güzel dizayn edilmemiştir dedi. Onun çalışmalarının gücünün, orada olmak, aksiyonun içinde bulunmaktan geldiğini anladım. Yeni bakış alanları açıyordu. İyi gazetecilik, mesajı, etkili ve yakından yansıtabilmektir. O da bir fotoğrafın özünün bu olduğunun farkındaydı, ille de form değildi en önemli şey.” (miller ,1997:83)

Capa, İsrail’de kendi hakkındaki bu yargıdan farklı bir çalışma yürüttü. Kendi deyimiyle bu onun bireysel savaşıydı.

Ele aldığı bir başka konu yeni göçmenlerin gelişi ve ülkeye yerleştiriliş aşamalarıydı. Gemilerle gelen göçmenler, öncelikle, sağlık muayeneleri yapılmak

ve kayıt edilmek üzere, transit kamplara alınıyorlardı. Buradan, değişik şehirlere, çalışma kamplarına, yerleşkelere ya da yaşlı ve hasta evlerine gönderilebiliyorlardı.

Fotoğraf 4’de, Türkiye, Tunus ve Doğu Avrupa’dan gelen göçmenler görülüyor. Capa Haifa limanında her gün binlercesinin gelişini fotoğraflamıştı. Bu fotoğraflara bütün olarak bakıldığında, görülen şey, özellikle Avrupa’da bir türlü kendine yaşayacak huzurlu bir yer bulamayan bu insanların, kendilerine bir vatan yaratmak için çıktıkları zorlu yolculuk, bu yeni topraklarda verdikleri mücadele. Bu fotoğrafta da insanların yüzündeki umut ve mutluluğa, belirsizliğin verdiği endişe de eşlik ediyor.

Fotoğraf 4- Robert Capa , Göçmen gemisi, Haifa, 1949

Capa Yahudilerin İsrail’deki yeni hayatını pek çok farklı yönüyle ele almış, yeni devletin kuruluş aşamasını belgelemiştir. Ancak bu fotoğraflarda Orta Doğu tarihiyle ilgili bir çalışma açısından çok önemli bir eksiklik göze çarpıyor;bu fotoğraflarda Araplar yok.

Magnum sayfasında yer alan 42 kare fotoğrafın içerisinde, Knesset'ten görüntüler, göçmenlerin hayat şartları, hatta eğlenceleri, Yahudileri kapsayan bazı politik olaylar, bazı çatışma alanları, Yahudi askerler yer alıyor ancak, sadece bir karede görülen oy veren bir bedevi kadını(o da İsrail seçimlerinde oy verdiği göre, İsrail vatandaşı olmalı) haricinde hiçbir Arap fotoğrafı yok.

Akla hemen Eyüp Özveren'in şu cümlesi geliyor: "alışılmış varsayımın aksine, çekilmemiş fotoğrafların tarihi, şimdiye değin vurgulanmış olan çekilmiş fotoğrafların tarihi kadar önemlidir" (Özveren, 2000: 41).

Oysa 1948-1950 yılları arası dönemde, yüz binlerce Arap evlerini zorla terk etmek zorunda bırakıldı. Bu fotoğraflarda boş toprakları işleyen, boş arazilere yeni yerleşimler kuran insanlar görülüyor. Bir anlamda siyonizmin ünlü sloganı "topraksız halkın, halksız toprağa yerleşmesi" görselleştirilmiş.

Capa'nın Martha Gellhorn'a bir keresinde şöyle diyor: "bir savaşta ya birinden nefret etmeli ya da birini sevmelisin, bir pozisyonun olmalı yoksa olan bitene dayanamazsın."(kershaw,2000: 224). Capa'nın doğal olarak sevdiği tarafı bu fotoğraflarda görmek çok kolay. Bu eleştiriyi, diğer iki kurucunun çalışmalarını inceledikten sonra tekrar ele alacağım. Ancak burada yine Capa'nın anlatımını tamamladığını düşündüğüm son bir kareyi daha irdelemek istiyorum.

Fotoğraf 5'te bir kibbutz'u korumak için cepheye hareket eden, Haganah birlikleri görülüyor. Tüm eleştiriler bir yana, eğer Yahudi tarihi bütün olarak ele alınırsa, Capa'nın bu karesi bana Tevrat'tan bir parçayı çağrıştırıyor. Musa'nın peşinden Mısır'ı terk edip, 40 yıl çöllerde gezinen Yahudi kavimleri hikayesini. Capa'nın da bu 3 yıllık sürede yaptığı, İsrail oğullarının yeni bir serüvenini, büyük bir yetenekle görüntülemek oldu.

Fotoğraf 5- Robert Capa, merkez cephe, İsrail, 1948

4.1 b- CHİM ve ORTA DOĞU

“ Chim, anti-semitizm tarafından sürülmüş, Avrupalı Yahudilerin kaderini paylaşan biri olarak, Yahudi soykırımından kurtulanların durumu ve İsrail devletiyle ilgiliydi. 1948 yılında kuruluşundan sonra, 1951 yılında ilk kez olmak üzere, David hemen hemen her yıl bu ülkeyi ziyaret etti ve orada benzersiz bir etnik grup oluşturan göçmenleri fotoğrafladı. Onların yaşadıkları güçlüklerle duyarlı bir gözle, küçük kırsal yerleşkelerdeki göçmen hayatını, ölüm ve doğumla ilgili dini seremonileri ve İsrail sınırlarını koruyan askerleri görüntüledi.” (<http://www.artgallery.umd.edu/>)

Magnum'un ilk kadın fotoğrafçılarından Inge Bondi, Chim'in fotoğraflarıyla ilgili çalışmasında, İsrail fotoğrafları için yukarıdaki notu düşmüş. Gerçekten de yiddish kitapları basan bir yayınevi sahibi ailenin çocuğu olarak büyüyen ve 1930 ve 40'ların, Avrupa'da anti-semitik akımlarından çok zarar görmüş bir kişi olarak

Chim bu konuya, diğer pek çok Yahudi kökenli Magnum fotoğrafçısı gibi çok duyarlıydı.

Chim'in anne ve babası 1942 yılında Otworck, Polonya'da Naziler tarafından öldürülmüştü. Savaş sonrası, Chim, Capa kardeşlerden farklı olarak, olan bitenle yüzleşmek için, Polonya'ya ailesinin de eskiden yaşadığı gettoya gitti. Tanıdıklarının pek çoğu toplama kamplarında öldürülmüştü. Tıpkı Capa kardeşler gibi o da nasıl bir faciadan en azından canını kurtarabildiğinin farkındaydı.

İsrail bu insanlar için yeni bir başlangıcı ifade ediyordu. Maalesef Filistinliler'in kaderi de Yahudiler'in Avrupa'da yaşadığı bu dehşetin faturasını bir anlamda ödemek oldu.

“1951 Ekiminde, İsrail bağımsız bir devlet olarak 3. yılını yaşarken, Chim kız kardeşinden , İsrail'de yaşayan akrabalarının adreslerini de yanına alarak, bu ülkeye ilk ziyaretini yaptı. Kardeşine, “yıllar sonra onları tekrar görmek çok ilginç olacak” diye yazmıştı. İsrail'de de “ burada her şeyin ne kadar duygusal ve dokunaklı olduğunu tahmin edebilirsin” diye yazmıştı.”
(<http://museum.icp.org/>)

Chim buradaki ilk fotoğrafik çalışmalarını, Alba adlı İtalyan yerleşkesinde yaptı. Yerleşke, Kuzey Galile bölgesinde, Suriye sınır yakınındaydı. Bu kasaba, Tripoli'li Yahudiler ve sonradan Hıristiyanlıktan Yahudiliğe dönmüş San Nicondra'lı İtalyanlar tarafından inşa edilmişti. Yerleşkede İtalya'dan gelen 80 yeni Yahudi ve Tripolililer yaşıyordu. Toprak çorak ve taşlıktı. Yerleşimcilerin çoğu toprağı taşlardan arındırma ve sulama kanalları inşa işlerinde çalışıyordu. Magnum'un online arşivinde bu çalışmadan 19 kare yer almakta.(www.magnumphotos.com)

Fotoğraf 6'da Alma yerleşkesinde doğan ilk çocuk, Miriam Tritto görülüyor. Baba Eliezer Tritto, üç kilometre öteden yerleşkeye su getirmek için gerçekleştirilen su kanalları projesinde çalışıyor.

Fotoğraf 6- David Seymour, ilk çocuk, İsrail, 1951

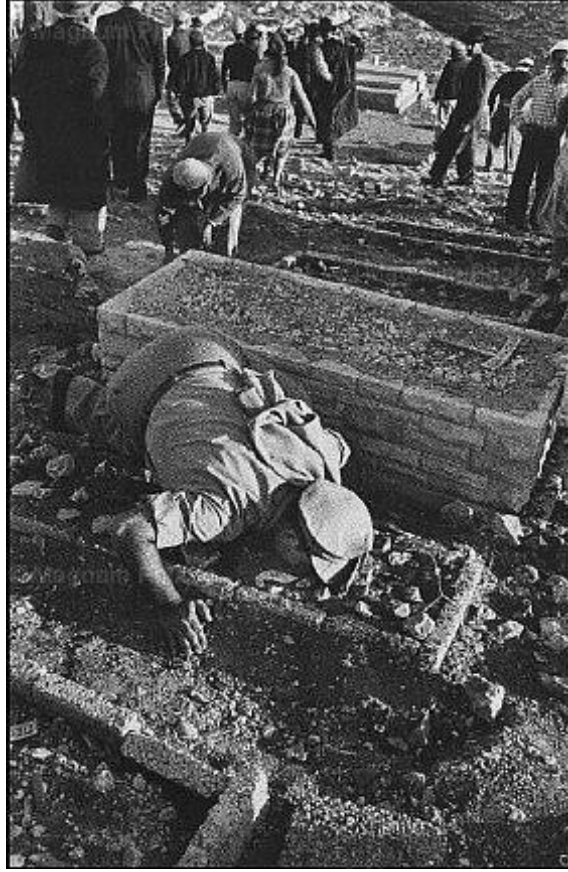
Chim Capa'nın tersine her zaman daha az hareket adamı daha fazla düşünce adamı oldu. Bresson onun için, " Chim, fotoğraf makinesini, bir doktorun çantasından stetoskopunu çıkarması gibi çıkartır, teşhisini kalbin durumuna göre yapardı. Kendi kalbiyse çok hassastı" der.

Fotoğraf 6 onun bu hassas yaklaşımına güzel bir örnek. Bu topraklarda doğan ilk çocuk, yani buralı olan ilk üye anlamına geliyor. Kök salmaya çalışan yeni İsrail devletini bundan daha iyi hiçbir şey temsil edemez. Babanın yüzündeki gurur ve mutluluk, kendilerine tanrı tarafından verilen bir ödülü kutluyor adeta.

Bu serinin diğer fotoğrafları da hep buradaki yaşamın insani yönlerini yansıtmakta. Chim bir yandan, günlük yaşamın zorluklarını, doğa koşullarını ve bu koşullarla verilen mücadeleyi yansıtırken bir yandan da yeni topluluğun kaynaşmasını, eğlencelerini, ilişkilerini yansıtıyor. Chim'in duyarlı olduğu bir başka konu ise Yahudi dini ritüelleri . fotoğraflarda sinagoglarda dua eden genç ve yaşlı Yahudiler görülüyor. Bu fotoğrafların insanda yarattığı duygu, yeni ve zorlu bir başlangıcın kutsanması. Genel olarak, çok pozitif ve hümanist çalışmalar.

Bu fotoğraflarda da yine Capa'ya getirdiğim eleştiri gibi bu toprakların kısa zaman öncesine kadar sahibi olan Arapların izlerine rastlamak mümkün değil. Sanki hiç orda olmamışlar, her şey boş bir alanda başlamış gibi.

Chim, 1952’de yine İsrail’e dönüyor. Magnum’un online arşivinde bu seferki çalışmasından sadece 3 kare yer alıyor. Bunlar da yine İsrail’in yaşadığı değişimi yansıtır nitelikte. 1953’teki çalışmaları ise biraz daha savaş ve çatışmayı, tek taraflı da olsa yansıtıyor.

Fotoğraf 7 David Seymour, Kudüs, 1953

Fotoğraf 7’de Beth Hafafa’da sınır gözetçiliği yaparken öldürülen bir askerin mezarını öpen bir başka asker, yas turan bir kadın ve bir kalabalık görülüyor. Chim’in bu cenazede yaptığı çalışmalar hakkında Inge Bondi şöyle yazmış:

“ Bu ilk günlerde İsrail gençliğe has bir coşkuyla doluydu. Chim’in İsrail gezilerinin birisi sırasında, 1953 Aralığında, gazeteler sıkça yaşanan bir olayı duyurdu. Sınırdaki zeytin toplayan Arap

kadınlarını gözetleyen bir İsrail askeri öldürülmüştü. Chim, yürek parçalayan fotoğraflarıyla bu cenazenin öyküsünü ve böylesine genç bir adamın ölümünün verdiği acıyı anlattı”(<http://museum.icp.org>)

Gerçekten de kuruluşundan bu güne çatışma ve ölüm hep İsrail’de günlük hayatın bir parçası olageldi. Chim’in fotoğrafları, çatışma anını değil ama çatışmanın getirdiği insani yükü çok güçlü bir şekilde yansıtıyor.

Ancak tabii yine eksik olan, artık hepimizin aşına olduğu bu tür saldırılara İsrail’in verdiği şiddetli karşılık ve onun yol açtığı başka acılar. Chim’im bakışı yine çok duyarlı ve insancıl ama maalesef sadece bir tarafa yönelmiş durumda.

Chim’in 1953’teki çalışmalarının geri kalan kısmı, İsrail’in hızlı gelişimi üzerine, barajların yeni sulama yollarının fotoğraflarını çekmiş. Ülkenin çöllük kesimlerinin, tarıma ve yaşama uygun hale getirilişinin hikayesi.

Fotoğraf 8, David Seymour, İsrail, 1954

Bir sonraki yıl tüm Magnum ailesi için kara bir yıl olacaktı. Birbirine çok yakın zamanlarda, ajansın fikir babası, başkanı ve yönlendiricisi Robert Capa ile kuruculardan sonra ilk alınan yeni üye Warner Bishof öldüler.

Magnum'un bu zor durumuna Chim müdahale etmek zorunda kaldı ve Capa'dan sonra Magnum'un yeni başkanı oldu.

Ancak bu ağır sorumluluk da Chim'in bir sonraki yıl yine İsrail'deki çalışmalarını engellemedi. 1954 yılında tekrar İsrail'e gitti ve bu ülkenin gelişmesini fotoğraflamaya devam etti

Bu çalışmadan Magnum'un online arşivinde 11 kare yer almakta. Yine önceki çalışmaları gibi, İsrail'de günlük yaşam ön planda, balıkçıları, Yahudi yılbaşı için yapılan dini törenleri, çalışan insanları görüntülemiş..

Fotoğraf 8'de Capa'nın İsrail çalışmalarından tanıdığımız bir konunun işlenmesini görüyoruz. İsrail'e gelmeye devam eden göçmenleri. Fotoğraf, Haifa limanında çekilmiş. İsrail devleti kurulalı 6 yıl ve II. Dünya Savaşı biteli 9 yıl olmuştu. Bu arada Capa ve Chim'in çalışmalarında gördüğümüz gibi, yeni kurulan devletin lehine çok güçlü bir görsel propaganda çalışması yürütüldü.

Kurulduktan hemen sonra çevresindeki Arap devletleriyle çatışan ve ilk tehlikeyi atlatan İsrail için önemli bir sınav daha 1956 yılında gerçekleşecekti. Daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi, özellikle 1952 Hür Subaylar darbesiyle Mısır'da iktidara gelen Nasır liderliğinde yükselen Arap milliyetçiliği, Orta Doğu'da suların tekrar ısınmasına neden oldu.

Nasır'ın Süveyş kanalını millileştirme kararı, Fransa ve İngiltere'nin İsrail'i yanlarına alarak Mısır'a müdahalesine yol açtı. Önce İsrail güçleri 29 Ekim 1956 günü Sina Yarım adasını işgal ettiler. Ardından, İngiliz ve Fransız güçleri de müdahaleye katıldılar. 5 Kasım'da Franko-İngiliz güçlerin Port Said'e saldırısından iki gün sonra ateş kes ilan edildi.

Bu sırada Chim, Yunanistan'da bulunmaktaydı. Melbourne'de yapılacak olimpiyat oyunları için yola çıkarılan meşaleyi görüntülüyordu. Ancak İsrail'e duygusal yakınlığı onu bu olayları görüntülemeye yönlendirmişti. Planı bir jip bulup, Sina çölü içlerine kadar olayları görüntüleyebilmektir. Chim'in yanı sıra, içlerinde başka bir Magnumcu Burt Glinn'in de olduğu pek çok fotojurnalist bölgeye akın etmişti.

Chim öncelikle Kıbrıs'a geçti. Burada, İsrail'de önemli çalışmalar yapmış bir başka Magnumcu, Erich Lessing ile aralarında bir telefon konuşması geçti:

“ Chim’le Lefkoşeyeken bir telefon konuşması yaptım. Ona lütfen gitme dedim. Bu aptalca, hiçbir manası yok. Bir işe yaramayacak gitme. Biliyorsun yeterince cenazemiz oldu ve tüm bu şeylerin bir manası yok. Öyleyse neden çapraz ateşin ortasında kalasın. Bu her açıdan kötü organize edilmiş bir hikaye. Ancak Chim, takıntılı bir şekilde, bunu yapmak istiyordu. Fiziksel olarak kendine ve herkese Capa’nın yaptığını yapabileceğini ispatlamak istiyordu. İşe yaramadı” (Miller,1997: 132)

Chim Port Said'e ulaştığında çatışmalar sona ermişti. Buradaki sivil hayatı ve son küçük operasyonları fotoğrafladı. Daha sonra Paris Match fotoğrafçılarından Jean Roy ile birlikte bir jip kiralayıp esir değişimini görüntülemeye karar verdiler. Hızla yoldan aşağıya geldiklerini gören bir İngiliz Yüzbaşısı, durmaları için işaret yaptı ancak jip şoförü eliyle zafer işareti yapıp hızla yoluna devam etti. Yüz metre ileride bir Mısır karakoluna ulaşmışlardı. Mısırlıların dediğine göre bir subay aracı durdurabilmek için hayatını riske attı ancak jip durmadı ve birkaç metre sonra açılan makineli tüfek ateşi üzerine Chim ve arkadaşı Roy yaşamlarını kaybettiler. 10 Kasım 1956 günü, Chim'in 44. yaş gününden 10 gün önceydi.

Chim'in yaşamına mal olan bu son çalışması Orta Doğu'da yaptığı diğer çalışmalardan da çok farklıdır. Her şeyden önce bu farklılık içerikten ileri geliyor. Bundan önce gördüğümüz çalışmaların hepsi, İsrail'in ilk yıllarını, yaşamı, umutları, acıları yansıtırken çok kişisel bir bakış ve olaya yakınlık duygusu veriyordu. Bu çalışmalar herhangi bir fotojurnalistik bir kayıttan çok daha sıcak ve bireysel özellikler gösteriyordu. Son yıllarda Chim'in her sene tekrar İsrail'e dönüp çalışmasına devam etmesi bu kişisel ilginin bir başka göstergesidir.

Fotoğraf 9 David Seymour, Port said, 1956

Ancak bu son çalışması daha farklı bir havaya sahip. Burada işgal sonrası Port Said'teki hayat yansıtılıyor. Örneğin fotoğraf 9'da tanktan kaçan küçük bir çocuğu görüyoruz.

Magnum'un online arşivinde bu seriden 43 fotoğraf yer alıyor. Aralarında, devam eden küçük askeri operasyonlardan, aç halka yiyecek dağıtılırken çıkan izdihama, esirlerden, bombardıman sonrası şehrin görünümüne değin çeşitli konularda fotoğraflar var.

Bir anlamda bu fotoğraf Chim'in İspanyol iç savaşı sırasında cephe gerisinde yaptığı çalışmalarını çağrıştırıyor. Maalesef bu onun son çalışması oldu.

4.1 c- RODGER ve ORTA DOĞU

Magnum'un kurucuları arasında gerçek anlamda Orta Doğu fotoğrafçısı olarak adlandırılabilen isim, George Rodger'dir. Zaten Magnum ilk kurulduğunda, dünyanın çeşitli bölgelerini fotoğrafçıların çalışma alanları olarak paylaştırılırken Rodger'e Orta Doğu ve Afrika düşmüştü. Bunun nedeni Rodger'in

bu yörede önceden de çalışmalar yapmış olması ve bu bölgeyle ilgili en deneyimli fotoğrafçı olmasıydı.

Gerçekten de George Rodger ilk kez İkinci Dünya Savaşı sırasında Orta Doğu'da bulunmuş burada savaşı görüntülemişti. Rodger'ın II. Dünya Savaşı hakkındaki çalışmaları önce İngiltere'nin Alman bombardımanına uğradığı zaman başladı. Daha sonra Life muhabiri olarak Afrika'da müttefiklerin operasyonlarını görüntüledi. 1941 yılında ise Rodger Orta Doğu'nun çok çeşitli yerlerinde fotoğraflar çekti. Bu çalışmalardan bir örnek fotoğraf 10'da görülüyor. O sırada Suriye'de yönetim, Alman yanlısı Fransız Vichy hükümetine bağlıydı. Bu yönetime karşı İngiliz ve Fransız Özgür güçlerin Afrika ve Orta Doğu'da bazı operasyonları oldu. Bunlardan birisi de Şam'ın idaresinin ele geçirilmesi için yapılmıştı. Rodger birliklerin ilerleyişini ve sonuç olarak Şam'a girişini görüntüledi

Fotoğrafta yerli halkın müttefik birliklerin girişini izleyişi görülmekte. Rodger'ın Suriye'deki çalışmaları daha çok askeri birliklerle ilgilidir.

Fotoğraf 10 George Rodger, Şam, 1941

Benzer çalışmaları Ürdünde de yaptı. O sıralarda İngiltere tarafından yeni kurulan bu devlet, yine İngiltere'nin desteği ile çöl kabilelerini düzen altına alabilmek için küçük bir orduya sahip olmuştu. Rodger bu orducuğu oluşturan develi birlikleri görüntüledi.

Bu arada, birkaç kere Mısır'a geçip burada da çalıştı. Bunlardan birinde Kahire'de İngiliz başbakanının oğlu Randolph Churchill ile karşılaşmıştı. Burada istihbarat teşkilatında subay olarak çalışan Churchill, Rodger'ı Tobruk'ta gerçekleştirilecek deniz harekatını görüntülemesi için yönlendirmeye çalışmıştı. Ancak, Rodger kuzeyde gerçekleşecek daha önemli bir operasyondan basın ilgisini başka yöne çekmek istediklerini sezmişti. Bunun üzerine, Life temsilcisini de yanına alarak, Bağdat'a geçti. Buradan da bir taksi tutarak İran'a ulaştı ve böylece İngiliz ve Rus ordularının İran'ı iki yandan işgal edişinde hazır bulunmuş oldu. (Miller,1997: 36)

Rodger'ın Orta Doğu'da ikinci dünya savaşı sırasında yaptığı önemli işlerden birisi de müttefik güçler ile ünlü Alman General Rommel'in Afrika birlikleri arasındaki savaşı görüntülemek oldu. Bu çalışmadan sonra ikinci dünya savaşıyla ilgili çalışmalarını sürdürmek üzere Burma'ya geçti.

Rodger'ın Orta Doğu'daki bu ilk çalışmaları, klasik fotojurnalist anlayış içerisinde gerçekleştirilmişti. Fotoğrafların çok büyük bir çoğunluğunda konu askerler ve askeri operasyonlardı. Yukarıda ki örnekte de görüldüğü gibi bazen yerli halkta bu karelerde yer alıyordu ama asıl konu hep askerlerdi.

Rodger II. Dünya Savaşı bittikten sonra efsanevi Afrika yolculuğuna çıkmıştı. Binlerce kilometre yol yaptı ve tüm kıtayı baştanbaşa geçerek, fotoğrafladı.

Ardında tekrar Orta Doğu'da ilk çalışmalarını genç İsrail devletinde gerçekleştirdi. Ancak onun çalışmaları, Chim ve Capa'ya göre çok farklıdır.

Bu çalışmalarda Filistin'in başka renkleri yer alıyor. Örneğin fotoğraf 11'de İsa'nın çarmıha götürülürken yürüdüğü ünlü Via Dolorosa (acı yolu)'nda her Cuma, Katolik rahiplerce tekrar edilen bir ayin görüntülenmiş.

Rodger üç kurucu Magnumcu arasında Filistinliler'in İsrail devletinin kurulmasıyla düştüğü durumu görüntüleyen tek fotoğrafçı oldu. Genellikle her yere karısı Jinx ile seyahat eden Rodger'ın Filistin'de ki çalışmaları ile ilgili anılarını eşi şöyle anlatıyor:

Fotoğraf 11, George Rodger, Kudüs, 1952

“Yaklaşık altı ay Kudüs’ün hemen dışında mültecilerle birlikte yaşadık. Müthiş bir hikaye yakalamıştık ancak hiç kimse bunu yayınlamayacaktı. George, Henry Luce’a bir mesaj yollamıştı. Luce, bu hikayeyi yayınlamayamasından dolayı çok üzülmişti ve Beyrut’tayken George’a özür dileyen bir mektup yolladı. Tüm dünyada sadece Almanya’da bir dergi bu hikayeyi yayınladı. George, Filistinlilere olanların feci bir şekilde adaletsizce olduğunu düşünüyordu. Topraklarından sürülmüş çiftçileri fotoğrafladık çitlerin arkasından bakıp, Yahudi yerleşimcilerce ekilen topraklarını görebiliyorlardı. Korkunç bir durumdu ve bizde bu duruma takılıp kalmıştık. George, sionistlerden ve onların Amerika’daki propagandasından çok rahatsızdı.” (Miller, 1997: 166)

Rodger’in kendisi de Magnum’un İsrail takıntısıyla ilgili şu yorumu yapmıştı:

“ Bazen Magnum’un ideolojisi biraz fazla ileri gitti. Tüm dünya İsraililerin 1947 yılında Filistin’i ilhak ettiğini ve Arapları

buradan sürdüğünü biliyordu. Buna rağmen Capa, Chim ve diğer fotoğrafçılar, vaat edilmiş toprakları fotoğraflamak ve bunları dünyaya yaymak konusunda ısrarcıydılar. Çok fazla para kazandılar. Bense diğer taraftaydım, Filistinli mültecilerle çalışan bir Arabisttim. Biliyordum ki evleri yok edilmişti. Olayların benim versiyonumdan anlatılışı asla yayınlanmadı çünkü hemen hemen tüm Amerikan dergilerinin editörleri Yahudiydi.” (Miller,1997: 166)

Rodger Kudüs’te yaptığı bu çalışmalar dışında Ürdün vadisinde de Filistinli mültecileri görüntüledi. Örneğin fotoğraf 12’de dışarıda ders yapmak zorunda olan Filistinli çocuklar görülüyor. Magnum’un online arşivinde bu çalışmadan sadece 4 kare yer alıyor, onların da hepsi okuyan çocuklarla ilgili,.

Bu çalışmaların ardından Rodger, aynı yıl Orta Doğu’nun bir başka noktasında, Kuveyt’te de fotoğraflar çekmişti. Bu fotoğraflarda günlük hayat, petrol kuyuları gibi konular işlenmiş.

Fotoğraf 12, George Rodger, Ürdün, 1952

Sonuç olarak, Magnum'un kurucularından bu üç ünlü fotoğrafçının çalışmalarına topluca baktığımızda Rodger'in eleştirilerine katılmamak mümkün değil. Capa ve Chim İsrail'e duydukları duygusal bağdan dolayı hiç de tarafsız olamayan fotoğraflar çektiler. Onlar yeni bir başlangıcı fotoğrafladılar. Kendi içerisinde bakıldığında çok hümanist bir yaklaşımları var bu fotoğrafların ancak Rodger'in de dediği gibi öbür tarafın acıları eksik.

Capa ve Chim'in fotoğraflarına göre işgal edilen bir toprak ya da evlerinden sürülmüş insanlar Filistin'de var olmadılar. Onların fotoğraflarında binlerce yıl önce terk edilmiş ve boş kalmış topraklara geri dönüşün ve evi tekrar inşa edişin coşkusu var. Bu Magnum'un tarihi boyunca etkisini göstermiş olan bir oto sansür. Aslında tek oto sansür değil. kurucuların Orta Doğu bölümünü kapatırken direkt bu konuyla alakalı olmasa da bazen hükümetlerle ilişkilerin Magnum'un işleyişini ne noktaya kadar etkileyebildiğini gösteren ünlü bir örnekten de bahsetmek istiyorum.

Magnum'un ilk üyelerinden, Hollandalı fotoğrafçı Kryn Taconis, Temmuz 1957'de Kahire'de Nasır'ı fotoğraflamaktadır. O sırada Fransa'nın Cezayir'deki son günleridir ve bilindiği gibi bağımsızlık mücadelesine karşı, Fransız ordusu çok sert karşılık vermiş ve büyük katliamlar yapmıştır.

Cezayir'in bağımsızlık mücadelesini organize eden militanların örgütü FLN Taconis ile temas kurarlar. Onu Cezayir'de olanları görüntülemesi için çağırırlar. Taconis bu büyük hikayeyi kaçırmak istemez ve Cezayir'e gider. Burada çatışma görüntüleri çekemez ama FLN'nin ne kadar iyi organize olduğunu gösteren fotoğraflarla döner.

İşte Magnum tarihindeki önemli krizlerden birisinin çıkmasına bu fotoğraflar neden olur.Paris ofisi bu fotoğrafların yayınlanmasına karşı çıkmıştır. Fotoğrafçılar arasında sert tartışmalar olur. Ancak bu fotoğrafların yayınlanmasının Magnum'u Fransız hükümetiyle karşı karşıya getirebileceği ya da aşırı sağcıların hedefi yapabileceğini düşünen çoğunluk bu hikayenin rafa kaldırılmasını ister. Taconis istemese de bu karara uyar, ajansın yeni başkanı Cornell Capa'ya Magnum'un cesaretsizliğinden bahseden sert bir mektup yazar ve birkaç yıl sonra da ajanstan ayrılır. (Miller,1997:65)

Görüldüğü gibi, her ne kadar tarihe tanık olma ideasında olsanız da bazen kendi ideolojiniz bazen de ait olduğunuz toplumun ideolojisi bu tanıklığı çok fazla kendi tarafına çekebilmekte.

4.2 ORTA DOĞU'LU MAGNUMCULARIN ORTA DOĞU'SU

Bu bölümde iki fotoğrafçının çalışmalarından bahsedeceğim. Magnum'un bu güne kadarki üyeleri arasında sadece iki tane Orta Doğu'lu yer aldı. Aslında İlki Micha Bar Am Orta Doğu doğumlu değil ama altı yaşında geldiği İsrail'de büyüdü ve tüm hayatı neredeyse sadece bu ülkeyi fotoğraflayarak geçti.

Abbas ise uzun süredir Fransa'da yaşayan bir İran'lı. Orta Doğu'lu olarak Magnumda çok az sayıda bulunan batılı olmayan üyelere birisi ayrıca. Bu iki fotoğrafçının bu bölgede çok uzun süreli çalışmalar yürütmüş olmaları, onları bu tez için vazgeçilmez yapıyor.

4.2 a-MICHA BAR AM'İN ORTA DOĞU'SU

Bar Am'ın çalışmalarına geçmeden önce kısaca hayat hikayesine göz atmakta fayda var.

Micha 1930 yılında Berlin'de dünyaya geldi. 1936 yılında, ailesiyle birlikte Filistin'e göç etti. İsrail devleti kurulmazdan önce Hayfa Limanında, gizli faaliyetlerde aktif olarak çalıştı. 1948 yılında devlet kurulunca çıkan savaşta askere alındı.

1949 yılında Galile'deki Malkiya kibutzunun kurucuları arasında yer aldı ve daha sonra da Gezher-Hazif kibutzuna katıldı. 1950'lerin başlarında ödünç aldığı bir fotoğraf makinesi ile kibutzlardaki hayatı görüntülemeye başladı.

1956 yılında Sina savaşını görüntüleyip ilk kitabını çıkardıktan sonra, aldığı bir teklif üzerine İsrail ordu dergisi Bahamane'ye fotoğrafçı-yazar olarak katıldı ve 8 yıl boyunca bu yayın organında çalıştı.

Bar Am'a bir anlamda İsrail'in Askeri tarihinin fotoğrafçısı denebilir. Ordu için çalıştığı senelerde ve daha sonrasında da İsrail'in katıldığı hemen hemen tüm savaşları görüntüledi. Kendi fotoğrafçılık anlayışını şöyle nitelemekte:

“ 50 yıldır fotoğraf çekiyorum, çoğunlukla İsrail’de ve genellikle iş için. Bir hikaye konusunda inisiyatif bende ya da editörde olabilir ama sıklıkla haberlere konu olmuş ya da kamuoyundaki tartışmaların merkezine oturmuş konular beni çeker.... Capa’nın deyişini benimsedim: “eğer fotoğrafların yeterince iyi değilse, yeterince yakın değildir.”. ama bu deyişe bir şey daha ekledim. Eğer çok fazla yakınsan, perspektifini kaybedersin. Olaylarla ilgili yeterince dürüst olmak ve kendi inançlarını fotoğrafların dışında tutmak kolay değildir. Aynı anda olaylara hem katılımcı hem gözlemci, hem şahit hem de yorumcu olmak nerdeyse imkansızdır. Emek büyük bir hayal kırıklığı ve aynı büyüklükte bir ödül getirir.”(http://www.michabaram.)

Bu noktadan itibaren Bar Am’ın çalışmalarını ele almaya başlayabiliriz. Örnek fotoğraf 13’de Bar Am’ın görüntülediği savaşlardan ilki olan 1956 Sina savaşından bir görüntü yer alıyor. Daha önceki bölümlerde bu savaşla ilgili uzun açıklamalar yapmıştık. İsrail ve Orta Doğu tarihi açısından önemi haricinde Magnum için de Chim’in öldürüldüğü savaş olması bakımından kötü de olsa farklı bir anlamı olan bir savaş. Fotoğraf altında bir açıklama yapılmamasına karşın, muhtemelen savaş esirleri görüntülenmiş. Fotoğrafın tarihi içeriği yanında kompozisyonda ilgi çekici nokta, insanların başlarının görülmüyor olması. Belki güvenlikle ilgili bir durum olabilir ama akla bir yandan da esirlerin kimliksizliğini getiriyor. Bazıları çıplak ayaklı, yüzleri olmayan insanlar. Bu serideki diğer karelerde de savaşın çeşitli anları yansıtılıyor.

İlginç bir tesadüf eseri, Capa’nın İsrail’deki çalışmaları 1948-52 yılları arasında, Chim’in 1952-56 arası dönemdeydi. Bar Am’ın çalışmaları da Chim’in kaldığı yıldan 1956’dan başlıyor.

Bu anlamda üç fotoğrafçı arasında da bir karşılaştırma yapmak mümkün. Capa ve Chim her ne kadar, Yahudi kökenli oluşları nedeniyle İsrail’le duygusal bir bağa sahip de olsalar, yine de Avrupalıydılar ve sadece yılın belli dönemlerinde

Fotoğraf 13, Micha Bar Am, Sina, 1956

İsrail’de bulunup çalışma fırsatı bulabilmişlerdi. Oysa Micha Bar Am altı yaşından beri burada büyümüş birisi olarak İsrail gerçeğinin ta içerisindeydi.

Bar Am’ın Magnum’un online arşivindeki ve kendi internet sitesindeki yüzlerce kare fotoğrafına baktığımızda, elli yıl gibi bir süre içinde İsrail’de yaşanmış önemli olay ve kişilerin geniş bir panoraması ile karşı karşıya kalırız. Magnum’un Chim’den sonra başkanlık görevini üstlenmiş olan Cornell Capa onunla ilgili şöyle der:

“ Micha Bar Am’ın fotoğrafları ve metinleri, dürüst, bilinçli ve cesur bir adama aittir. Onlar İsrail’in çatışmalarla dolu yarım yüz yılına güçlü ve belagatli bir tanıklıktır ki böyle bir konuda hakiki bir tanıklığın bu nitelikleri vazgeçilmezdir.”
(<http://www.michabaram.com>)

Bar Am, 1966 yılında freelance olarak çalışmaya başladıktan bir yıl sonra, Altı Gün savaşlarını görüntülemek için İsrail’de bulunduğu sırada Cornell Capa ile

tanıştır. Aralarında İsrail, The Reality'nin de bulunduğu çeşitli kitap ve sergilerin ortak küratörlüğünü yaparlar. 1968 yılında da Magnum'a katılır.

Fotoğraf 14 Micha Bar Am, İsrail, 1961

Bar Am'ın İsrail'in son elli yılına damga vurmuş kişi ve olayları kaydettiğinden bahsetmiştik. Fotoğraf 14'de de bu önemli olaylardan biriyle ve bu olayın baş aktörüyle ilgili bir fotoğraf görülüyor. 1906 yılında Solingen Almanya'da doğmuş olan Karl Adolf Eichmann, II.Dünya Savaşı'nda Yahudi soykırımının önemli aktörlerinden birisi olmuştu. 1939 yılında Nazi partisi NSDAP'ın güvenlik komitesine Yahudi sorunuyla ilgili yönetici olarak katıldı. Adolf Hitler'e Yahudilerle ilgili "Nihai Çözüm"ü öneren ve milyonlarca Yahudi'nin toplama kamplarına götürülüşünü organize eden kişiydi. 1945 yılında sahte bir kimlikle Arjantin'e kaçtı ve 1960 yılında İsrail Gizli Polisi tarafından bulunup İsrail'e kaçırılana değin orada yaşadı. 1961 yılında Kudüs'te yargılandı, idama mahküm edildi ve asıldı.

Bar Am tüm bu duruşmaları resmi görevli olarak görüntüledi. Fotoğraflarda kurşun geçirmez kabin içinde savunmasını yapan ve hakkındaki suçlamaları dinleyen Eichmann görülüyor. İnsanlık tarihinin büyük katliamlarından birisinin organizatörlerinden biri olduğunu düşünmek zor. Bakışlarındaki endişe ise çok açık ortada . Kendisine yöneltilen On beş farklı suçlamanın ardından kalkıp, “ben sadece Nazi çarkında bir dişliydim, sorumluluk yönünden bakıldığında aslında ben suçlu değilim” demiştir.

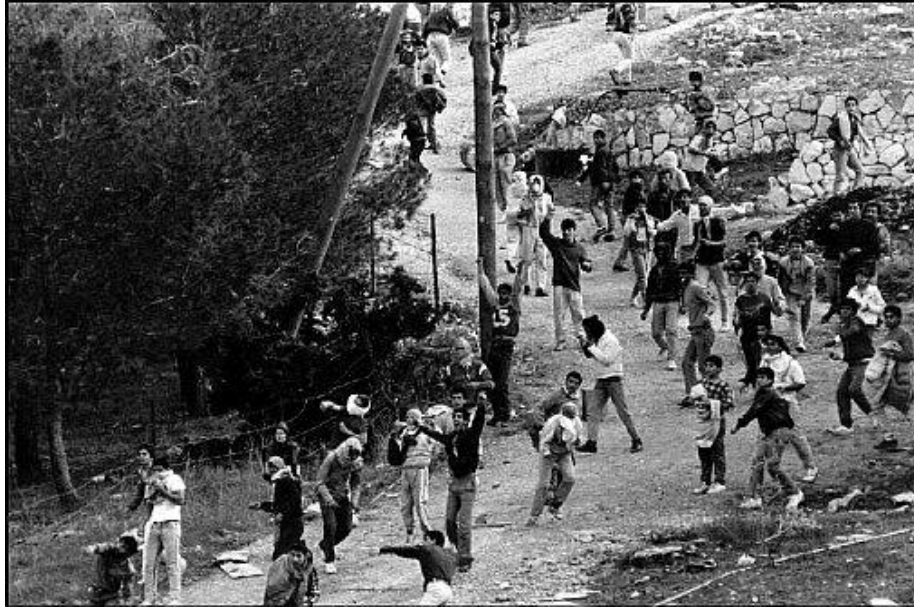
Micha Bar Am’ın çalışmaları arasında önemli bir yeri de İsrail’in yöneticileri tutar. İlk başbakan David Ben Gurion’dan, iktidara gelmeyi başaran ilk sağcı lider Menahem Begin’e, İsrail’in önemli generallerinden ve bakanlarından Moshe Dayan’dan, bir başka general ve daha sonra Başbakan olan Ariel Sharon’a kadar pek çok liderle ilgili çalışmaları olmuştur. Bunlardan Ben Gurion ile ilgili çalışmasını ele alacağız.

Fotoğraf 15 Micha Bar Am, İsrail, 1966

David Ben Gurion tartışmasız tüm İsrail tarihinin en önemli şahsiyetlerinin başında geliyor. 1886'da Polonya'da doğan, koyu Siyonist bir babanın çocuğu olan Gurion, daha 1906 yılında sosyalist-siyonist bir örgüt olan "Poalei Zion"a katılarak ilk kez Filistin'e gitti. İlk Kibutzların kuruluşlarında bulundu. İsrail'in kuruluş mücadelesinde uzun yıllar mücadele eden Ben Gurion, 1948 yılında devletin kuruluş bildirgesini okuyan kişiydi. Yeni devletin ilk Başbakanı da olan Gurion 1953 yılında tüm resmi görevlerini bırakıp Negev'deki kibutz Sde Boker'e yerleşti. (Çağlayan,2004:440-441).

Fotoğraf 15, 1966 yılında Ben Gurion 80 yaşına basmak üzereyken çekilmiş. Ben Gurion her sabah korumaları ve danışmanları eşliğinde yürüyüş yaparmış. Ancak bu karede fotoğrafçıya yardımcı olmak için korumalar ve danışmanlar geride durmayı kabul etmişler. Bu sayede, sembolik anlamı çok güçlü bir kare çıkmış ortaya. Bir taraftan yürüyenin kimliği göz önüne alınmadığında, hayat yolunun sonuna yaklaşmış yaşlı bir adam izlenimi veriyor kare. Ancak yürüyenin siyasi mücadelesi ve geçmişini göz önüne aldığımızda ünlü "wandering jew" ⁶ imajı geliyor insanın aklına. Bir anlamda 2000 yıl süren bu sürgün yaşamının sonunu getiren isimlerden biri olması nedeniyle ironik bir kompozisyon. Serinin geri kalanında David Ben Gurion çalışma odasında görüntülenmiş.

Fotoğraf 16, Micha Bar Am, Gazze, 1987

⁶ bir ortaçağ söylencesinde adı geçen gezgin yahudidir. isa'yı aşağıladığı için onun gazabına uğramış ve kıyamete kadar yeryüzünde amaçsızca dolaşmaya mahkum edilmiştir.

Bar Am'dan ele alacağım son çalışma 1987 yılında Gazze şeridinde çekilmiş bir fotoğraf. Bu fotoğrafta Filistin ayaklanmasının (intifada) başladığı ilk günler görülüyor. Bar Am'ın İsrail tarihinin fotoğrafçısı olduğunu söylemişim. Ancak Capa ve Chim'den farklı olarak İsrail içinde yaşayan birisinin Romantik vaat edilmiş topraklar hikayesi dışındaki olaylarla da ilgilenmesi kaçınılmazdır. Bar Am her ne kadar 8 yıl İsrail ordusunda fotoğrafçılık yapmış birisi olarak İsrail yanlısı bir bakışa sahip de olsa, Filistin gerçeğini de görmezlikten gelemezdi. Tabi bunda değişen zamanların etkisini de göz ardı etmemek lazım. İntifa'daya gelindiğinde artık 1950'lerin İsrail'nden çok farklı, çok daha güçlü, en büyük rakibi Mısır'ı devre dışı bırakmış, kendine güvenli bir İsrail var.

Bar Am bir ömür boyu yaptığı İsrail'i görüntüleme işine devam etmekte. Bu arada uzun süre Tel Aviv müzesinde fotoğraf küratörlüğü yaptı. Bar Am'ın İsrail için önemini 2000 yılında aldığı “ The Israil Prize for Visual Arts” ödülü göstermekte. Ödülün verilme gerekçesi, eleştirel bir göz ve sağlam bir stille bir hayat boyu, İsrail'in sosyal ve kültürel hayatını, devam eden çatışmalarını kaydetmesi gösterilmiş.

4.2 b- ABBAS'IN ORTA DOĞU'SU

Önceki bölümlerde ele aldığımız dört fotoğrafçı içerisinde Rodger haricinde İsrail ve çevresi dışarısında Orta Doğu'da pek bir çalışma yapanı görmemiştik. Bu yönden şimdi ele alacağımız fotoğrafçı çok farklılık gösteriyor. O da diğerleri gibi İsrail ve Filistin'de çalışmalar yaptı. Sanırım Orta Doğuyla ilgili yoğun bir çalışma yapıp da bu konuyu ele almamak mümkün değil. Ancak Abbas'ın çalışmalarına baktığımızda hem dar hem geniş anlamıyla tüm Orta Doğu'nun konu edildiğini görüyoruz.

Abbas'ın uzun fotoğrafçılık yaşamında bir mekan ve bir kavram öne çıkıyor: “İran, Din”. Bu çalışmada da Abbas'ın çalışmaları ele alınırken bu iki kavram çıkış noktaları oldu.

Bu çalışmalara geçmeden önce kısaca hayat hikayesine bakmakta fayda var. Abbas Jalai ya da daha bilinen adıyla Abbas 1944 yılında İran'da dünyaya geldi. 1970'den itibaren, özellikle gelişmekte olan Güney ülkelerindeki politik ve sosyal yaşamı, çatışmaları konu alan fotoğrafik çalışmalar yapmaya başladı. Biafra,

Vietnam, Küba, Şili, Orta Doğu ve Güney Afrika gibi yerlerde yaptığı çalışmalar dünyanın çeşitli yerlerindeki önemli dergilerde yayınlandı.

1978-1980 yılları arasında İran devrimini görüntüledi. Daha sonra gönüllü bir sürgün hayatı yaşamaya başladı. Helen o yıllarda yerleştiği Fransa’da yaşıyor. 1981 yılında Magnum üyesi oldu.

1983-1986 yılları arasında Meksika’da fotoğrafik çalışmalar yaptı. 1997 yılında 17 yıl sonra tekrar İran’a dönüp fotoğraf çekti.

Özelikle son yıllarda İslam’la başlayan dinle ilgili serilerine önce Hıristiyanlık şimdi de çok tanrılı dinlerle ilgili yaptığı çalışmalarla devam ediyor. (<http://www.actuphoto.com/>)

Abbas kendi fotoğrafçılık anlayışını şöyle tarif ediyor:

“ Benim fotoğrafım, hareketten hayat bulan ve meditasyona yol alan bir anımadır. Spontanite-dondurulmuş an- hareket sırasında vizörde meydana gelir. Bunu obje üzerindeki bir yansıma öncüler ve finalite üzerindeki bir meditasyon takip eder. İşte bu anda, bu muhteşem ve kırılğan anda, imajları sıralayarak gerçek fotoğrafik yazı gelişir. Bu nedenle bu girişim için bir yazar ruhu gereklidir. “photo-graphy” ışıkla yazı yazmak değil midir? Ancak şu farkla ki yazar kendi kelimelerine sahipken, fotoğrafçı, kedisi fotoğrafı tarafından sahip olunur...”

Fotoğraf 17, Abbas, İran, 1971

Daha öncede Abbas'ın batı kökenli olmayan birkaç Magnumcudan birisi olduğundan bahsetmiştik. Kendisi ateist olduğunu belirtse de yine de Müslüman bir ülkede doğmuş ve büyümüş olmasıyla da Magnum içerisindeki tek örnektir.

Kendisinin de bazen belirttiği gibi İran kökenli olması özellikle Müslüman ülkelerde çalışırken diğer fotoğrafçılara göre ona bazı avantajlar sağlamıştır. Burada konu alacağımız ilk çalışması "Iran Diary" adlı kitabında topladığı fotoğraflar olacak.

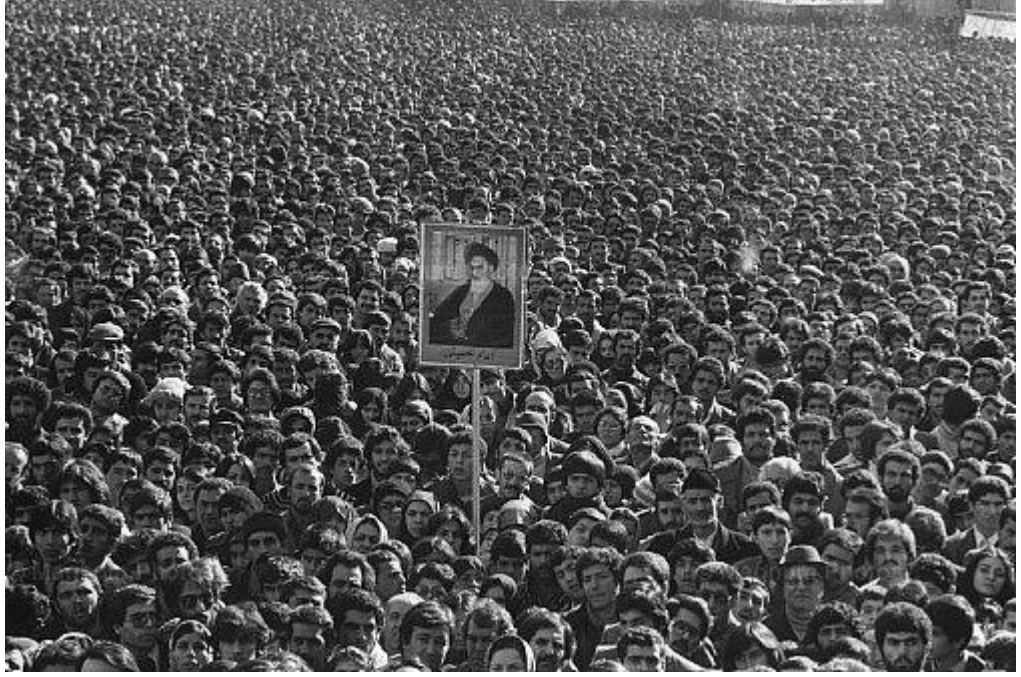
Kitabın tam adı "Iran Diary 1971-2002" den anlaşılacağı gibi, 31 yıl gibi uzun bir zaman aralığında çekilmiş pek çok fotoğrafın bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bu çalışma. Bir anlamda Bar Am'ın İsrail de yaptığının biraz daha kısa bir zaman ölçeği içerisinde İran versiyonu kabul edilebilir.

Daha önceki bölümlerde İran tarihinden bahsetmiştik. Bu fotoğraflar İran'ın çok büyük bir değişim geçirdiği bir dönemden kesitler sunuyor.

Örneğin fotoğraf 17, 1971 yılında Persepolis'te çekilmiş. Bir hayır yemeği sırasında, Şahın eşi Farah, Başbakan Amir Abbas Hoveyda ve Adalet Bakanı Assodollah Alam ile eğlenirken görülüyor. Bu yıllar İran'ın, Orta Doğu'nun en Batı yanlısı ülkelerinden birisi olduğu bir dönemdi. Bu günün İran imajından çok farklı bir görüntü sergiliyor.

Abbas'ın Iran Diary'sini bölümlere ayıracak olursak, ilk bölümü yukarıdaki fotoğrafta aralarında olduğu 1971-1978 arası dönem olarak belirlemek mümkün. Abbas genellikle bu bölümde İran'daki günlük yaşamı, üniversite öğrencilerini, sanatçıları, politikacıları, çalışanları görüntülemiş. Bu fotoğraflara bakıldığında yabancı birinin değil, bu ülkeden birinin işi olduğu açıkça anlaşılıyor. Genellikle yabancı fotoğrafçıların aradığı sıra dışılıktan uzak, samimi ve basit fotoğraflar.

Abbas'ın çalışmasındaki ikinci bölüm 1978-1980 yılları arası dönem. Bu dönem İran'ın en karmaşa dolu yılları. Şaha karşı toplumsal muhalefetin, komünistlerden, Aşırı dincilere toplumun her alanına yayıldığı bir dönem oldu. Abbas bu üç olaylı yılı pek çok farklı yönden görüntüledi. Özellikle bu yıllarda yapılan gösterilerin, çatışmaların yanı sıra, sürgündeki dini lider Humeyni'nin ülkeye dönüşü, ünlü, Amerikan elçiliğinde yaşanan 400 günlük rehinelere krizi gibi önemli kırılma noktaları da Abbas'ın çalışmalarına konu oldu.

Fotoğraf 18, Abbas, Tahran, 1979

Fotoğraf 18’de, 1979 yılında İran’da bir üniversite açılışı görülüyor. Dikkat çekici olan kalabalığın içinde bir kişinin taşıdığı o sırada Fransa’da sürgünde bulunan Ayetullah Humeyni’nin posterini. İran’da o yıllarda yönetim karşıtı gösteriler çok sıradan bir hale gelmişti ve herhangi bir ortam buna zemin oluşturabiliyordu. Binlerce kişinin oluşturduğu bir topluluk ve bir poster, aslında İran’ı bekleyen yeni dönemin çok güzel bir özeti. Bu fotoğrafta da görüldüğü gibi o dönem ki İran muhalefetinin tek bir rengi yok çok heterojen bir topluluk ancak sonuçta bir grup iktidarı ele geçirdi. Bu yüzden fotoğrafın sembolik anlamı da çok güçlü.

Abbas 1980 yılına mollalar yönetimi ele geçirdikten sonra, Paris’e taşındı ve böylece gönüllü sürgün hayatına başlamış oldu. 17 yıl sonra 1997 yılında tekrar İran’a dönen Abbas böylece çalışmasının son kısmını da tamamlamış oldu. Yani 1997-2002 arası dönemde İran.

Fotoğraf 19, 2001 Mayıs ayında Tahran’da çekilmiş. Fotoğrafta kadın foto muhabir Niousha Tavakoli, kameramanların arasında çalışırken görülüyor. Abbas için duygusal bir deneyim oldu 17 yıl sonra tekrar ülkesine dönüp çalışma yapmak. Kendisinin sıkça belirttiği gibi molla rejiminden nefret eden bir İran’lı Abbas. Bu çalışmaların yapıldığı dönem reformcu lider Hatemi’nin açılımlar sağlamaya çalıştığı bir zaman aralığına rast geliyor. Abbas’ın bu dönem çektiği fotoğraflar

aslında 1971-1978 dönemi çalışmalarını andırıyor. Yine sokaktaki hayatı, çalışanları, film setlerini, spor yapanları, kısaca dışarıdaki insanları çekmiş. Ancak değişen sistem, İran’da yeraltında süren bir alternatif hayatı da beraberinde getirdi.

Fotoğraf 19, Abbas, Tahran, 2001

Abbas bu seride dışarıdan bakıldığında görülmeyen İran’ın diğer yüzünü de görüntülemiş. Örneğin yeraltı stüdyolarında çalışan sanatçılar.

Genel olarak Abbas’ın İran fotoğraflarına bakmak İran’ın büyük değişim yaşadığı bir dönemine çok insani açıdan bakmak demek. Muhakkak ki onun da diğer fotoğrafçılar gibi kendi kişisel değerleri fotoğraflarına yansıyor. Ancak İran gibi ülke dışarısında çok klasik kalıplar dışarısında pek tanınmayan bir ülkeye içeriden bir bakış çok değerli.

Başta da belirttiğimiz gibi, Abbas’ın İran dışında üzerinde uzun çalışmalar yaptığı bir diğer konuda “din” olgusu. Bu konuda ele aldığı ilk din İslam oldu. İslam’la ilgili çalışmalarını “Allah o Akbar” adlı kitabında topladı. Kitabın kısa tanıtım yazısında şöyle diyor:

“ Allah o Akbar, Sincan’dan Fas’a, Paris’ten Timbuktu’ya yayılan müminleri ibadete çağrıdır. Dünyanın neresinde olursanız olun mesaj aynıdır: “Allah büyüktür”. Ayrıca bu İslamcı militanların, inancın topraklarından yayılan savaş çılgılığıdır. Abbas

bu sıra dışı kitap için yedi yıl İslam dünyasının dört bir yanını gezdi. Müslüman toplumlardaki içsel gerilimleri anlamak ve ifşa etmek arzusuyla güdülenmiş olarak, modernizasyon arzusu ile mitik bir geçmişten ilham alan, yükselen bir siyasi hareket arasındaki çatışmayı gözler önüne serdi. Çalışmanın yakınlığını kalitesi ve kompozisyonlardaki incelik, kalıcı bir görsel etki yaratıyor. Görüntülerin dramatik ve genellikle alt üst edici sıralanışı, Abbas'ın fotojurnalismi bir sanat formuna yükseltebilen birkaç fotoğrafçıdan biri olma ününü doğruluyor.” (<http://www.actuphoto.com>)

Elbette konu İslam olunca, bu dinin doğduğu ve en yaygın olarak yaşandığı bir anlamda özdeşleştiği coğrafya Orta Doğu da bu çalışmanın merkezinde yer aldı.

Fotoğraf 20, Abbas, Mekke, 1991

Fotoğraf 20, yukarıda kitabın tanıtımında bahsedilen modernizasyon ile mitik geçmişe özlem arasındaki gerilime mükemmel bir örnek teşkil ediyor. Kabe'nin içerisinde fotoğraf çekmek kesinlikle yasak olduğu için hacı adayları çevredeki stüdyolarda, Kabe fonu önünde poz verip bu ibadetlerini ölümsüzleştiriyorlar. Bir yanda binlerce yıllık bir dini ritüel diğer yanda da özellikle modern zaman turistleriyle özdeşleşmiş orada “bulundum”u belgeleme pratiği.

Abbas'ın çalışması, haç gibi dini pratiklerin yanı sıra, gündelik yaşamı, dini eğitimi, islam coğrafyalarında yaşanan çatışma ve savaşları da konu alıyor. Abbas'ın kendi ülkesinde yaşadığı ve evini terk etmesine yol açan İran devrimine duyduğu nefretle her şeye karşın içinde doğup büyüdüğü kültüre yakınlığı arasındaki gerilim de bu fotoğraflara yansıyor. Uzun bir sürede pek çok farklı coğrafyada çekilmiş de olsalar sundukları panorama, batı dünyasında gittikçe daha tartışmalı bir konu haline gelen İslam dünyasına bütünlüklü ve eleştirel bir bakış sağlıyor.

Fotoğraf 21, Abbas, Kudüs, 1995

Abbas'ın son bahsedeceğim çalışması, Hıristiyanlık hakkında yaptığı ve “Voyage en Chrétientés” adlı kitabında yer alan fotoğraflar. Orta Doğu hem Hıristiyanlığın doğum yeri olması hem de en kutsal yerlerinin burada bulunması dolayısıyla bu din içinde çok önemli bir coğrafya. Tabii bu çalışmanın içerisinde de dünyanın çok farklı yerleri konu edilmiş. Tabii ki bizim çalışmamız için önemli olan Orta Doğu kısmı.

Fotoğraf 21'de Kudüs'e gelen Hıristiyan hacıların, İsa'nın çarmıha götürülürken yürüdüğü Via dolorosa yolunda, kullanmak için ödünç aldıkları haçları taşıyan bir Müslüman görülüyor.

Fotoğraf aslında Orta Doğu'nun çok kültürlülüğüne, farklı yaşam biçimlerinin ortaklığına güzel bir örnek. Fotoğrafın çekildiği şehir üç tek tanrılı din

için kutsal sayılan ve ona sahip olabilmek için yapılan savaşların hiç bitmediği Kudüs şehri.

Abbas'ın Filistin ve İsrail'de çektiği pek çok başka fotoğraf maalesef böyle sakin bir barış anını yansıtmıyor.

Kısaca bu bölümün sonuna gelirken şunu belirtmek lazım, her ne kadar kendi inanışları ve hayat hikayeleri ister istemez yorumlarına yansısı da Orta Doğulu Magnumcular içerisinde yaşadıkları toplumları daha bir yakın ve doğal görüntülemişler. Bu bölüme Abbas'tan kısa bir alıntı yaparak son veriyorum:

“İnsanlar bizden, fotojurnalistlerden, fotoğraflarımızla dünyayı değiştirmemizi beklerler. Bizim tek yapabileceğimiz dünyanın değişmesi gerektiğini göstermektir.. bazen”

4.3 YENİ NESİL MAGNUMCULARIN ORTA DOĞU'SU

Magnum gözüyle Orta Doğu'yu ele alırken ilk bölümde üç kurucunun çalışmalarını inceledik. İkinci bölümde ise Orta Doğulu iki fotoğrafçının çalışmaları konu edildi. Bu iki fotoğrafçı Orta Doğu'lu olmanın yanı sıra bir anlamda Magnum'un ikinci neslini de temsil ediyor. Üçüncü ve son bölümdeyse Magnum'un üçüncü ve en yeni neslinden iki fotoğrafçıyı ele alacağız.

Bu iki fotoğrafçının çalışmaları, içeriğin yanı sıra estetik anlayıştaki değişime iyi birer örnek olmaları açısından da önemliler. Bu bölümde bu iki fotoğrafçı üzerinden ele alacağımız bir konu da fotojurnalizmde yeni yaklaşımlar.

Önceki kısımlardan farklı olarak fotoğrafçıları ayrı ayrı başlıklar altında değil tek bir başlık altında ele alacağız. Öncelikle her iki fotoğrafçının da kısa hayat hikayelerinden bahsederek başlayalım.

İlk fotoğrafçımız Paolo Pelligrin 1964 yılında Roma'da doğdu. 2001 yılında Magnum'a aday üye kabul edilen Pellegrin, sırasıyla 2003 yılında yetkisiz(associate) ve 2005 yılında da tam üye oldu.

Önceleri Fransız ajans Vu ve İtalyan Grazia Neri için çalışmış olan Pellegrin, 2000 yılından beri de Newsweek'in kontratlı çalışanı.

Pellegrin 1995 yılında, Uganda'da AIDS ile ilgili yaptığı çalışmayla, world press photo'da ilk ödülünü aldı. Daha sonra bu ödüle pek çok yenileri katıldı. Örneğin yine aynı çalışmayla ertesi yıl Kodak'ın genç fotoğrafçılar ödülünü aldı.

1997 yılında çıkardığı ilk kitabı “Çocuklar” Uganda, Romanya ve Bosna'da yaptığı çalışmalardan oluşuyordu. 1999 yılında ise Sınır Tanımayan Doktorlar örgütüyle ortaklaşa yaptığı çalışma sonucu “Kamboçya” adlı kitabı doğdu. Bu çalışmada yine yeni ödüller almasını sağladı.

Son olarak 2005 yılında Papa Jean Paul'un cenazesindeki çalışmasıyla World Press Photo'da bir birincilik daha aldı. (<http://photography.about.com>)

Bu bölümde çalışmalarını ele alacağımız diğer fotoğrafçıda yine bir İtalyan, Alex Majoli. 1971 yılında Ravenna'da dünyaya geldi. 1996 yılında Magnum'a aday üye olan Majoli, 2001 yılında henüz 30 yaşındayken tam üye statüsü kazandı. Şu anda Milano ve New York'ta yaşamakta.

Majoli'nin çalışmaları Newsweek, The New York Times, Vanity Magazine gibi yayın organlarında yayınlanıyor ve oda Pellegrin gibi pek çok ödülün sahibi. Bunların arasında, Irak ve Çin'de yaptığı çalışmalar için National Press Photographers Association tarafından verilen yılın dergi fotoğrafçısı ödülünü, Kongo'daki çalışmaları için Overseas Press Club verilen ödülleri sayabiliriz.

Bu çalışmanın önceki bölümlerinde fotojurnalizmin doğumundan gelişiminden ve altın devrilerinden bahsetmiştik. Magnum'un kurucuları işte bu altın dönemin önde gelen fotoğrafçılarındandı ve Magnum'u yaratan şartlarda bu dönemin getirileriydi. Ancak henüz Capa hayattayken bu dönemim sona ermek üzere olduğunu fark etmişti. Marc Riboud, Capa'yla son görüşmesini şöyle anlatır:

“ Capa Londra'yı ziyaret ediyordu ve beni otel odasına çağırmıştı. Onu duş alırken buldum. Çok gergin görünüyordu ve fotoğrafın ölümüyle ilgili uzun uzun konuştu. Televizyon dedi, geleceğin medyası. Ona ne yapacağını sordum bana Japonya'ya gideceğini söyledi. Oradan bir fotoğraf makinesi alacaktı ama fotoğrafın kesinlikle bittiğine inanıyordu.” (Miller,1997: 112)

1954 yılıydı ve bu Capa'nın son yolculuğu oldu. Japonya'dan Vietnam'a geçti ve bir mayına basarak öldü.

Capa bu öngörüsünde yanılmamıştı. Gerçekten televizyonun hızlı gelişimi fotoğrafı öldürmediyse de yeni yollara sapmasına yol açtı. Klasik anlamda fotojurnalizmin bu düşüşü, Magnum'a katılan fotoğrafçıların gayelerinin değişmesine yol açmıştı. 1950'lerde her genç fotojurnalist için Life, Picture Post ya da Paris Match adına dünyayı gezmek en büyük tutkuydu ama yeni nesil fotoğrafçılar dışarıdaki dünyadansa kendileriyle ilgili çalışmaya daha niyetliler, kendilerini fotojurnalistten çok sanatçı olarak görme eğilimindediler. (Miller,1997: 241)

Magnum bu değişimlerin sancısını her yeni dönemde daha da fazla yaşadı, pek çok kez parçalanmanın eşiğinden döndü ancak her zaman bir çıkış yolu bulundu. Mali sorunları aşmak için bazı fotoğrafçılar reklam ve büyük şirketlerin yıllıklarının çekimlerine yöneldi. Örneğin bu durum Bresson gibi fotoğraf konusundaki anlayışı çok sert olan bir üyeyi çok kızdırmıştı.

Elbette ki geçmişin haber devi Life gibi dergilerin 1970'lerde kapanması, fotoğrafçıları yeni tür dergilere ya da kitap basmaya yöneltti.

Hele bu bölümde ele aldığımız iki fotoğrafçı bu büyük değişimlerin yaşanmaya başladığı yıllarda yeni doğmuşlardı. Bu günün şartları ve fotojurnalizm anlayışı çok daha da başka.

İlk ele alacağımız çalışma Paola Pellegrin'in 2005 yılında Gazze Şeridi'ni terk etmek zorunda bırakılan Yahudi yerleşimcilerle ilgili serisinden. Fotoğrafın altında, Neve Dekalim yerleşkesinin tahliyesi sırasında göstericiler yazıyor.

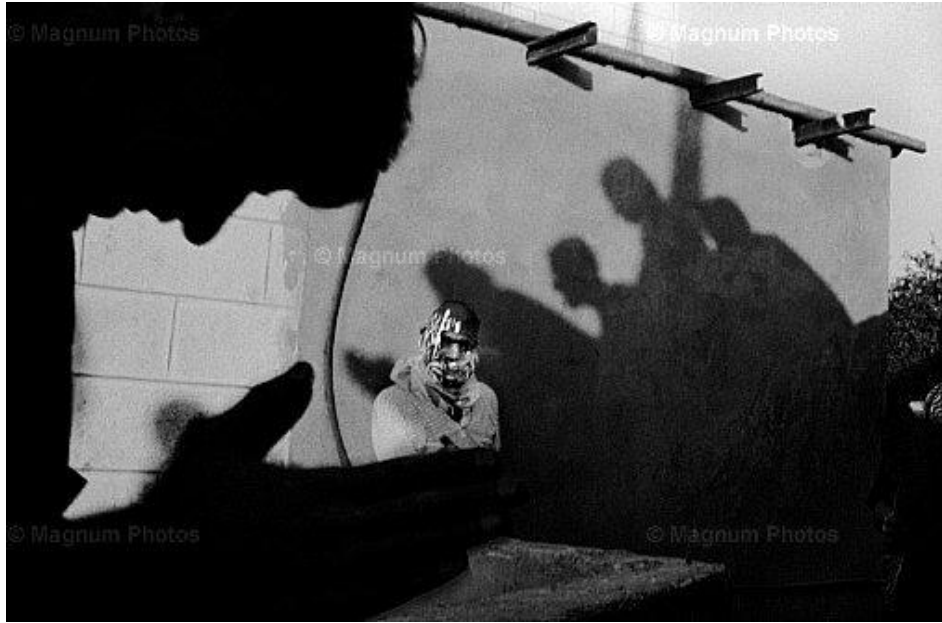
Eğer bu alt yazı olmasa ya da seriyle ilgili daha önceden bir bilgi verilme olayın geçtiği yer, zaman ya da olayın kendisiyle ilgili fotoğraftan pek bir bilgi elde etmek mümkün değil. Serinin diğer fotoğrafları da çok farklı değiller.

Pellegrin'in fotoğraflarında göze çarpan öğelerden biri de silüetlerin ya da yarı silüetlerin sık kullanımı. Bilinçli bir yanlış kareleme, ya da netsiz kareler başka tipik özellikleri. Kullanılan bu teknikler fotoğrafa olağanüstü bir durum ve aciliyet duygusu katıyor. Fotoğraflarda geniş alanlar karanlık bırakılmış, yüksek ya da düşük düzensiz bir ışık kullanılmış.(<http://photography.about.com>)

Fotoğraf 22 Paolo Pellegrin, Gazze, 2005

İkinci örnek ise, Alex Majoli'nin bir çalışması. Fotoğraf 21, 2000 yılında Ramallah'ta çekilmiş. Majoli'nin Filistin, Batı Şeria, Karışıklıklar serisinden.

Fotoğraf 23 Alex Majoli, Filistin, 2000

Fotoğraf yine Pellegrin'in çalışmasına benzeyen bir muğlaklık taşıyor. Fotoğraf'ın alt yazısını okumadan nerede ne zaman çekildiğine ilişkin çok bir şey söyleyebilmek mümkün değil. Soyut bir anlatım hakim. Serinin diğer fotoğraflarında da aynı farklı bakış hakim.

Her iki fotoğrafçının da ortak yanı çok bilindik, her gün televizyonlarda görmeye alıştığımız olayları çok farklı bir şekilde görüntülemeleri. Bu çalışmanın önceki bölümlerinde fotojurnalizmin doğuşundan ve gelişiminden bahsetmiştim. Önceleri sadece haber verme kaygısıyla yol çıkan fotoğrafçılar zamanla daha estetik kaygılar taşımaya başladılar.

Bu bölümde ele aldığım fotoğrafçılar örneğinde de görülebileceği gibi, artık bu estetik kaygılar bazen içeriğin çok önüne geçebiliyor. Bu durumdan tabii ki Orta Doğu'da yapılan çalışmalarda etkileniyor. Önceki bölümlerde ele aldığım beş fotoğrafçıda daha çok içerikten ve ideolojik bakıştan söz etmiştim. Muhakkak ki hala ideoloji fotoğrafa neyin, nasıl konu olduğu ya da olmadığı konusunda çok belirleyici ancak fotoğrafçıların kendi estetik kaygıları da öncesine göre çok ön plana çıkmış durumda.

Yeni, nesil Magnumcuların Orta Doğu çalışmaları bu nedenle yeni nesil fotojurnalizm anlayışının da çok çarpıcı göstergeleri. Elbette ki Magnum'un zamanla fotojurnalizm dünyasında kazandığı konum bu fotoğrafçıların kendilerini ifade ederken daha serbest hissetmelerine olanak veriyor.

SONUÇ

François Hartog, “Herodotos’un Aynası” adlı kitabında, İ.Ö 5. yüzyılda yaşamış Bodrum’lu tarihçinin ünlü eserinden bahsederken ayna imgesini kullanmaktadır. Bilindiği gibi Herodotos kitabında Yunanlıların ve çevresindeki halkların, “ barbarların” tarihini anlatır.

Ancak Hartog’un iddiası bu kitabın bir ayna işlevi gördüğü, bu aynanın da, kitapta bahsi geçen İskitler, Mısırlılar ya da Perslerden çok, 5. yüzyıl Yunan mantalitesini, onların dünyaya bakışını yansıttığıdır.

Fotoğraflar da insanlara pek çok şey anlatır, genellikle çok güçlü bir gerçeklik yansımalarına yol açar. Herodotos’un “İskitleri” gibi, biz de fotoğraflarda bir yerleri, birilerini ya da bir şeyleri görürüz, onlarla ilgili yargılarımız oluşur, pekişir ya da biraz da olsa değişir. Elbette ki fotoğraf da bir ayna etkisi yaratır , bize bir şeyleri yansıtır. Ancak tıpkı Hartog’un kullandığı anlamda içeriğinin ötesinde bize bu fotoğrafı çeken kişinin bakışı, mantalitesi dünyayı nasıl algıladığı konusunda ipuçları verir.

Bu çalışmada benimde amacım, Magnum aynasından Orta Doğu’ya bakabilmektir. Tabii bu ayna Orta Doğu’dan öte Magnum’a ve Fotojurnalizme de tutuluyor.

Orta Doğu her zaman ilgimi çeken bir coğrafya oldu. Her şeyden önce bir Türkiyeli olarak bu tartışmalı mekanın tartışmalı bir şekilde bir yerlerinde yaşıyorum. Tartışmalı diyorum, çünkü kendinizi nasıl tanımladığınız ya da sizi birinin nasıl tanımladığına göre Orta Doğu’lu ya da Avrupalı olabileceğiniz bir mekanda yaşıyorum.

Tezin baş kısmında zaten bu kavramın doğumundan ve zaman içerisinde aldığı anlamdan söz ettim. 1902 yılında Amerikalı bir deniz tarihçisi tarafından ilk kez kullanılan bu kavram bazen genişledi bazen daraldı, bazen çok farklı mekanlara denk düştü. Kitaplar, resimler, filmler ve fotoğraflarla bir “Orta Doğu” metni yazıldı. Elbette ki bu metni her okuyan için farklı anlamlar çıkarmak olası.

Bu yüzden bu çalışmada üzerinde durduğum ana kavramlardan birisi de metinler arasılık oldu. Kısaca birisinin maruz kaldığı bir metni, daha önceden maruz kaldığı metinler aracılığıyla anlamlandırması olarak tanımlıyorum bu kavramı. Elbette ki böyle bir anlayış bir metne genel-geçer sabit bir anlam

yüklemeyi imkansız kılıyor (her ne kadar bazı anlamlar çok güçlü bir şekilde dayatılsa da).

Orta Doğu kavramının tarihinden sonra, kısaca Orta Doğu'nun tarihinden ve Doğu söyleminden bahsettim. Bu bölümde yaptığım çalışma her şeyden önce Orta Doğu'ya bakışta büyük yanlışlıklar ve taraflılık olduğu sonucuna ulaştırdı.

Daha sonraki bölüm ise fotojurnalizmin tarih içerisinde geçirdiği süreçle ilgiliydi. Yazılı basında görsel malzemenin ilk kullanılmaya başlaması, bunu takip eden süreçte fotoğrafın keşfi ve yazılı basına malzeme sağlamaya başlaması ilk ele aldığım konular oldu. Weimar Almanya'sı fotojurnalizmde yeni bir dönemi yani bugün anladığımız anlamda bir fotojurnalizm kavramını doğurdu. Bunda teknik gelişmelerin rolü azımsanamaz. Teknik gelişmelerin yanı sıra oluşan estetik anlayış ve piyasaya yönelik yeni taktikler fotojurnalizmin yeni güzargahında belirleyici oldu.

Magnum işte bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden gelen genç fotojurnalistler birikimlerini bir araya getirerek bu önemli kurumu yarattılar. Bu fotoğrafçıların hayat hikayeleri ve paylaştıkları değerler bugün Magnum dediğimiz kurumun ne olduğu konusunda çok fazla ip ucu veriyor.

Magnum'un 60 yılı pek çok yeni fotoğrafçının kendi vizyonlarını da katmalarıyla uzun bir fotojurnalizm öyküsünü barındırıyor. Dünyanın dört bir yanında yaptıkları çalışmalarla kendi bakışlarını yarattılar. Elbette ki bu bakıştaki ortak noktaların yanı sıra farklılıkların yarattığı zenginlikte göz önüne alınmalı.

Son olarak bu çalışmanın farklı üç bölümünü bir araya getiren konu Magnum'un Orta Doğu tanıklıklarıydı. Daha ilk günden itibaren çeşitli Magnum fotoğrafçıları bu coğrafyada çalışmalar yaptılar.

Bir yanda Capa ve Chim gibi Yahudi kökenli ve 20. yüzyılın ilk bölümünde Avrupa'da yaşayan pek çok Yahudi gibi anti-semitizmden çok zarar gören iki fotoğrafçının İsrail'e duydukları sempati sonucu çok yanlı bir bakış geliştirdiklerini görürken diğer yandan Magnum'un Orta Doğu uzmanlarından Rodger'in tam tersi bir bakışa sahip olduğuna şahit oluyoruz. Bu da daha önce bahsettiğim zenginliğin çok canlı bir kanıtı.

Orta Doğu'lu Magnum fotoğrafçıları için ise Orta Doğu'yu fotoğraflamak kendi evlerini, kendi hayatlarını fotoğraflamak demek. Onların vizyonlarını daha samimi ve gerçekçi buldum.

Son olarak yeni nesil Magnum fotoğrafçıları, fotojurnalizmin geçirdiği süreç sonucu içerikten öte form üzerinde önemli değişimlerin görürtergesi oldu benim için.

Son olarak şunu söylemeliyim ki Orta Doğu pek çok farklı hesabın yönlendirdiği anlaşılması ve anlatılması çok zor bir mekan. Bu mekan için bir deavantaj da hakkında çok fazla metin üretilmiş olmasına karşın bu metinlerin pek azının buralı insanlar tarafından üretilmiş olması. Hele konu fotojurnalizm olunca durum daha da vahimleşiyor.

Fotoğrafları okumaya, onları anlamlandırmaya çalıştım. Bunun bir son okuma olmadığına farkındayım o yüzden çalışmaya yine bir Magnumcunun Leonard Freed'in tamamen katıldığım bir belirlemesiyle son vermek istiyorum:

“bir fotoğraf çekmek zaman içerisinde sadece küçük bir anı alır ancak geri kalan ömrünüzü onun ne anlama geldiğini anlamaya çalışarak geçirirsiniz.

KAYNAKÇA

DERGİLER

Birikim, Ekim 2004, Sayı 186

Birikim, Aralık 2000, Sayı 140

Doğu Batı Ağustos, Eylül, Ekim 2002 Sayı 20

Doğu Batı, Şubat, Mart, Nisan 1998, Sayı 2

KİTAPLAR

Arı, Tayyar. **Geçmişten Günümüze Orta Doğu**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004

Çağlayan, Selin. **İsrail Sözlüğü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004

Frizot, Michel. **A New History of Photography**, Köneman, Paris, 1998

Hartog, François. **Herodotos'un Aynası**, (Çev. Emin Özcan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997

Hourani, Albert. **Arap Halkları Tarihi**, (Çev. Yavuz Alogan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

İnal, Ayşe. **Haber Okumak**, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996

Kershaw, Alex. **Blood and Champagne**, Da Capo Pres, Cambridge, 2002

Lindholm, Charles. **İslami Orta Doğu**, (Çev. Balkı Şafak), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004

Miller, Russell. **Magnum: Fifty Years at the Front Line of History**, Grove Pres, New York, 1997

Neubauer, Hendrik, Palmer, Torsten. **The Weimar Republic: Through the Lens of the Press**, Könnemann Verlagsgesellschaft mbH, Köln, 2000

Özveren, Eyüp. **Akdeniz'de Bir Doğu**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000

Whelan, Richard, Robert Capa, (Çev. Mehmet Harmancı) Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006

Robinson, Francis, **Cambridge Resimli İslam Ülkeleri Tarihi**, (Çev. Zülal Kılıç), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005

Said, Edward W. **Şarkiyatçılık**, (Çev. Berna Ünler) Metis Yayınları, İstanbul, 2004

Sontag , Susan, **Başkalarının Acılarına Bakmak**, (Çev. Osman Akınhay), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004

İNTERNET ADRESLERİ

<http://www.actuphoto.com/>

<http://www.artgallery.umd.edu/>

<http://www.eastman.org/fm/frith/htmlsrc/frith-intro.html>

http://www.elhalo.com.ar/biografias/bresson/bresson_index.html

<http://www.hristiyan.net/kilisetarihi.htm>

<http://www.ibiblio.org/wm/paint/glo/surrealism/>

<http://www.luminous-lint.com>

[http:// magnumphotos.com](http://magnumphotos.com)

<http://mena.binghamton.edu/karlkbair.htm>

<http://www.michabaram>

[.http://museum.icp.org](http://museum.icp.org)

[.http://www.photo.fr](http://www.photo.fr)

<http://photography.about.com>

<http://www.photo-seminars.com/Fame/capa.htm>

[http://www.stradigma.com/\)](http://www.stradigma.com/)

[*http://www.wsws.org/articles/2004/aug2004/cart-a23.shtml*](http://www.wsws.org/articles/2004/aug2004/cart-a23.shtml)

http://en.wikipedia.org/wiki/Weimar_culture

http://en.wikipedia.org/wiki/Middle_East

http://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Cartier-Bresson

http://en.wikipedia.org/wiki/Life_magazine

EK FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 24, **Maxime Du Camp**, Abu Simbel, 1850

Fotoğraf 25, **M. Thibault**, Paris, 1848

Fotoğraf 26, **Berliner Illustrierte Zeitung**

Münchener Illustrierte Süddeutsche Woche Zeitung

XII. Jahrgang
Nummer 10 (187. Kriegsummer)

Freitag 11. März 1918
München, Ludwigsstraße 26 u. Tel. 25702

Preis 15 Pfennig
24 Heller od. 24 Cts.

Erste Vorbereitungen für die Abfahrt eines deutschen Jagesegels. Der Koffer wird mit Wasser gefüllt

39.

Fotoğraf 27, Münchener Illustrierte Zeitung

Fotoğraf 28, Arbeiter-Illustrierte-Zeitung